

Veljko PETROVIĆ

Smela, oštra merila

(Ljubomir Nedić, 1858—1902)

Sedmog maja (25-og aprila po starom) navršilo se sto godina od rođenja Ljube Nedića.

Svi koji uče kakve bilo srednje škole moraju da znaju za njega: da je bio čuveni književni kritičar. Ali, u udžbenicima se uči o mnogim drugim piscima, o istaknutim političarima, o takozvanim slavim istoriskim ljudima, uopšte, — a, posle u javnosti, u društvu, u životu, ti se većinom izgube, pretstave o njima iščile, zaborave se podaci o njima, pobrkaju se njihova i tuđa dela, zaborave im se čak i imena. Medutim, o Nediću se još uvek piše, čak, više govori no što se piše; učenici njegovih učenika, poznanici njegovih poznanika, pamte, i rado predaju, sad opet mladima od sebe, razne i zanimljive primedbe i anegdote o njegovoj ličnosti i načinu života i rada, razne njegove izreke i opaske. I, što je naročito karakteristično, o njemu se rado govori i piše a da se skoro svako ograđuje u isti čas od mnogih njegovih književnih sudova, a da malo njih odaju pri tome obična, konvencionalna posmrtna oduševljenja ili romantične simpatije za njega. Medutim, nema sumnje, na kraju krajeva, simpatije postoje za njega, i one solidno traju, samo što, čini se po svemu, to nisu neke sentimentalne, zahvalne naklonosti, već više kao neki respekt, i možda još i više, privlačnost, sagestivna draž

veka, kako je sada kritika zauzela prvo mesto u srpskoj književnosti, potisnuvši poeziju u drugi red.

Tu pojavu nije izazvao isključivo Nedić. On je samo bio predodređen prvoborac svoga vremena. A vreme je učinilo svoje i pripremila raspoloženje.

Sve do Nedića, da se prosto izrazimo, živelo se od revolucionarne kritike, od revalvacije Vuka Karadžića. Kasnije i suviše ozloglašena, dogmatičarska, idealistička kritika Đorđa Maletića nije imala ni izdaleka značaj opšteg duhovnoga pokreta ni prevrata. A prikaz, recenzije Svetomira Nikolajevića naprimer, šta više moglo bi se reći i samog Svetislava Vulovića i drugih, nisu zadirali u načela, ni estetička ni moralna; oni su samo, prema svome vremenu, veoma pristojno i korisno, proširivali domet književnog zanimanja; baveći se na granicama filoloških, biografskih i književno istoriskih rasprava, oni nisu ni rušili ni gradili već su obavestavali i razradivali; iako su nesumnjivo već svesno osećali umetničke razlike literarnih dela kao bitne, oni nisu postavljali oštre umetničke zahteve te nisu prema njima ni izvodili zaključke.

Ali krajem prošlog veka svrstala se u nas čitava klasa školovanih mladih ljudi koji su, studirajući na strani doneli kući pored raznih stručnih znanja, i jedno izgrađeno, čvrsto gledište na duhovni rad uopšte, a na književni specijalno. Vrativši se u otadžbinu oni su videli da su i narod i država, i čitavo društvo, znatno napredovali, po uzoru na zapadne narode i države, da narod i država svakim danom sve više preuzimaju i suštinu i oblik zapadnih, složenih društvenih zajednica. Ali, u isto vreme, videli su i to da je jedino duhovni život, s malo izuzetaka, ostao na starijima tradicijama patrijarhalnog diletantizma, narodnog prosvetiteljstva, ljubiteljskog svaštartva.

Između toga i takvog naraštaja i tadašnje naučne i književne produkcije nastao je jaz. To je bio i jaz nekog, da tako kažemo, snebivanja koje je moralo izazvati, do izvesne mere, dezinteresman za domaću knjigu, ili, s dru-

ge strane, snishodljivost, porugu, osudu i tvrjenje.

Kada je, dakle, Nedić otvoreno ustao protiv diletantskog i amaterskog preklapanja, protiv otuđivanja profesionalne stručne savesti i sprema, protiv afektiranog, neiskrenog i neukusnog narodnjaštva, protiv književne besprogramnosti i beznačnosti i protiv aljkavosti uopšte, on je govorio u ime jedne nove generacije. Istina, i on je još nosio u sebi osobine ranijega vremena. Ni on ni-

Nastavak na 9 strani

Reč i kamen

Da i reč ili kamen,
šta je trajnije?
Zar granit stamen,
žigosan dletom, slovom kao plamen,
zar na dnu doba taj ne saginje?

A s usne neke,
vredovne, meke,
tek prene bistra
misao — iskra:
nevidna krene,
stovidna nabuja,
obara stene,
— svemoćna oluja...

Mrvni se, troši, raspi, hlapi,
Čoveče — klicu, rujna kapi,
vrati se lesu, alg, glini,
porfiru hladnom i žarkoj maglini!
Al jek pobadni zagrljaja
kad zanos srce s umom spaja,
— čovečja reč! —
u mrtvulu nov život stvara,
tvar tupa njome progovara.
I Mir i Nemir u njoj bdiju,
u čeliju Svemir zbiju,
Nikad i Večno, Sve i Ništa,
tek u njoj nađu utocišta.

Veljko PETROVIĆ

Zoran GLUŠČEVIĆ

Nebo zatravljeno blagom tugom

Tanasije Mladenović: „Pod pepelom zvezda“,
ilustrovaio Lazar Vozarević; „Nolit“, Beograd 1958

Lazar Vozarević: Ilustracija (iz knjige T. Mladenovića
„Pod pepelom zvezda“)

Ova je poetska zbirka čista negacija svake apstrakcije ne samo time što je sva čulno natopljena, što se služi prvenstveno slikama ili minijaturama dakle postupkom likovno-valerske prirode nego i što svoju misao može uspešno da saopšti jedino kroz čulni okvir likovne impresije. Bilo da je neposredno zaronila u predeo, bilo da se samo služi njegovim elementima, ona podjednako nije u stanju da se služi rečima kao nosiocima jedne čisto apstraktne ili semantičke vrednosti po sebi; ona uvek traži blisku čulnu percepciju i asocijaciju, ona se tesno oslanja na sliku, predeo, pejsaž kao oruđe izražavanja i kao element transponovane misli, njoj je čulnost skoro podjednako uspešno sredstvo i za emociju i za refleksiju, čulni udar i ritam njoj je izvor za najdublje poetske preokupacije.

Ali ona se nikad ne služi pejsažom radi pejsaža, ona ne ostaje na nivou čiste deskripcije koja je zatvorena u samu sebe bez ikakve

možnosti da se razbije bilo kakvim razlogom višeg smisla spolja ili iznutra. Ona razvija emociju paralelno sa vizuelnim talasanjem predela, ona se ugrađuje, manje više slobodno, u jedan prirodni okvir, ili jednostavno pronalazi najpristupačniju, za nju simbolički značajnu tačku u jednom predelu da u njemu izraste i lagano napuni zelena tačka prostora gde se seku i identifikuju ljudska misao ili emocija i karakteristično pružanje terena, ono strujanje iz predela u ličnost, ono zajedničko putovanje kroz predeo koje ovde, u ovoj zbirci, ima nekoliko varijacija (Predeo, Na žalu, U niziji se ne čuje ni glas, Slušam las jedan noćni), ili se taj prirodni okvir toliko zgusne, nabubri, kondenzuje da pretrasta u biljni pejsaž, u organsku varijantu predela (Kaktus, Burjan, Ruža), u biljnu organizaciju jednog reljefa.

Onde, medutim, gde hoće da se zadrži na samim rečima, gde se opija njihovim čistim zvukom bez spoja sa čulnom slikom, ona se spušta na verbalno nabiranje, na retoriku banalnih reči bez unutarne plastike i otsjaja koji preobličava i umnožava smisao, na patetičnu deklamaciju koja prigušuje zrno misli koja se u dnu krije (Vetar vremena). Svoj puni poetski izraz dobija u stihovi najčešće onda kada se njihov melodijski ritam poklapa ili upravlja po ritmu pejsaža ili tačka u njemu postavljenih, kada slike i figure nisu proizvoljne, prema trenutnom osećanju i ukusu, otrgnute iz sveukupnog likovnog fonda i vizuelnog arsenala stvarnosti, već kad poniknu po jednoj unutarnjoj, organskoj prinudi karakteristično sagledanog ritmičkog i misaonog putovanja kroz predeo, pejsaž. Tada se pesnik ne vara u izboru i likovnom rasporedu, tada svaka banalnost otpada, vizija se penušavo kupa u ritmu i sklopu koji trepti od prave poetske vatre.

Ne mislim da ova zbirka vredi samo kao poezija pejsaža onako kako sam površno i ovlaš napravio gore njihovu klasifikaciju, ali mislim da ovaj pesnik kao po pravilu redovno uspeva onde gde polazi od nadahnuća slike a ne reči ili apstraktne misli, gde ga ponese jedan čulni i vizuelni ritam kome su reči spontano i organski iznadeno sredstvo a ne njegov onojni patetični zvuk koji se prethodno nametne, koji zaposedne poetsku svest pre adekvatnog spoja sa slikom, koji se izvrgne u verbalni stihovni ritam prema kome se posle nasilno i veštački kroji figura. Ne mislim ni da se tako, obrnutim smerom, ne može „praviti“ poezija, ali onda treba mnogo više pažnje, samodiscipline i radnog napora nego što ga ovaj pesnik ovde

Nastavak na 10 strani

Ljubomir Nedić

MALI ESEJ

Stanislav ŠIMIĆ

ŠTA MI PADA NA PAMET

jeka i smela čoveka, koji neprestano i uzbuđljivo deluje na maštu i rasuđivanje naših ljudi.

Naš svet, nekadašnja rajstina, a kasnije, zakonima, konvencijama i svim mogućim političkim, društvenim, ekonomskim i ličnim obzirima, sputani građani, vazda je gajio kult hajduka, odmetnika, 6-nih nepomirljivih „bandoglavaca“, kako se vulgarno kod nas kaže, koji ne veruju cara ni česara, kojima je što na umu to na drugu. Uz to, u nas, u narodu bez građanskog kontinuiteta, bez građanskog predanja, u narodu nastalom iz raznih zbegova, čiji se varoški element stalno zanavlja ođasvud, svaki naraštaj, bar se njemu tako privida, počinje čznova i lma neodoljivu potrebu da krči i iz sebe a ne samo pred sobom, da „revidira vrednost“, da ne nastavlja red svojih prethodnika već da uklanja olove s njihovih mesta a na njihovo postavlja sirove, svoje vršnjake, ili, uopšte, druge, svoje izabranike. U takvom narodu Ljubomir Nedić uživa osobit ugled, jer i on donekle liči na narodnog junaka koji je, kad mu se prohtelo, drumove orao.

Kada se Nedić javio svojim kritikama, naša je publika svratila svu svoju pažnju ne samo na njegov rad, već, uopšte, na tu specijalnu književnu radnju, na specijalni, za nas nov, književni rod, na modernu kritiku i kritičarski ogled. On sam navodi, krajem prošlog

Jednom je bilo oglaseno da ću održati predavanje o temi „Što mi padne na pamet“. Nekim mojim zncima — kako mi oni rekoše — a, vjerovatno, i mnogim nezncima taj naziv predavanja bio je neobičan, gotovo smešan. Šta zapravo znači: „Što mi padne na pamet?“ I zašto bi to bilo neobično kao naziv nekom predavanju, ili govoru? Mogao bih odgovoriti: kome ništa ne pada na pamet, ne može sebi predočiti da ikomu išta pada na pamet, pa ne zna šta sve znači izraz „što mi padne na pamet“.

Sve ono, što čovjek pomisli, što kaže, što napiše, zar sve to nije ono što mu padne na pamet? Zar sva svjetska književnost, od Gilgameša do onih riječi koje pisci u svemu svijetu pišu baš u ovaj čas, zar sve to nije baš ono što je palo na pamet piscima te svjetske književnosti? Zašto bi dakle ta priprosta rečenica: „Što mi padne na pamet“, bila nešto čudno, ili neumjesno, ili neozbiljno. Sve ono, što mislim, što kažem, što pišem — pa i ovo što sad govorim — jest što mi je palo na pamet. Ta rečenica može biti naziv, ili nadpis, svakom izrazu čovjeka. „Palo mi na pamet“, ili „Što mi padne na pamet“, najobičnija je svagdanja narodna izreka.

Ali ono, što je u jeziku normalno, eto u nas zvuči smešno. Tko u književnosti, u nas, misli logično, taj je čudak.

Riječ, rečenicu, jezik uopće, ja razumijevam realno, realistično: riječ znači ono što znači. Ako se netko nakivao da izraz, koji glasi: „Što mi padne na pamet“, znači samo: štošta, dakle nešto neodređeno, pa katkada i nešto nesuvislo, onda mu mogu kazati da zaista znači i to. Ali da li će nešto,

što mislimo, biti nesuvislo, ili ne će, to se može znati samo kad je kazano. „Što mi padne na pamet“ ne znači samo štošta, nego i sve drugo što mislimo a što je određeno i ozbiljno i što je vrijedna misao. Navika nije najrazboritiji i najbolji sudac ni o čemu, pa ni o jeziku. Po navici ne rasuđuje se točno ni o čemu; nego se o svemu rasuđuje bistro i nepristrasno pameću, ako hoćemo da rasuda bude točna.

Nego, kad je riječ baš o tomu izrazu „Palo mi na pamet“, ili „Što mi padne na pamet“, meni pada na pamet i pitanje koje nije nerazumljivo: naime, kako to da se kaže: „Pada mi na pamet“, a ne kaže se: „Uspeo mi se u pamet“? To vam je već šaljivo. I meni je. Pa ipak je zanimljivo. Opamećivati se možemo i nečim što je šaljivo, i spomoću šaljivosti.

Kako to da: na pamet pada? Kako to da se: ne uspinje u pamet? Ili kako to da: ne pada iz pameti?

Ono, što pada, zapravo pada s višega na niže. Misao pada na pamet, ili pada na um. Zaključiti je da je misao iznad pameti; iznad mozga. Ljudski mozak eto o sebi smatra da je on nešto niže nego misao. Pa ljudi kažu: pada mi na pamet. Dakle pamet je sredstvo da na nju pada misao. Ali bez toga sredstva ne bi bilo misli, da na nju padne. Time, što kažemo da misao pada na pamet, u jeziku je izražena eto uzvišenost misli iznad same pameti. Pamet vrijedi koliko od nje ima misli. Misli su viša vrijednost nego ona. Misao bude na vrh pameti: misao je svrha pameti. Svrha znači sa vrha, ono što je na vrhu: ono što je vrhovno. Misao se pojavljuje u pameti uvijek iznenada. Pamet nikad ne zna una-

prijed šta će smisliti. Ili: pamet može misliti da će smisliti: ovo ili ono; ali, kada to smisli, to jest kad sazna šta je smislila, ta misao uvijek bude, barem po našem, drugačija nego se pamet nadala da će ona biti. Misao neke pameti uvijek iznenadi tu samu pamet u času kad je ona od te pameti nastala. Izenadnost misli, predočena je u jeziku tako da kao da pada, i to neodređeno odakle pada.

Izrazima „palo na pamet“, ili „što mi padne na pamet“ pristobio je, ali formalno točno, predočeno kako se zbude mišljenje, ili misao.

Razumije se, ovdje nisam sve potanko razložio u toj iznenadnosti postanka misli i o tomu kako sama pamet zamišlja o sebi kako ona proizvodi svoju misao. Vjerovatno, to bi se dalo razložito prikazati, i to, analizirajući i neku drugu frazu i neki drugačiji izraz.

Kada sam priređivaču spomenutog predavanja kazao da ću predavati, to jest govoriti, što mi padne na pamet znao sam da sve, o čemu ikako budem govorio, jest ono što će mi pasti ha pamet, i da to znači da ću govoriti možda ovo, možda ono, to jest da unaprijed ni sam ne znam sigurno šta ću govoriti. A sve, što se govori, pada na pamet. Suvremeno zavičajno znanje o jeziku toliko je civilizirano te mu je prirodan jezik zagonetno neobičan. Eto nekim predstavnicima toga znanja ne može pasti na pamet šta sve znači rečenica: „Što mi padne na pamet“. Morao sam razjašnjavati kako je priroda sasvim prirodna.

Zabluda koja se ne može oprostiti

Zabeležen je još jedan ritmovani blesak zabluda, još je jedna verska navika i nakaznost dobila osetljivu opnu zvučne smutnje.

Čovek stavljen na dno mraka, nemoćan da se odbrani od njega, — pribegava u sjajnom prividenju da dozove alaha i da ga isceli od grehova. Srce izabranika prema kome se primenjuje zakon oštre alahove čudi, setno je i preplašeno, ono uverturu za pomirenje sa sopstvenom sudbinom povezuje sa ukorenjenim navikama i predrasudama. Ali ono opet čuti. Ne protivni mu se. Može se sa time narušiti veština izvođenja isceljenja. Jer gde su opasnosti — tu su i jadi, a gde jadi — tu je i snažan izraz alahove srdžbe! Nećemo se — valjda — pomamiti pa da u alahu ne tražimo utehu i okrepljenje. On nam je poslednja šansa da se izležimo od šejtana zvanih „džina“. A davala smo — rekoste — puni, oni u nama vezu neke pohotljive pastore, oni u nama varvarstvo useljuju. I okrenimo svoje misao-no značenje alahu, da nas on jedino spasi od „džina“, da nam on uruči životne povlastice. Alah je sav od odlične usluge, nomenklaturu našeg propuštene mira dobro poznaje. On je na nebu, a ti, čoveče, — na zemlji. Zverka je prava taj naš alah, šef ureda za svet vasijski i za tvoju dušu prokletu! A duša je tvoja otrovana pićem iz porcelanskog suda. Ramazanova gipkost i snaga slave tvoj usrećeni leš, čoveče. O ljudska dušo — što se šepuriš kad ne znaš šta je istočnjačka mitra, kad ne znaš u kakvim se ritmovima i kadencama trpi glad i nevolja! Žalostan si nešto, čoveče. Mnogo žalostan.

Ali kako da rešimo spor sa davolima, odnosno „džinima“. Idimo i tražimo lekara ne bi li nam on pomogao. On će bolesniku da odredi terapiju. Ali, kakvog lekara, molim lepo? Lekara opšte prakse — hodžu! Zovimo Halka Bećirovića i Iljazu Kadrovića iz Rožaja ili Iljazu Dizdarevića iz Tutina. Oni imaju veštu ruku kako bi iz našeg tela iščežili „džini“. A gde je pacijent nad kojim treba da se izvrši lečenje i nega?

Batina — kažu neki obešnjaci — poseduje preimućstvo sažetosti i razgovorima. Ona matematički izračunava koliko je „džina“ (nečastivih) posadeno u zlom telu! Batina? Predmet za kreativnu sadržajnu sa alahom! Batina sastavlja madrigale da bi alah bio poštovaniji... Znači, pred ispovednim smo šinom, odnosno pred žalosnim blaženstvom tuge. Čovečnost se umotava u uzvišeni ideal čovekove volje... Čuti, ne govori! Alah nije za potsmeš, sablažnjivi stvor! On opija srca natprirodnim čudima. I ti, devojko, lišena si svakog ushićenja. Zar „džine“ da trpiš u svome telu? „Džini“ su albatrosi, bez krila, srdačni kad se sa njima upoznaš, nemili kad sa njima daruješ i noćuješ. Devojko, kaži nam ime da bi smo kroz lupu mogli da bolje vidimo otvorene bakcile davola! Ustručavaš se, čini nam se, da kažeš tu svoju nevolju. Sa štednjom u rečima kaza nam da to ne smeš saopštiti. Grabimo mogućnost da ispoljimo obratno. Zoveš se Hankija Košuta, iz Ivanograda.

Mesto radnje već je određeno. I glavna ličnost drame je tu... Oso-bitu strast pokazivali su „lekari“ da izleče Hankiju. „Lečenje“ je trajalo punih šest dana, pa je 19-godišnja Košuta za to vreme spoznala smelu alahovu maštu. Jedan sloj medrića zamenjivao se drugim, tako da je mlado telo bilo išarano gustim i rascvetanim ru-

žama bolova i ozleđa. Kakva čudna naklonost prema „slikarstvu“! „Slikarima“ je umesto kičice služio oveći čibuk i remik (njima su mlatali mladu Hankiju), a boje su se pod ovim predmetima same stvarale. I šta može da nas uteši kad se ovakav postupak presreće, kako da ostanemo nemi pred ispoljavanjem ovakvog žanra „slikarske“ veštine. Nije li to znak za cvetanje pretenciozne brljotine, nije li se to nakazno nastanila verska navika i zabluda u glavama naivnih i neprosvećenih bića! Navika koju primenjuju ove hodže, ovi suludi rezbari tude sete, nailazi još uvek (i na nesreću) na neku vrstu prijemna, ali nju — kažimo otvoreno i bez zaziranja — treba onemogućavati u svome ruju, treba joj zapretati svaki pokret vrtoglavice... Zar sada i ovde pustiti da živi ovakav portret divljaštva, zar tu izazivačku i varvarsku kanonizaciju „natprirodnih čuda“ ne kazniti oštrom merom? Zašto dozvoliti da se mlade duše obojavaju umorom, zašto biti pomiren sa činjenicom da naša mlada i u život neupućena stvorenja damo grabljivijoj zverki opakih običaja i nečovečnosti. Neprijatno je to biti prognan u čumez svirepe verske manije, strašno je to rušiti lepotu mladalačke radosti. A hodže ove htele bi da preinače razuman tok stvari u životu mlade Hankije, htele bi da izopače umilnu liniju mladostne vrline... Saznajemo da je Hankija za vreme od šest dana bila u bunilu, da joj je pod izvorom batina temperatura povećana na 40 stepeni. Ona je u takvoj vrućici kazala „dijagnostičarima“ koja joj se prikaza pojavljuju. Pogodite ko bi to mogao da bude? Pa — Tole, njen prvi susjed. Ide se na prvi objekat, samo da muke budu što pre prekraćene. Tole je po „nalazu“ ovih većih „lekara“ našao mesto u crnom zapisu, a zatim je ovaj zapis stavljen u dim i po samom zahtevu zabludelog čina bio bačen u vazduh, u ništa.

Koliko superorne ništavnosti boravi u ovom aktu!

Idući lestvicama retke smutljivosti i raspamećenosti, „lekari“ su sa živim pokretom očiju dali znak da se pod skutom Hankijine duše još krije neki ostatak prokletosti nečastivog. Iza prenapljenih i du-

gih batinanja dolazi nova scena... Da bi stvar dobila što profesionalniju ružnoću, da bi se žeravica svirepog zadovoljstva i suludog mučenja što više rasplamsala, — na zahtev hodža pozvan je u kuću Uko Ferizović, koji je pronašao konačno otkriće da se odstrane šejtani, zvani „džini“. Naoružan revolverom i blesavom perfidnošću verskih gluposti, on je pucnjem oglosio da su se pakosni đavoli izvukli iz Hankijinog tela i nadali u bekstvo.

Hankija je bila „oslobodena“ šejtana. Ali batine su tu, ali je narušen život tu. Sav skrbhan i izmrcvaren. Od života — takoreći — ništa. Duša jedva da daje znake života. Posle toga dolazi bolnica, lečenje. „Lekari“ su odsutni...

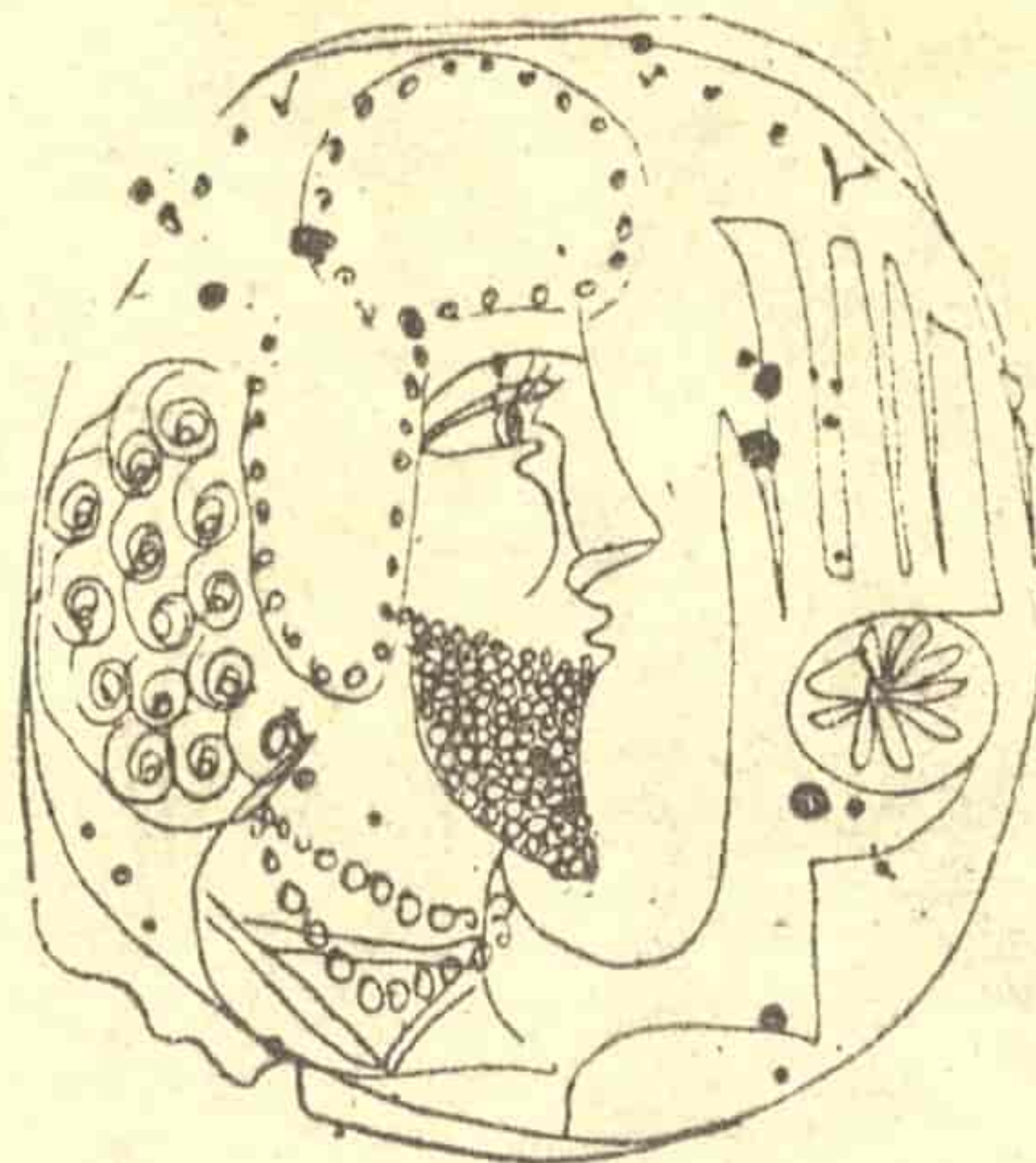
Ovaj tragični slučaj koji se desio u Ivangradu traži da se pozove još jedna vrsta lekara. Samo ovi lekari koji budu određivali dijagnozu kod trojice hodža, imaju na raspolaganju poseban vid terapijskog lečenja. A to lečenje povlači i neke stroge mere.

Ona se možemo nadati da trojica hodža-lekara neće biti u mogućnosti da se prisećaju svoje stare profesije, neće misliti na šejtane zvane „džine“.

Reprodukcija ove nepravilne ar-tije neće se više ponavljati. Sud u ovom slučaju daje poslednju i strogu reč.

I neka bude tako.

Zarko DUROVIĆ

Lazar Vozarević: Vinjeta

Mile STANKOVIĆ POD NOVIM NEBOM

Na kuršumu ustanka dojahao stari čobanin u silan grad
Visoko mu skočila numera četvrto stepenište
peti sprat
levo
Uvek smo mi bili levi

U silinom gradu ah u silinom gradu
ulice suviše šarene za njegove oči
gungula suviše gusta za njegov hod
ljudi suviše natmureni za njegovu dušu

Hoću da uživaš oče
hrebri ga jedini preživeli sin
priznati junak
i nastavlja oslobodilačku borbu
protiv žene varošanke
lepotanke
koja nije sanjala da će čobani doći na vlast

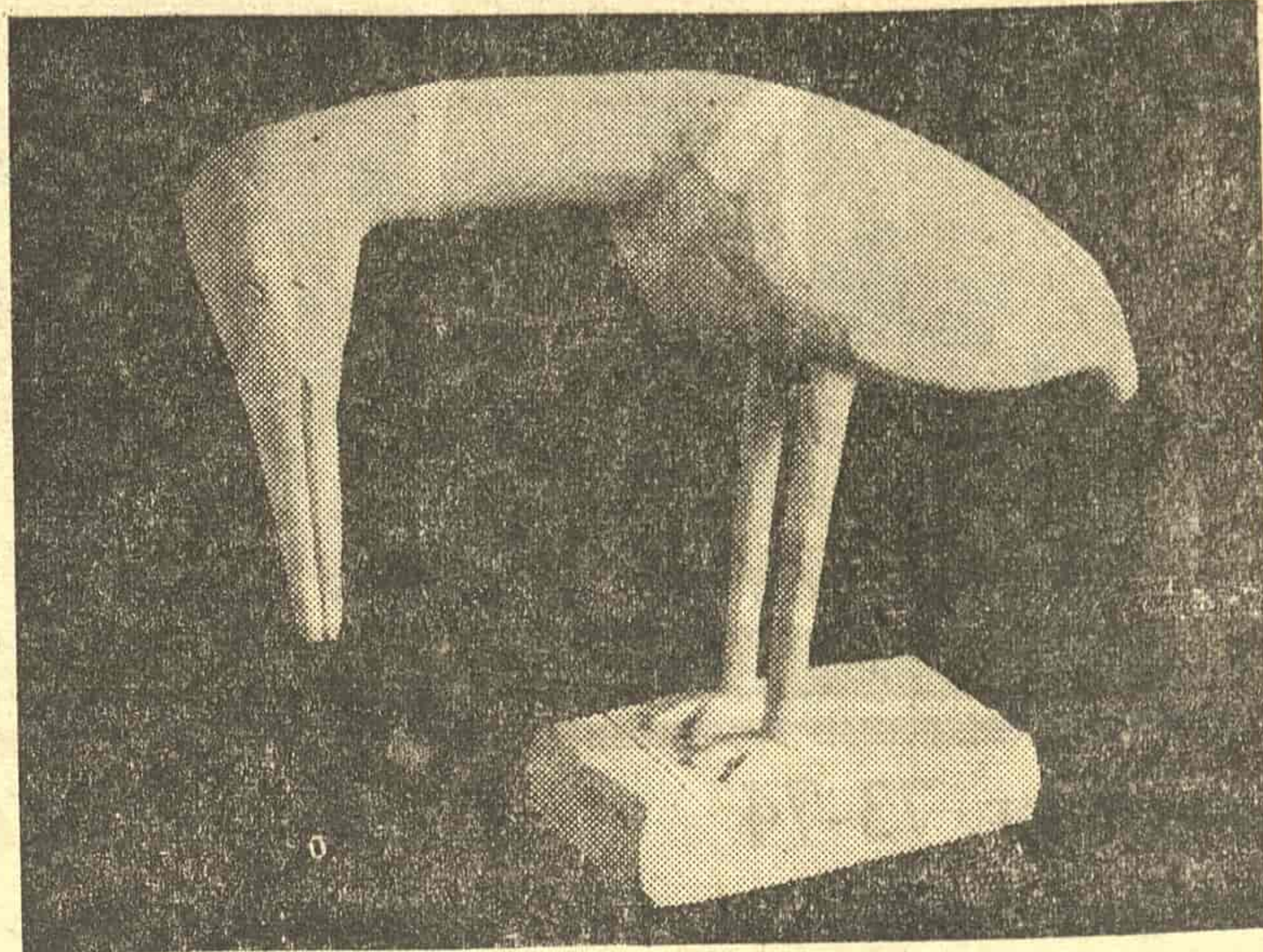
Snajino prisustvo neprijateljska okupacija
snajne oči policijska racija
snajina jezičica kaznena ekspedicija
a starac navikao na zbegove i ofanzive
i provodio život na uzanoj balkonskoj vrljet
kad je hladno uvijen u čurak
kad je toplo dobro utopljen
jer na vrućini se niko nije smrzao

Gleda stari čobanin gradski mravnjak
i pita se kud idu bogo mili
i zar se ne zabune ko je ko
Toliko ljudi a nijedno božje goveče
da odmoriš oči
Deca vrište i čupaju noge ispod točkova
nijedno jagnja da zableje
da ti srce razgali

Idi u bioskop oče
dosta si se zlopatio u gudurama

Kakav bioskop
kurjaka bi da vidim živa
i orla kako šestari
nad našim stadom
Šake da spustim u kamenje
da se napijem vode kamene

Snaja se mršti kao nepogoda u planini
i u mislima saranjuje svekra
na njegovom rodnom čuviku
kao da mu želju pogada
jer ovde zemlje i nema
nema one naše šlovače
što je meka doveka

P. Smajić: Ptica

Zapušeni konji

Gledam, gledam zenicom iz okaj
okc mena polja su široka.

Gledam, gledam zenicom kroz veda
jure konji boje bele, smeđe.

Zuri, zuri oko pod obrvom:
stalo je na konju onom prvom.

Za tren oka ipak oko čilo
na petog je konja preskočilo.

Brz ko strela pogled mi se hvata
i za grivu desetoga hata.

Konji, konji, usta vam u pani,
pa ste sad u pesmu uneseni.

Mira ALEČKOVIĆ

Parodije

Zašto se rasrdio Pelejević

Ahejski car i djenerao Agamemnon beše čovek povisok i, kako se u svoje vreme tvrdilo, lepa stasa, ali se nije klonio ženskarluka.

Kao takav, on baci oko, i možda i oba, na izvesnu robinjicu Brisejdu, jer je imala prirodno crvene obraze. Oteviš dotičnu, Agamemnon izazva time grdu srdnju Ahileja Pelejevića. Oseti Pelejević da mu se gnev penje ritmom heksametra od brzih peta prema glavi pokrivenoj gustom plavom kosom.

Ne mogade da se uzdrži: skresa u brk Agamemnonu sve što mu na duši beše. Zavadiše se njih dvojica i već povuče Pelejević teški mač iz kora, ali se hitro umeša boginja Atena koja je onuda prolazila nekim hitnim poslom. Zgrabila Pelejevića za plave mu kovrče i pozva njega i onog ženskara da se u miru razidu.

Tako je sprečeno krvoproliće, a i potonje suzoprolie, ali se ne stiša gnev Pelejevićev! Reši se on da doaka dženeralu ahejskome. I da mu svaku pomoć pri opsadi grada Ilje iliti pak Troje uskratit, pa neka sam lupa glavu i tupi mač do mile volje ako je nauman uč u istoriju i u Homerovu „Ilijadu“.

Što se pak takove slave tiče, on, Pelejević, već je dobro zabeležen kao djenije na megdanu i može se zadovoljiti varenjem srdobol-

nog gneva, kako se sasvim tačno izrazio pesnik „Ilijade“. Tako mišlaju Ahilej i verni mu Marmidoni, ali se pokazala sledeće: Marmidoni snuju a bogovi odlučuju: I naposletku se izmiriše Ahilej Pelejević i Agamemnon, utoliko pre što mladanoj Brisejdi u međuvremenu pobeže sa obraza ono poetično i klasično rumenilo.

No posredi je sada jedno pitanje: da li je ovaj motiv otmice robinjice Brisejde kasnije nadahnuo muzičara Volfganga Amadeusa Mozarta za skladnu mu operu „Otmica iz seraja?“ Na to pitanje znal-

ci još ne dadoše odgovora. Međutim, jedna podudarnost i sličnost psihološka prosto zgranjavaju: u Homerovoj „Ilijadi“ dženerao Agamemnon ne peva, a ni kod Mocarta ne bavi se pevanjem gazda od harema Selim paša. Nego crno na belo stoji: uloga bez pevanja! Zašto li su i jedan i drugi odustali od pevanja, kao da su o tome nekakav sporazum uglavili? Na ovo pitanje, bogme, moraće da dade malo odgovora kasnije dženeracije znalaca i proučavalaca.

Miloš N. ĐURIĆ

Nostalgicne šare

Mesecu se čini
da je tih,
ne gromak,
žir sa hrasta pao
negde blizu trema.
A kraj žira stoji
devojka i momak,
i srna ih služi
čajem od bagrema.

B. L. LAZAREVIĆ

Šinske strofe

Ovo je zaista mlad semafor
što raste kraj pruge, propet,
i uveče liči na vitak bor,
zamišljen i modar opet.

Na pruzi šine, po dve, po tri,
do mora, do gore, do Rume.
U šini svakoj daljina vrl,
i sve se uliju u me.

U šine gleda, i pušta dim,
i nosi me voz po globusiu,
nek nosi, nek nosi, sa dlanom svim,
jer nisam u autobusu...

Dušan KOSTIĆ

(Parodirao Lav ZAHAROV)

IZ REDAKCIJE

REDAKCIJA „KNJIŽEVNIH
NOVINA“ OBAVEŠTAVA SVOJE
UVAŽENE ČITAOCE I SARAD-
NIKE DA U TOKU LETNJIH
ODMORA, U MESECU AVGU-
STU, LIST NEĆE IZLAZITI.
NAREĐNI BROJ „KNJIŽEV-
NIH NOVINA“ POJAVIĆE SE U
PETAK, 5 SEPTEMBRA.

LJETNI ZAPIS

Sve drhti od svetlosti: i čovjek, i priroda. Kružnice svetla trepere razigrano kao tjelesa plešača ili more u svom elementu, a u nama raste čudesna snaga riječi, iskrsavaju podsvijesne slike vremena, zid otpora. Dozrijevamo kao u snu ili na javi, svejedno, dozrijevamo svijesni činjenica, istine, zida opomena. One su tu na Sutjesci. Javljaju se iz Moskve, daleke Kine, s obala Mediterana... i tako opomene rastu u nama i izvan nas, prostiru se po svim kontinentima, oceanima; putuju i kruže kao stravične ptice ili najsvetije uspomene. Prisutne su u nama jer i same su dio vremena i dio života. Mi živi na njih se oslanjamo sa svojim ožiljkima, jer život, ma kako bio apsurdan, rastrgan vremenom neizvjesnosti, nosi u sebi svoja prava i svoje slobode, nosi svoju zastavu sunca, a mi, kako i sami znamo, odjeonom smo preskočili ne jedan, već bezbrojne korake historije u ovom kratkom vremenu; pošli smo u susret njoj koja zna vrijednost ljudskih riječi... A riječ je tu da bude dosljedna svoje funkcije. Nju nalazimo na svim stranicama našeg života, a prema tome i u našoj suvremenoj literaturi, jer svaka, pa i naša književnost je izrasla iz našeg vremena, iz našeg života... Riječ je prema tome sinteza

čovjekove ličnosti, njegov najznačajniji JA; zid obrane, „tvrdava koja se ne predaje“.

Čitajući usred ovog užarenog ljeta pjesme Georga Trakla, kao i uvijek kad čitam poeziju velikih pjesnika, i ovom prilikom poezija nesretnog austrijskog pjesnika nametnula mi je niz pitanja, postavila u nezgodna iskušenja, u niz preokupacija. Tu je ono „nedokučivo“ pjesnikovo vrijeme, ona unutarnja drama poetskih svjetova, jer su tamo „san i smrt, tmurni orlovi“, oni što okružuju noćima ovu glavu, zlatan lik čovjeka guta leden val vječnosti“. Čitav život, dakle, tu na ovim stranicama jedne nevelike zbirke postoji. Jedno bogatstvo protkano najsuptilnijom skalom osjećaja koji proističe iz stvarnosti, iz poetizirane materije najcjernijeg pasimizma u kome svaka Riječ ima svoju ljudsku funkciju.

I tako Georg Trakl, na svoj način, poetski opominje nas. U stvari Traklovo unutarnje vraćanje samo je vizuelna konkretnost iz čijeg tkiva pred nas izlazi snažna pjesnička ličnost. Materija iz čijeg mesa izbija psihičko stanje podsvijesti gdje je Riječ poezije postala isključivo predmet određene funkcije u određenim prostorima. Ma kako zaogrnuti najcjernijim pesimizmom, ova poezija

Georga Trakla (u prijevodu Ota Šolca) potvrđuje svoju ljudsku bit. Ona nije ništavilo, ona je Vrijeme i Riječ, pjesnikov život čija „noć grli umiruće ratnike, divlje vapaje njihovih razbijenih usana“.

Ali to vrijeme rata, ono između 1914—1918 godine ne može jednostavno da se zaboravi. Tu nema zaborava, i zaborav se ne sahranjuje sa svojom slikom već ostavlja svoj trag i svoje sjene. Ono je tu prisutno u našem vremenu, u nama samima iz čijeg života smo posredno ili neposredno izišli, stvorili ovaj naš svijet, ovo naše sunce, ovaj život današnjice. Pa kad Georg Trakl kliče u pjesmi „Gredak“: „O, ponosnija tugo! vi, brončani oltari, vruć plamen duha hrani moćna bol“, osjećamo ne samo tragiku jedne ličnosti koja je bila pjesnik, već i tragiku vremena u ambijentu jedne krvave, zagušljive, raspadajuće sredine.

I usred ovog užarenog ljeta kad na ovoj azurnoj obali sve vrvi od prolaznika, kad je sve užurbano u jednom neprekidnom intenzitetu doživljaja sa morem, gdje se ne grle samo ruke ljubavnika već i stabla maslina, i male tihe uvale, i rasipvanje pejsaž usred sutona i dozrelost južnog voća, i koješta što živi uz ovo plavo more, uz ovu od

sunca i života raspjevavanu obalu, gdje se noći do besvijesti natapaju sjajem mjesečine, nekom nostalgijom u kojoj treperi dah mladosti, osjećam da u tom intenzitetu postoji ono današnjeg i ono sutrašnjeg vremena. U nama, dakle, počiva iskonska vatra zemlje, ljepša slika svijeta, san koji se natapa znojem i ljubavlju.

Niti sam sustao, niti sam umoran pred ovom zagonetkom svijeta. Njezino nalijeće treba da stalno i uporno otkrivamo, i riješeni smo da se suprotstavimo najezdi tamnih slika... Slušamo u školjci našeg uha glas opomena. U svijesti razvijamo slike ljubavi. Osjećamo istinsko pulsiranje Riječi na svim stranicama života i poezije, a lirika Georga Trakla, sva od tamne zgusnute krvi pjesnikove vlastite tragedije, također nas opominje. Ponovno nas vraća ne u neko letargično stanje sna, već na barikade...

Negdje u ovoj prubudenoj tišini osluškujem glas opomene. Mrmor mora sa sitnim pjeskom nevinosti. Pružio sam ruku za noćnom pticom koja pjeva na nekoj nevidljivoj grani gusta borika. Slavljaj bigliše, a moje gole ruke nose i ovaj put svoje stare ožiljke.

Nisam sam. Riječi poezije nesmetano ulaze u život kao njegova rijeka, kao njegovo sunce... Tiho, tiho mi govore... govore kao starom prijatelju pred ovim morem u čijem životu postoje i mnoga moja iskonska svjedočanstva.

Srećko DIANA

Smisao i lepota tišine

Stevan Raičković: „Kasno leto“
izdanje „Likos“, Zagreb

U knjizi „Kasno leto“ nalazi se izbor iz desetogodišnjeg pesničkog stvaranja Stevana Raičkovića. Merjala su se raspoloženja, teme, rečnik, doživljaji, ali postoji u svim tim različitim poetskim tokovima i promenama obilje i čistota osećajnosti, neposredni i iskreni ton ispovednog kazivanja, intimnost i toplina koje samo izuzetan pesnik može da stvori. Bilo šta od njega da čitate, vi osetite pesnički fluid, emotivnu vatru i sjaj, sve ono što je autentično, što odmah pokazuje nesumnjivu vrednost. U prvom periodu stvaranja Stevana Raičkovića izbija blagi i umereni pesimizam, skromnost i smirenost, bolje reći pomirenost sa životom. Trave i drveće, ptice u nebeskom plavetnilu donose mir, spokojstvo, duševnu harmoniju u kojoj žive prirodni i čovek. Seta se provlači kroz pesme iz ciklusa „Krug neznosti“, no ona biva neki put potisnuta snažnim zanosom za lepota. Pesma „Bez naslova“ je sva uzvitlana, sva bujna i zatalasana nemirima, rado-

fluidnost, dah i sok intuitivnog otkrića i osećajne reči. Ja cenim njegove pesme iz ciklusa „Krug neznosti“, meke, nežne, sentimentalne, vrlo lirске, mada mi se njihov smisao čini nedovoljno dubokim i tačnim. Ali zato pogledajte njegove pesme iz ciklusa „Kasno leto“ — tu je postignuta zrelost, potpuna snaga i usredsređenost na bitne probleme života; faktura pesme je čvršća i bolja. Ona specifično Raičkovićevo spiritualizovana reč u kojoj ima i tihog zadovoljstva i tuge, stalno se produžuje, iako dobija neku tamniju boju. Treba ukazati na pesme „Kasno leto“, „Senke na bilju“ i „Kasno more“ u kojima dolazi do izražaja duboka, nesvesna uznemirenost pred suštinom sveta; nema ni traga od pretencioznosti i filozofskih deklaracija, već samo neposredna, autentična strepnja od tajni i bezdani. U pesmi „Kasno leto“ štimung sutona punog samoće sav je osmišljen snažnom kazanom refleksijom o bolu i nestajanju.

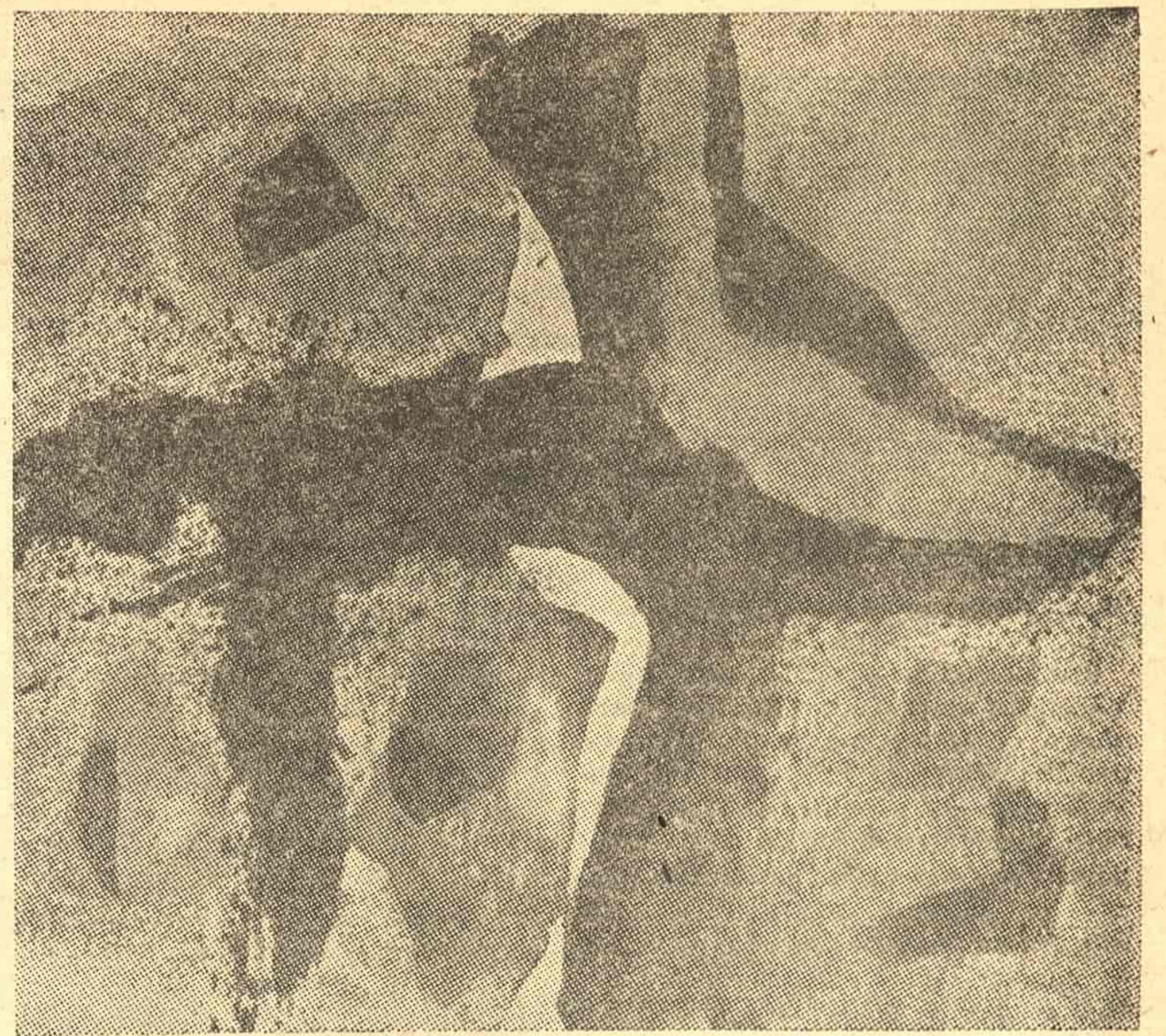
odakle je krenuo u avanture duha, na početnu tačku svoga puta. Stevan Raičković ima opsesiju tišine, duboku i iskonsku potrebu, da sve utiske sluha učini prolaznim i bez dejstva na svoju misao. On prodire ispod svih čulnih senzacija koje daju izgled stvari u misteriju postanka i postojanja. On je, kao malo koji drugi pesnik kod nas, prisno razumeo i osetio ništavilo, prazninu, nepostojanje. Njega stalno goni žudnja ka nepoznatim predelima koje jedino pesnička intuicija može da osvetli. U pesmi „Pesma i smrt“ rasplamsava se čežnja za prodiranjem u tamu života, koja saznanje čoveka muči oduvek. Ta čežnja je nešto duboko poetski sintetično, puno i opravdano, ne neki kvazipoetski i jednostrani racionalizam ili iracionalizam. U tim nemirima i slutnjama pred pitanjem egzistencije treba tražiti potvrdu Raičkovićeve autentičnosti, njegove istinske snage. „Podzemnu pesmu života“ i ono „osećam samo teški tamni zvuk kako moje ruke vuče u daljinu“, te vrtloge i ta komešanja bića suočenog sa problemom svoje bitnosti oseća Stevan Raičković. Svoje utapanje u dekore prirode koje je poetski izrazio u nizu pesama, fragmentarno, on je stopio, slio u celinu, u pesmi „Uteha lišća“. Pesnikova uznemirena duša nalazi zajednički jezik sa prastarim snagama šuma; ona slavi svoju jedinstvenost sa njom kroz metafore koje postaju magijski znaci i tumači opšteg bratstva sveta.

Ciklus pesama „Kamena uspavanka“ zauzima jedno od najznačajnijih mesta u stvaranju Stevana Raičkovića. Izražajnost je u njima stegnuta, disciplinovana, melodiozna. U pesmi „O vrati se“ sažet je sav program, ako se tako može

reći, pesnička Stevana Raičkovića; to je poziv na univerzalnu tišinu koja potseća na mir groblja, poziv koji sadrži značajnu poruku: apsolutni mir je način da se oseti dno i smisao svega; to je panteizam koji hoće da reši zagonetke u rekreiranju sveta u kome je svaki zvuk zamro. Pesme iz ciklusa „Krug neznosti“ su ljupke, zanesene, sočne; ova „Kamena uspavanka“ je puna snage. Pesme o mravima i travi ja shvatam kao uvod u pesme iz „Kasnog leta“ i „Kamene uspavanke“; one prve su vrlo emotivne i lepe, ali im tu i tamo smeta dekorativnost; ove druge su sve od suštine, sa tamnim i dubokim senkama univerzalnoga. Raičković je bivao i radostan i tužan, željan lepote — ali željan i poslednjeg mira. Melanholija je uvek prisutna, bilo kao opomena ushićenju koje je gotovo da bukne, bilo kao resignacija koja svojom bolnom ravnodušnošću sprečava patnju da pokulja i da se uništi.

Dok pišem ove retke o Stevanu Raičkoviću, ja stalno mislim na njegovu lepu, za mene najlepšu pesmu „Kasno leto“. Dužnost je kritičara da oceni jednu knjigu pesama u njihovoj ukupnosti, ali njegova duhovna potreba je kad je, kao ovog puta, suočen sa jednom odličnom knjigom, da svoje simpatije veže samo za jednu pesmu. Ona za njega ima tada centralni značaj, njeno svetlo obasjava sve ostale pesme, u njenom smislu on nalazi sve ono što je pesnik rekao u mnoštvu drugih. U Raičkovićevoj knjizi nalazi se čitav niz pesama izvanredne vrednosti, ali zašto mi se uporno nameće misao da pesma „Kasno leto“ sadrži esencijalnost njegove poezije, svu lepotu i smisao njenih tišina?

Pavle ZORIĆ

Edo Murtić: Kompozicija

Pesme Desimira Blagojevića

»Ptice nemilice«, izdanje »Prosvete«, Beograd

Nezahvalan je posao kritičara kada se pred njim nađu poetski beluci, samo mali i okrnjeni delovi tridesetogodišnjeg stvaranja jednog pesnika, mnoga i raznolika pesnička raspoloženja koja ovakvo izdvojena iz celine ne predstavljaju ni opus ni razvojnu sliku ni uvid u jedno dugo i mukotrpno bavljenje stihom. Pa ipak, ako je reč o razvoju poezije Desimira Blagojevića, treba reći da između pesama napisanih 1929 godine i pesama iz 1956 ne postoje neke bitne razlike, i to bi bio jedan od najčudnijih podataka o samom pesniku koji je ostao veran

svom najintimnijem pesničkom na-gonu začetom u mladosti, o pesniku čija mladalačka i blaga melanholija na jednoj strani njegovih stihova i intimni optimizam na drugoj ostaju kao trajne komponente u nerazumljivom proticanju vremena koje je samo povremeno dovelo pesnika na ponor očaja, strepnje, bola, i to možda samo u jednom delu pesama napisanih za vreme rata. Tada iz trohejskog aleksandrinca izbija pobuna i psovka i bezumlje. I ne samo to: čitav metrički poredak, strogo formalistički od ezure do rime, ruši se kao kula od karata pred naličjem sržbe, kao da već i tom činjenicom pesnik hoće da ilustruje jedno anarhično vreme muteža i crnih slutnji.

Pa ipak, gledajući u celini, poetski identitet Desimira Blagojevića otkriva se, pre svega, u dominantno ispoljenom fenomenu prirode, i niko u jugoslovenskoj literaturi, sem možda Nazora, nije se više zadužio tom blagorodnom, posmatračkom daru. Gotovo sve Blagojevićeve pesničke preokupacije dobijaju svoj pravi oblik tek u trenutima kada se inspirišu Prirodom, kada pesnik kao čudesni vrač sa razrogačenim okom otkriva njena tajanstva u metafizičkim pokretima vetra i zvezda, sluša glasove iz tamnih šuma, i oseća „mirise što livadama jesenjin putuju“. Na taj način D. Blagojević donosi u našu savremenu poeziju toplo prisustvo arhaičnih poetskih vizija; jednu Himeru epa i legende. Noć, trave, zvezde, šuma, veter, sunce, mirne obale — glavni su rekviziti ove lirike tihih unutarnjih stanja: blagih nemira, spokojstva i iskrene osećajnosti. Kao Kleove slike Blagojevićeva poezija sadrži u sebi vizije sveta, fanasmagoričnu predstavu predela i obezvuenu misao, ali često nedorečenu, nerazumljivu škrtu, i zato su teme njegove lirike prevashodno i gotovo samo pesničke.

Sudeći na osnovu knjige „Ptice nemilice“, i to ne samo po predratnim već i poratnim pesmama te zbirke, Blagojević je „poslednji Mo hikanac“ naše stare pesničke škole. Dostojanstven i hladan poput Dučića, s kojim je u dosta bliskom pesničkom srodstvu i po raskošnom metričkom poretku unutar velikog broja pesama, on je iz jedne faze našeg pesništva ušao u drugu, dosledan i nepomućen primamljivim pesničkim anahronizmima našeg vremena. Često je sklon da se opija formom i sonornim osobinama reči i tada pod tvrdu orahovu ljusku sakriva najbolje plodove svoje pesničke imaginacije. Tada gde gde pravi male arabeske („Dolazak med reke potajnice“), ili svoju finu pesničku rafiniranost dovodi do besmisla, ili afektira rečima, ili pribegava apostrofima da bi zadovoljio stope i ezure stiha (im'0, pev'0, san'0, poš'0, siroma' itd.), ili neukusnim arhaičnim promenama reči (mrtvaca — mrcva) itd. To bi bile samo formalne ali vrlo ozbiljne zamke poezije Desimira Blagojevića. Međutim, ono što ga čini pesnikom u pravom smislu te reči, pesnikom koji možda još nije dobio zaslužen mesto u našoj literaturi, pre svega je topla pesnička osećajnost i prijateljsko raspoloženje prema prirodi i njenim metamorfozama. Ta značajna osobina njegovog pesništva najbolje se ogleda u ciklusu „Bezumni i mudri pred licem mora“.

Vladimir BUNJAC

Lazar Vozarević: Ilustracija

šću, nadom; to je jedan izvanredni ditiramb prirodi. Ipak, Stevan Raičković je pesnik koji se kloni ekstremnih raspoloženja i svih krajnosti u izražavanju. On svoje pesme poistovećuje sa mirom i u tišini vidi najbolji način da stvori delo koje će prodreti u duboka osećanja. Tiha sreća čoveka živi u miru sa svetom onakvim kakav je, odgovor je pesnikov na traženje smisla i utopišta. Ovakva shvatanja mogu izgledati uska, jednostrana ili površna, ali doživljenost njihova daje im pravu poetsku vrednost.

Stevan Raičković nije ostao u krugu svojih prvobitnih motiva. On je bez prekida evoluirao, bogatio se, menjao i uvek na neki način bio dosledan samome sebi. Razvijajući se on je trpeo različite uticaje: Miloša Crnjanskog („Krug neznosti“), Zaka Prevera („U jednoj ulici“), nekih naših intelektualističkih pesnika („Ljudi se bude bez oružja“). Ovi uticaji su plodonosno uticali na formiranje Raičkovićeve izuzetne pesničke ličnosti. Kritičar je radostan onda kad naiđe u sivoj i bezbojnoj produkciji tekuće literature na delo, na pesmu, na stih koji uzbuđuje i očarava. On taj trenutak shvata kao opravdanje svoga poziva, kao svoju nadu. Stevan Raičković je jedan od onih pesnika koji mogu da stvore poetsku

Stevan Raičković nije cerebralni pesnik; njegov osnovni potsticaj je uvek u osećanju, ali, čini mi se, da je u ciklusu „Kasno leto“ i još nekima, postigao integralnost doživljavanja. Njegov glas iz mnogih pesama iz ciklusa „Krug neznosti“ je lirski intiman, ispovedan, sav obojen pesnikovim emotivnim životom; „Kasno leto“ proširuje subjektivno lirsku tematiku, dajući joj karakter opštosti, tople, doživljene misaonosti, koja se sa osećanjima vezuje i njima se prožima. U poslednjoj pesmi u knjizi, „Tisa“, imamo neobičan slučaj sinteze retko lepe: pesnik se vraća na Tisu, reku svoga detinjstva; on je začuden, dalek od tih predmeta koji žive u uspomenama kao uteha i nevinost. Pred tim svetom koji jedva prepoznaje, mada ga se dobro seća, on pita sebe od kuda dolazi, zašto je tu i šta namerava da uradi. Sećanje na dečje dane postaje podloga za dileme života, za postavljanje problema ljudske sudbine, za smisao našeg kretanja kroz vreme. Pesnikovo plakanje na obalama reke detinjstva otkriva bol zbog opšte prolaznosti. Ekstaza pesnika u prirodi traje sada samo kao odjek, kao blaga i lepa uspomena. Pesnik peva svoj povratak u mesta

GDE JE MOJA ULICA

Pripovetke Mirka Milojkovića, »Nolit«, Beograd, 1958

Ničeg apstraktnog nema u ovim pripovetkama Mirka Milojkovića. Pisane su u jednom dahu životnog doživljavanja, sa očiglednim osećanjem za burnu dramatičnu emocionalnu kontrastu. Milojkovićeve junaci igraju, ili su odigrali, svoju životnu igru pod vlašću opsesivnog imperativa „sve ili ništa“. A pisca su zanimali baš oni koji su odigrali na „ništa“, koji su, sticajem okolnosti, od svog ljudskog lika načinili grotesknu masku. Nekiput je ta maska toliko surovo tragična, da se pitamo nije li pisac i suviše insistirao na samo jednom vidu životnog ispoljavanja.

Od prve do poslednje stranice Milojkovićeve knjige sve je zakovitalo kao na nekom „vašaru izgubljenih snova“, gde se, kojiput, od silne emocionalne zahuktalosti ne vide jasne konture onoga što se zbilo u prošlosti ili onoga što se zbiva u trenutku sadašnjeg vremena. Ali je Milojković uspeo da tokom cele knjige održi jedinstveni ton atmosfere i konzekventnu akciju dramatičnih zbivanja.

Zato je autor ostvario jednu veoma „čitljivu“ i neobično zanimljivu knjigu. Jer ona deluje kao svedočanstvo o nečem što se, recimo, juče događalo oko nas, a što je pisac darovito uočio, pozivajući čitaoca da i sami postanu svedoci. I baš u tome „aktiviranju“ čitalaca leži posebna draž knjige Mirka Milojkovića. Čitalac od prve postaje svestan da ovdje nema apstraktno-indiferentnog odnosa prema činjenicama životne stvarnosti. Dobija se utisak da pripovedač govori u ime jedne moralne obaveze koju duguje svemu onome što je kao čovek preživeo. Po Milojkovićevoj pripovedačkoj koncepciji, svaka životna situacija ima pravo na svoj umetnički opstanak, jer ona nastaje kao proizvod neke grčevite patnje, nekog očaja, ili obrnuto.

Tako Milojković štedro reda događaja za događajem, jedan život za drugim, stvarajući pravu panoramu neizbežnih i brutalnih životnih činjenica. Njega, pre svega, interesuje akcija, delatnost opisanih ličnosti. Zato je on pokušao da ostane u okvirima čistog pripovedanja, zanemarujući svaku apstraktniju eksplikaciju ili izvestan poetski predah. Tek na pojedinim mestima oseti se po koji lirski pačak i sentimentalni ton.

Svoju literarnu objektivnost Milojković je postigao zahvaljujući skoro asketski jednostavnom odnosu prema opisanim događajima. Osećamo napor da se neki određeni događaj svede na suštinsku meru svoje višestruke delotvornosti u sklopu čitavog niza zbivanja. Zbog toga Milojković ne postavlja pitanje zašto se to i to dogodilo, nego samo kako se to dogodilo,

želeći da čitalac, uveden u suštinsku dramatičnu psiholoških sukoba, sam bez ikakve nametljive pomoći, odgovori na prvo pitanje. Znači, nije u pitanju „bezrazložni čin“, već jedna široka kama najintimnijih ljudskih osećanja.

U ovih deset Milojkovićeovih pripovedaka opisani su ljudi koje je tok društvenog razvoja bacio u stranu. Svi su oni zaustavljeni na prekretnici istorijskih zbivanja, i osuđeni su da jalovo traže opravdanje svoga postojanja. Milojković se nije mnogo bavio društvenim smislom njihovih postupaka, nego je želeo da prikaže psihološka reagovanja svojih junaka. Sa ironijom, a nekuput i sa sarkastičnim osmehom, pratio je komediju „promašenih života“, ali nikada nije za boravio na tragediju ljudske patnje. To je lako uočljivo čak i u pripovetkama sa izrazito ciničnom intonacijom, kao što su pripovetke „Nedokučivi su putevi njegovi“ i „Igra“.

Milojkovića posebno interesuju iznenadni, patetični trenuci čovekovog života. Pripovetka „Marina“ predstavlja takav jedan trenutak, u kome nesrećna žena sagledava, sa surovom jasnošću, čitav svoj jadni život. Pripovetke „Gde je moja ulica“ i „Zatvorena kuća“ komponovane su od niza takvih trenutaka koji stvaraju uzbuđljivu i mračnu atmosferu propadanja.

Pisac ove moderne knjige pripovedaka smelo se uhvatio u koštac sa tematikom savremenog života. Svaki je detalj autentično doživljen, a pripovetke su literarno uobličene bez ikakvih primesa knjiške konvencionalnosti.

Predrag S. PEROVIĆ

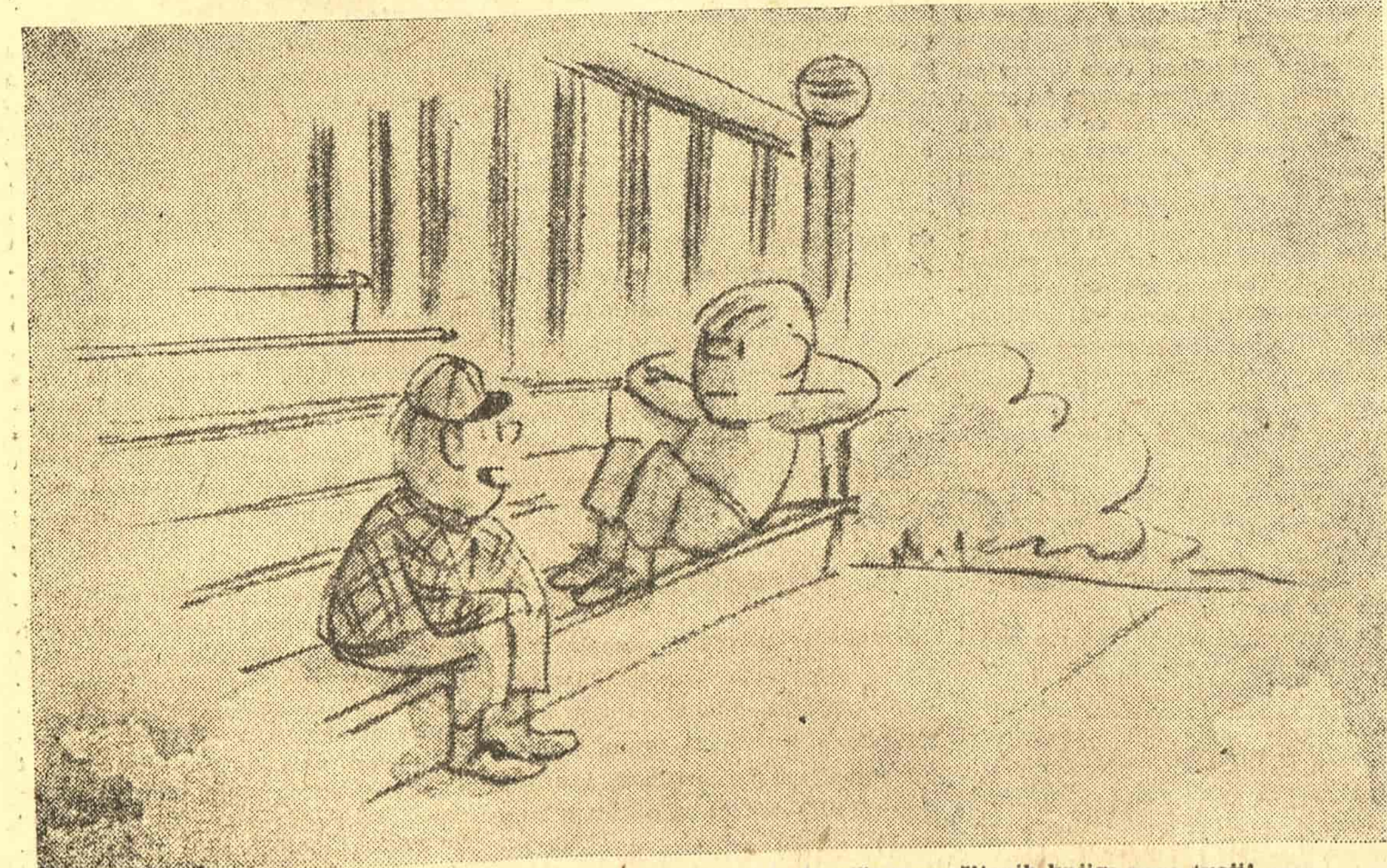
Slobodan BERBERSKI

USPRAVNOST

Busen je uvek ispod trava
vetar straši nad vlatovima
uho tek prozuckost zna

Šta izraste u slomljenoj ljusci dva grča
svejedno je danu i mrazu
nestanku svagdašnjem na medi

Uspurnost je samo zvui
semenke
i korena

— Hajde da se kladimo da moji imaju kod kuća više nepročitanih knjiga nego tvoji! —

IZLOG KNJIGA

VLADIMIR MAJAKOVSKI:

„Vrlo dobro!“

(Izdanje »Prosveta«, Beograd)

Ova poema Vladimira Majakovskog, velikog i tragičnog pesnika, spada među njegove najrevolucionarnije poetske tekstove. Napisana 1927, povodom desetogodišnjice sovjetske države, poema »Vrlo dobro!« sadrži, i pored svoje izričite programatičnosti, niz autentičnih pesničkih detalja. Majakovski je sam napisao da ta poema smatra »programom stvarnosti, kao što je to u svoje vreme bio »Oblak u pantalonama«. Ograničavanje apstraktnih poetskih metoda... i iznalaženje metoda obrade hronikalnog i agitacionog materijala. Uprkos nekih ultradramatičnih publicističkih egzaltacija, u ovim stihovima oseća se duh i strujanje novog vremena.

Poemu »Vrlo dobro!« odlično je preveo, dopunivši knjigu opširnim i vrednim objašnjenjima i napomenama o delu i autoru, pesnik Radovan Zogović.

M. I. B.

„Za mesec, za godinu“

(Izdanje »Svjetlost«, Sarajevo, 1953 god.)

Retko da je koji mladi pisac postigao tako brzu i potpunu afirmaciju, a samim tim i popularnost kao što je to slučaj sa Saganovom. Njeni romani: »Dobar dan tugo« i »Izvestan osmehe požnjeli su velike uspehe i dobili najlaskavije pohvale francuske književne kritike. Stoga je, sasvim razumljivo, njen treći roman »Za mesec, za godinu«, izazvao veliko interesovanje. Mi smo ga dobili u prevodu Zorice Mišković; i odmah se, njegovom pojavom, nametnuo pitanje: da li je ovaj roman doneo nešto novo, i, ukoliko je doneo, da li to »novost« u odnosu na prva dva predstavlja korak napred i u umetničkom smislu?

Izmerivši razloge i pro i contra Saganove, pretegnuo je negativni odgovor. Ona nije uspeła da se oslobodi svog ne toliko pesimizma koliko rezigniranog i krajnje indolentnog stava prema životu; njeni likovi i u ovom romanu nose u sebi skoro mitsku predanost sudbini: ništa se ne može izmeniti, popraviti, i vreme će ubrzo zbrisati i nivelsati u nama, u moru ravnodušnosti, sve naše dotadašnje razloge zbog kojih smo živeli. I ljubav i oduševljenje onda će postati smešni, nepotrebn. I tu, još na samom početku romana, uzimajući Rasinove stihove: »Za mesec, za godinu...«, daje poentu i smisao romana: za mesec, najkasnije za godinu, mi ćemo se udaljiti i postati sasvim tuđi jedni drugima, jer sve što nas je spajalo izgubiće svoj afinitet pod neumitnom rukom vremena.

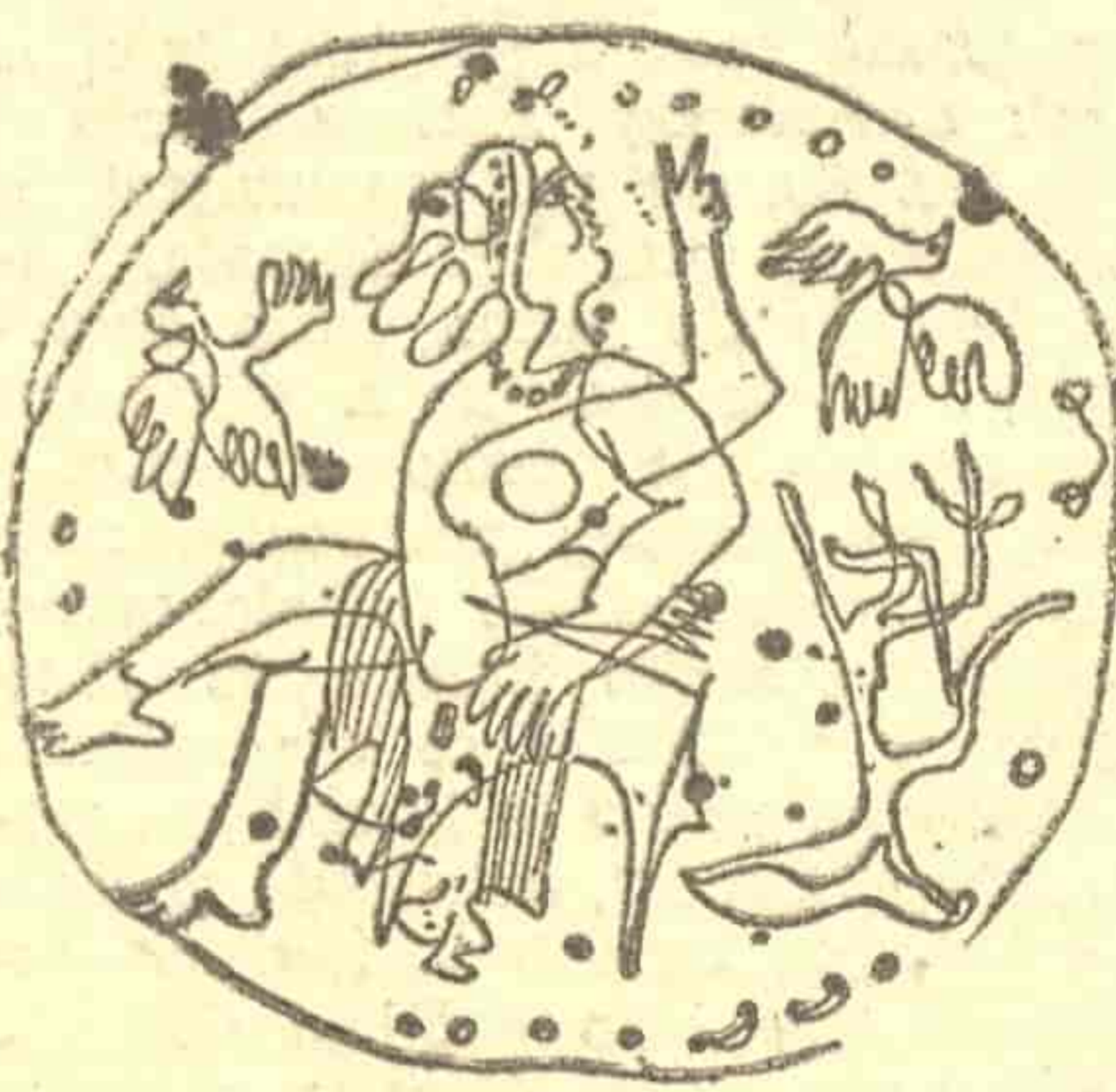
Ovaj roman bitno se razlikuje od svojih prethodnika jedino u kompoziciji. Povećavši broj protagonista na osam (mahom su svi mladi ljudi, intelektualci), od kojih ni jedan ne zauzima centralno mesto u romanu, a ne postoji ni zajednički sike koji bi ih okupio u jednu kompak-

Fransoaz Sagan

nu celinu, Saganova je na taj način razbila koheziju celine; oni se svi kreću i delaju u krugu svojih fabula koje se sve, manje ili više, razvijaju paralelno, međusobno jedino povezane jedinstvom mesta: košmarom Pariza u kome pokušavaju da pronađu sebe, lepotu i smisao svog trajanja. Ali u tome ne uspevaju jer sviše se osećaju sami i preokupljeni svojim oporim životnim problemima koje oni, istina, pokušavaju, s vremena na vreme, da potisnu kad ih igra slučajna baca jedne drugima; ali te veze nisu trajne jer kod njih je primetno otuđeno i otuđeno; a o borbi kao nužnom rezultatu sukoba njihovih interesa (sudbine im se ipak često prepliću) ne može biti ni govora, i sve se, na kraju, završava tiho, bez otpora, u pomirenju.

Vladimir V. Predić

Lazar Vozarević: Vinjeta

HUAN MARIN:

„Paralela 53 jug“

(»Prosveta«, Beograd, 1958)

Transformisana u jedan ciklus događanja, ispunjena ljudskom krvlju, poljupcima, mirisom foka, svetioncima, lukama u kojima caruje zakon krme i noža, prostitutkama i zlatnom groznicom, ova proza drži nas stalno u očekivanju nekog zapleta iz detektivskih romana, dramatično slikajući dane »hola, nepravde i smrti«.

Još od prvog trenutka, kada lepa Indijanka Rosi ubija svoga muža da bi ispod njegovog tela izvukla ranjenog ljubavnika, trgovca kožama, pa sve do pred kraj romana, obuzeti smo ličnostima čiji su životni i moralni horizonti često naoblaceni. U tom pogledu naročito je potresna scena u kojoj ljubomorni muž lepe Indijanke Rose, Hose Alonso, nadzornik na estansiji (neka vrsta farma) San Hulan, zatvara u hladnjaču radnika Cilotu, da ujutru pronađu drugovi smrznutog, poput ovčijih čereka koji spokojno čekaju čas da se pretvore u sočne rostbife na tanjiru nekog bogataša sa Pikadilija. To daje tekstu socijalni smisao sa pretnjom otvorene pobune u trenutku, kada inženjer Ortego, Cileanac, otkriva prevaru stranih inženjera u vezi sa bušenjem petrolejskih izvora na Paraleli 53, jug.

Svestan toga šta bi nafta donela siromašnim lovcima foka sa Magelanovog morezuza, Ortego pokušava da interveniše preko korumpiranih preštavnika vlasti, ali bez uspeha. U trenutku eksplozije koja je izazvala pomeranje tla i zatrpavanje naftonosnog otvora, Ortego se stavlja na čelo ogorčenih radnika, prodiere u grad, gde biva uhapšen, dok njegovi drugovi ostaju na pločnicima izrešetani mitraljezima policije.

Ovo zanimljivo i vredno delo savremene čileanske književnosti prevela je sa španskog Rajna Durdev. Z. M.

VERA PREŠEVA-MAKS:

„Iznad reke moga tela“

(»Prosveta«, Beograd, 1958)

Ova, izrazito liriska, subjektivna, pomalo don-kihotska (u ženskom smislu te reči) poezija, dostigla je u većini slučajeva štimung problematike složenog poetskog proseđea (»Kako da te ubijem«): »Zabodem nož u tebe U sebi Da te ubijem, Zakrvarim«.

— čiju kulminaciju čine »Crni be-raći pamuka«, robovi koji su svoje sinove učili »na pragu trošne kolibe, dok je mesec krvave rogove u reci pra«, kako će »Upravno stojati Veći no ikad, Veći od svih«.

Ipak neke prisutnosti nameću se kao neprećutljive. Naprimera, Gar sija Lorke u »Plesaćicama« i »Na okoskima«. Dah Španije, uopšte dominantan je u ovoj poeziji (»Nagoveštaje«, »Dugovanja«, »Jesen izme-

du nase), ali zato još svežije struji dah Srbije kroz stihove u kojima se peva o vetru »predvodniku« i »čobanici kojoj je »pukao jelek«.

»Pa ne zna kako kroz selo da prođe«.

I kad ostane u granicama stereotipnih poetskih vrednosti (»Ispračaje«, »Sve druge«, »To i želim«, »Probuđene svetlosti«), pesnikinja Vera Preševa-Maks simpatično deluje na nas svojom prvom knjigom o ljubavi senzualno doživljenoj i o radostima i tugama zemlje.

Zoran Mešić

BRANKO PAVLOVIĆ:

„Povratak“

(Izdanje »Kosmos«, Beograd, 1958)

Partizanski rat do sada je uglavnom prikazivan hroničarski, anegdotski ili sasvim literarno ozbiljno sa težnjom da se prođe dublje u psihologiju borca i motive borbe. Jedri-ne je bilo premalo u obrađivanju toga materijala, ako izuzmemo duhovitoga i uvijek za humor raspoloženoga Branka Čopića.

IZLOG ČASOPISA

»IZRAZ« 7-8

»Granice kritike«, esej T. S. Eliota, trebalo je možda staviti na u-vodno mesto: da se saradnicima u ovom i u narednim brojevima pokaže kako se jednostavno, razborito i bez nadrifilozofskog natezanja piše o književnosti. To ipak ne znači da esej Grge Gamulina o Ignjatju Jobu, Lazara Trifunovića o Kandinskom i Radojček Tautovića o prevazišla-nju čoveka u umetnosti nemaju svojih kvaliteta. Posebno mesto i značaj ima esej Jugane Stojanović »Pre-vođenje književnih dela: tu su kon-ciznim stilom iznesena iskustva i primedbe o nekim strančicama i problemima prevodilačkog posla, Feljton u ovom broju »Izraz« iz-vedredno je bogat. Među prikazima knjiga pažnju privlače kritički na-pisi Boška Novakovića i Radoslava Rotkovića o antologijama srpskog i hrvatskog eseja — sa nizom tačnih i dokumentovanih opažanja. Među ostalim prilozima treba istaći napis Huseina Tahmišića o ovogodišnjem festivalu poezije, informaciju Ivana Fohta o današnjoj nemačkoj knji-ževnoj kritici, jedno tumačenje knji-ževno-filozofskog stava Alberta Kami-ja od Ervina Peratonera i člana Dorda Saule o Eženu Jonesku.

»Delo« 7

Najpre nas je u ovom broju »Dela« privukla didrodrama (ili pre, kako bi rekao Dilen Tomas, »drama za glasove«) Radomira Konstantinovića »Saobraćajna nesreća: to je opšte-ljudska tema: prikaz kolektivisti i prevrtljivosti kojima se čovek u izu-zetnim i tegobnim životnim okolnos-tima svesno prepušta da bi nekako odbranio svoj opstanak. Sličnu temu, samo konkretniju, vezanu za naše što, i možda u nekim deta-ljima halucinantniju, ali bez celoviti-tije ubedljivosti, obrađuje Pavle U-grinov u pripovesti »Most«, spretno napisanoj, koja se čita na dušak. Izvesni novi akcenti zapažaju se u stihovima Branka V. Radičevića. Sveto-zar Koljević pokušava da odgonet-ne »smisao strukture« Hakslijevog romana ideja. Putopisne »Beleške u mesto crteža« Bogdana Bogdanovića otkrivaju razmaženo čete kome su omogućili da unakrzn putuje po svetu pa ono već ne zna šta će sa sobom od luksuza i dugog ugodnog vre-mena. Dobro je što imamo i takvih! To dokazuje koliko smo napredovali u izvesnim stvarima, ali nas opo-minje da postoje i skromniji putnici i putopisci kojima još dugo ni približne mogućnosti neće biti pružene. Ako! Oni će uživati čitajući — »Be-leške umesto crteža« ...

»Život« 6-7

Teško je razgraničiti šta je donekle vredno a šta je poluliteratura i makulatura u ovom broju »Života«! Oseća se napor urednika (Hamid Diz-dar) da časopis učini raznovrsnijim i življim, ali... Mogli bismo u ovom dvobroju da istaknemo jedino neke

Zbirkom pripovedaka »Povratak« Branka Pavlovića, ja bih prije rekao zbirkom kratkih crtica, zapisa i kro-kija, htjelo se baš da se na lak i vedar način književno zabilježe par-tizanske zgode i još više nezgode. To je nešto između anegdota i do-življaja, izgleda bez pretenzija, in-bez snage, za nekom literarnom gu-stinom i dubljim tretmanom. (Do sada meni nepoznat pisac) Pavlović, u ovoj svojoj, vjerovatno, prvoj zbirci, ne teži za likovima, tipovima, nego samo slijedi događaje i zanim-ljivosti. Preliva sve to blagim, u-mnogom površnim humorom. Na-prijem, ličnost partizana Milana provlači se kroz cijelu zbirku, ali nije izrazitije osjenčena.

Crtime su pisane živim, govornim tonom i čitaju se sa prijatnošću. Na momente nijesu lišene izvjesnih literarnih štimunga. Ali to je uglav-nom feljtonski dah poslije koga se ništa duže ne zadržava u sjećanju. J. D.

Lazar Vozarević: Vinjeta

lešci redakcije — »izvjesne novine, te pokazuje razvojni put pjesnikl-nje«. »Krugovi« pored ostalog donose još esej Pavla Stefanovića »Ha-se rang protiv mučke smrti«, odlomak iz putopisa Saše Vereša, pisмени zadatak Cede Price pod naslovom »Zene — pripovijedači« i napis Jo-sipa Pupačića »Salve, magistre« u kome autor ispoljava svoju izvanred-nu zabrinutost »povodom kritičnog stanja naše kritike«.

»Teatar« 3

Pored uobičajenih, redovnih infor-mativno-kritičkih rubrika o pozorišnim premijerama u raznim našim gradovima, »Teatar« ovog puta na u-vodnom mestu donosi napis Slavka Batušića »Vojnović i zagrebačko ka-zalište«, u kome obrazlaže Vojnovi-ćovo delovanje kao autora, prevodi-oca, dramaturga i recitatora. Vladimir Kovačić objavljuje članak »Nu-šić na zagrebačkim pozornicama«, ističući da je Nušić »bio i ostao ve-lika ljubav zagrebačke kazališne pu-blike«. »Teatar« takođe donosi dra-mu Braslava Borozana »Prekinuto putovanje«.

»Naše teme« 3

»Naše teme« dosad još nisu bile to-ma izložena u ovom Izlogu časopisa, Pokrenut prošle godine, ovaj »časopis mladih o društvenim zbiljanj-ma« (izlaziće dvomesečno) doneo je veći broj napisa iz društvenog, kul-turnog i omladinskog života, infor-mativne i teoretske prirode. I treći ovogodišnji broj sadrži nekoliko ve-oma značajnih priloga. To je pre svega teoretski članak Vjekoslava Mikečina »Mi i naši« kritičari, za-tim studije i eseji »Pjesništvo i po-vijest« (»prilog kritici takozvanog socijalističkog realizma« — raspra-va opširna, ubedljivo i rečito argu-mentovana, ali u osnovnom nega-torskom stavu ipak zakasnela: s per-spektivom i zadovoljstvima tzv. so-cializma, na sreću, odavno smo prečistili), potom »Da li je filozof-ija egzistencije aktuelna?«, članak o razorenim brakovima, studentskim problemima, i, pored ostalog, kozer-sko-putopisni tekst Vlade Gotovca »Dnevnik iz Novog Sada«, o Steri-jinom pozorju, u poenti kritički oštro tempiran (»Ovdje je slabog bilo na okupu«, pisan inače veoma živo, efektno, ali u prenatragljenom ja-paja stilu; izgleda kao da je Vlado Go-tovac bio jedino prisutno i značajno lice na (beznačajnom) Sterijinom po-zorju! ...

»Umjetnost riječi« 2

Na nepunih šesnaest stranica člana-k Aleksandra Flakera »O reali-zmu« snabdeven je ništa manje nego sa 58 (pedeset osam) fusnoti! Ra-zume se da čitalac ubrzo izgubi volju da prati autorovo izlaganje. Esaj — interpretacija pesme Dobriše Cesari-ća »Oblak« od Zdenka Skreba napli-sana je znatno dinamičnije i elo-kventnije, mada ne bismo mogli da podelimo divljenje Z. Skreba prema analiziranoj pesmi Dobriše Cesari-ća. U časopisu se još nalaze prilogi Ma-rije Bošković-Stuli i Julija Derosija.

»Republika« 5

I »Republika« živi još u majs-kom eževelj (Peti broj, za mesec maj). Poezijom su zastupljeni: Vesna Pa-ran, Nada Iveljić i Josip Pupačić među čijim stihovima se naročito izdvajaju pesma »Stvorenome bogu«. Pripovetka Krite Spoljara »Na granice« donosi (tematski) jedan nov ambijent, motiv šverca, viden oštro, neposredno, naturalistički pomalo; izvestan nedostatak pripovetke je u tome što je unekoliko rasplinuta. Novak Simić saopštava podatke o boravku Mihaila Solohova u Pragu koji je tamo dao niz miroljubivih ljupko-ciničnih izjava. Zalažući se, između ostalog, za međunarodne sa-stanke pisaca, Solohov utvrđuje da će »biti teško predvideti takve sa-stanke na Zapadu«. Argument: zato što se Stejnbeč i Pristi sastaju samo jedanput u pet godina! (Kao da žive u zajedničkom stanu a ne na dva različita kontinenta). Solohov utvrđuje takođe da na Zapadu ne-uspehi dobrog pisca »ostali primaju s ravnodušnošću«. Možda. Ali ne znamo šta bi odgovorio ako bi ga neko upitao, naprimera, šta su sovjetski pisci učinili svojevremeno — antiravnodušno — za Žoženka? So-lohov tobože ne zna šta je to soci-jalistički realizam, ali itekako ume da na banalno državotvoran način okrivljuje Dudinceva, (jer on, So-lohov, nije — »ravnodušan«!). Itd. Kakva mala, slabaka taktika velikog pisca! U svakom slučaju dobro je što su Novak Simić i »Republika« omo-gučili čitaocima da se upoznaju sa ovom Solohovijevom praškom »epi-zodom«.

»Krugovi« 4

Čudna je, mutna i pomalo mor-bidna pripovetka Ivana Slamniga »Putovotkinja«, intenzivna u izrazu i sugestivno ispričana. Vesna Krmpo-tić objavljuje pet pesama, i u jed-noj od njih ide na sastanak s Njim noseći »svoja crijeva u rukama, smiješajući se, što oči gledno dokazuje — kako se kaže u reklamnoj be-

»Vetrenjača« 18

I naposljetku, iza ove kaskade brojeva i datuma časopisa — reč je o »Vetrenjači« broj 18. Ovo je nekako liko mali jubilej: pre tri godine, otprilike u ovo vreme, letnje, pojavio se prvi broj »Vetrenjače«. Kao i mnogi drugi, i ovaj časopis se borio i bori sa finansiskim teškoćama — i nekako odoleva, traje, a da se to ipak ne odražava loše u kvalitetu humora! »Vetrenjača« je za proteklo vreme donela niz izvanrednih priloga, od kojih su nezaboravne pojedine satirično-humoristične fotokarikature i fotomontaže i serija karikatura Dejana Nastića »Radojica« od kojih su neke upravo nenadmašne! U ovom broju, među prilozima stranih i domaćih autora u stihu i prozi, treba istaći prvenstveno pesme Aleksandra Marjanovića i Danila Drobnjaka satirične »Zapise« Lava Zaharova, prozu Čedomira Minderovića »Drug Trenutak putuje« u kojoj ovaj pi-sac pokazuje sjajan smisao za ironiju i persiflažu, kao i fotokarikature »Javio sam se na konkurs...« i »Samo čovek s jakim vezama...« Na-damo se da će »Vetrenjača« — jer to zaista zaustavlja — i dalje živeti, redovnije izlaziti i da će dočekati — 118 broj! ...

M. I. B.

Siniša PAUNOVIĆ

Dve pesme iz emigrantskih godina

PO MISIRU

KRVAVE ZORE

Zaboli nas svaka ova mrva hleba koju bez vas jedemo, i ovo žarko sunce ko usred leta što greje; mira nemamo i bespomoćno oči zemlji svjedemo kad god se setimo našeg tmurnog neba i snega koji sad tamo nemilosrdno veje!

Tuga nam je, tuga da pogledamo u ove voćnjake guste uzrelih žutih mandarina i ovo nabujalo klasje šećerne trske kad znamo da sad naše njive plodne od starina ko grobnice prazne zjape travne, puste, ili da ih žanju ruke tuđe, mrske!

Toilko puta jasno osetimo kako se i u snu zastidimo što nas je prevario san kad znamo da vi u bananici očaju i brizi polako gubite i poslednje moći i da je vaš i najsvetliji dan crniji od naše najtamnije noći!

Aleksandrija — Kairo
1 februara 1942

Pucaju, rude, sviću krvave zore nad tužnim selima i gradovima našim, probuđena sunca pružaju srebrne ruke vrh pustih bregova i ravni, planinama cvetaju ognjene čelične ruže, — na čuvicima zadnji se zbori sbore: o, zemljo moja u crno zavijena, zar ne znaš šta se to jutros u tebi probudilo?!

To sedj Sava služi u Žiči novu liturgiju, to naljučeni Marko juri na devet Šarina, to uvredeni Miloš para sa trista noževa, to Crni Vožd se sjuri u Orašac, to Tanasko se mrtav kolje oko topa, to bleđi Prncip strelja iz tisuć pištolja: to podigla se kuka i motika, — tvoj napaćeni, nepobedni golja, — da »sirak tužni bez nigdje nikoga« sam opet sveti ime Sribinovo!

Pucaju, rude, sviću krvave zore nad tužnim selima i gradovima našim: o zemljo moja, grobnico beskrajna, zar ne znaš, zar ne znaš šta se to jutros u tebi probudilo?!

Keptaur
18 decembar 1942

rukopisom za predstavu s glumcima u istorijskoj rošnji, koji, on to zna, nikad neće biti upotrebljeni.

Pisci za Novac, mada su glavna potpora trgovine, daju objašnjenje o best seleru. Brbljivi, razenodi sklon mlad čovek koji je okrenut spoljnjem svetu, dobrog zdravlja, velikog apetita, i s ne više od skromnog obrazovanja, odvlače se jednog letnjeg praznika s nalivperom i, vođen slepim nagonom, zapanjujuće postiže najveći uspeh. Ali to znači namah se zaplesti u konce velikog posla, a Razonoda isparava kada se učine ogromne ponude za nastavak. U međuvremenu, tok prodaje knjiga analiziraju prodavci i stručni dnevnici, pa se taj obrazac dodaje nizu pisara koji čekaju. Kad kupci u knjižarama zapitaju: „Imate li nešto slično tom divnom... zaboravila sam naslov...“ knjižar će ubrzo biti u stanju da odgovori: „Da, gospođo, evo haš te stvari!“

Uspešni pogoci, međutim, uvek su neočekivani. Hemingvejev „Starac i more“ izgledao je suviše kratak, a Džems Guld Kozensov „U vlasti ljubavi“ suviše književan da bi „upalio“; sem toga, ova su napisali profesionalci s ožiljcima. Sve što sama lično našao da je njima zajedničko bila je njihova nečitljivost, ali srećom po izdavače, nijedan mi rukopis nije bio poslat za mišljenje.

Ljubimci izdavača su izvesni do neba uzleteli ljudi od uspeha koji pišu iz Razonode, i to stalno održavaju, iz godine u godinu. Razonoda je, kao i dosada, zarazna. Čak i kad se izrodi u nervnu naviku, kao što se desilo s P. Dž. Vodhausom na pola puta kroz njegovu karijeru — sam pogled na zabavljivačko ime s naslovne strane izaziva naslućujući kikot.

Grupa Bežanja je izmešana. Neki njeni članovi žele da pobegnu od očeva koji ih tuču, žena koje im jedu život, gazda koji im prete ili diktator koji ih tlače. Pisanje je otprilike jedino zanimanje kome se može posvetiti u ma kom dobu, bez dozvole, diplome, sindikalne karte ili druge kvalifikacije, bez obzira na godine, rasu, veru, boju, pol ili polni nagon; nije nikakvo čudo što ga toliki begunci odabiraju! Jedina potrebna osnovna oruđa jesu okrajak olovke i nekoliko tabaka čiste hartije za pakovanje. A ako je potrebna da se pobege preka i dovoljno dramatična, begunac ima temu koja plače za književnom obradom.

Ova grupa Bežanja stapa se u jednom trenutku s onom malom grupom koja oseća užasnu potrebu da napiše neku poput more uspomenu na rat, ljubav ili detinjstvo iz svojih sistema. Ali osećanje užasne potrebe može podjednako da bude izazvano verskim preobraćenjem (na primer „Poklonikov napredak“) ili osetljivom društvenom savešću (na primer „Čika Tomina koliba“) ili kakvom god obuzetošću hoćete, ludom ili ne. Čarls Dauti, pisac „Arabio Desert“, ispričao je T. E. Lorensu da je poseo Arabiju ne u bilo kakvom duhu pustolovine ili geografskog zanimanja, već u užasnoj po-

trebi da nađe vredan predmet za jednu knjigu „koja treba da spase engleski jezik iz močvare u koju je zapao od Spenserova vremena“.

Izdavač pozdravlja nekoliko knjiga Užasne potrebe (ako nisu napisane tako ekscentrično kao Dautijeva, čije je prvo izdanje ostalo neprodato dvadeset ili više godina) zato što one daju njegovoj listi izgled neodložnosti; i zato što će ljudi Užasne potrebe, po pravilu, potpisati ugovore i ne pročitavši ih. Ali, uglavnom, on računa na grupu Razonode za svoje best selere, a na grupu Novca, pojačanu poslušnijim članovima grupe Slave, za glavni deo svoje liste.

Takozvani „Univerzalni pisci“ prošlosti izgleda da su pripadali podjednako svim grupama. Ako neki od Šekspirovih komada i Dikensovih romana sadrže žalosno dosadne umetke, to je stoga što su poticaji Slave i Razonode bili privremeno bez vlasnika. „Don Kihot“ ostaje trajno čitljiv, možda zato što je, bar delimično, bio napisan u tami. Jedna starinska tamnica, gde se od zatvorenika ne zahteva da razbija kamenje, čupa kućinu niti da šije poštanske vreće, već gde će tamničar da pribavi pero, mastilo, hartiju i pišaći sto — da ne pomignem hranu — za malu napojnicu, daje svakom od ovih pet glavnih poticaja puno polje dejstva.

Kad je Servantes osigurao svoje oslobođenje, dovršio „Don Kihota“, i osetio da je slavan, on je propratio svoj uspeh još jednim dugim romanom, pod naslovom „Persiles i Sigismunda“. Ovak upšte nije napisao ni iz kakvog vidnog razloga, sem što je njegov zaštitnik, grof od Lemnosa očekivao od njega još jednu knjigu; i on ju je unapred oglosio za: „Najbolju ili najgoru knjigu ikad napisanu na našem jeziku“. I zaista, ona je bila tako dobra ili tako loša da se nijedan engleski ni američki izdavač nije, koliko znam, nikad usudio da objavi jedan popularan prevod — čak ni sa skerletnom vrpcom oko ometa: „Novi neskrtačeni roman od pisca nagrađenog „Don Kihota“!“

Osećam da dolazi pitanje: „Zašto vi pišete?“ Mada, očigledno, imam mnogo Razonode, čak i ako ona možda nije zarazna, molim vas, stavite me pod Razno. Ja uglavnom pišem iz radoznalosti, da bih pročitao svoj duh na nekakvom mučnom i nejasnom predmetu, i nikad se ne ponavljam ako to mogu da izbegnem. Izabrao sam prvo da budem književna lutalica zato što mi je taj život obećavao sigurnost i nezavisnost potrebne za uživanje u jednom poroku: poeziji. To je on i učinio. Ili drukčije rečeno: prozne knjige su izloženi psi koje ja odgajam i prodajem da bih izdržavao svoju mačku.

(Preveo Slobodan DORĐEVIĆ)

Milorad BERTOLINO

Alkohol

Malí čovečuljak od gume
Mogao je uvek da oživi.
U jutru, jutra dete se budi
I u gomili razbacanih igračkaka
Očekuje da vidi oživelog Pinokija:
Malog čovečuljka od gume
Sa okruglim otvorom na leđima.

Večeras je čovečuljak potrčao
Između usiljenih nevinosti studentkinja.
Bio je sitan, ljubak i nizao skaredne šale.
Pa dugo virio iza boce vermuta
I, u stalakitima prostačkog lusteru
Sakrio se, da se ljulja.

Bio je sav rumen i beskrajno zanimljiv,
Znao je, devojko, da ti ispriča
Puno neslučenih stvari
I bio je ravnodušan što je nevidljiv za tebe.

Dugo je imitirao velike i silne ovoga sveta
I, sa mnogo fine ironije sipao aforizme,
Koju su pozivali
Na puteve van straha.

Na kraju je postao jako setan,
Jer je znao da će se dete probuditi.
Pa je požurio da, ukočeno, zauzme svoje mesto
Među igračkama razbacanim po dečjoj sobi.

Kolču i praviti još jedan cirkus, cirkus s ovim što se sad dogodilo, što se sad događa, novu i gadnu „cicu-micu“; „što, bre, krađeš Jerini ponjave te nema čime da se pokrije? Niko ne dolazi kod nje a nema joj, kaže, ponjave, znači — si lopov! Ona ti pije krv a ti je skidaš golu, krađeš joj erge! Lepo bogami, takvo vam je, znači, svima ime“, teraće šegu sa Kolčom, šalice se otrovno.

(I Kolča će sve to razumeti na svoj način, znala je; gledaće neko vreme potkivača mračno, starački, uplašeno, dvoumiće se neko vreme da li da shvati da to potkivač ozbiljno, istinu govori, ili ga samo dirá, ili se samo sa njim šali zato što ga voli, zato što je on, Kolča, po ceo dan oko njega, „pa sa njim voli da se šali kao da mu je sin a ne komšić“, — a onda će iz Kolčinog dvoumljenja poteći krvav trag po njemu, po njoj, po životu: „ne, nisam lopov“, reći će, „ni ja ne odlazim kod nje, hvatam je samo ponekad za rukav, ne znam zašto, ona mi više ni za živu glavu ne dodiruje ni teme ni trbuh, ne znam zašto, ali mi izdaleka pije krv, izdaleka mi neko pije krv, to znam, izdaleka me ona voli, to znam, znači da sam ipak lopov“).

„Idite, marš“, drekнула je, „šta ćete kod gole žene ujutru! Da je Đordija tu, on bi vam pokazao, ali on ubija buve... Sa drugim vi igrajte „cicu-micu“, ne sa mnom“, ciknula je...
Da bi pokazala sebe do dna golu, da bi videli da više u njoj ništa nema, da je zgarište, da bi postala — ono što nije.

„Sasvim je pošasavela“, odlazeći, rekli su oni ljudi...
(Odlomak novele)

Slobodan DŽUNIĆ

Simbolički realizam...

Nastavak sa 5 strane

udarniji simbol, pa makar on bio s onu stranu granice logičnog sleda događaja. Čovek koji traži sobu već toliko vremena, da je izgubio sve druge želje osim te jedne, da se situira (i koji je zbog toga dehumaniziran), provlađuje jednog dana u neku sobu i izbacuje stanara kroz prozor. Čuje se tresak stakla. Odmah zatim reški zvuk zvona. Tko je? — Staklar! Došao je da popravi staklo. Više od toga on ne može; nije on kriv što je samo staklar. O ubijejenom čovjeku nema ni riječi, jer to i nije realni čovek, nego simbol čovječnog u čovjeku, koje svakodnevno biva ubijano zbog opozitnih uvjeta života. Autor time završava, ostavljajući nas u nedoumici u kojoj je i sam.

Bizarnost zna biti sama sebi svrhom u nekim novelama Ivana Slamnoga, koji najdosljednije infantilizira zapažanja o svijetu i ljudima. U tome je nerijetko autentičan, i jedinstven u našoj književnosti. Najpotpunije je to došlo od izražaja u izvrsnoj psihološkoj pripovijesti „Neprijatelj“. To je priča o djeci, koja se za vrijeme rata navikavaju na sve što rat donosi, pa i sama postaju čudni djelići čudovišnog svijeta, igrajući se eksplozivom i živcima odraslih. Njihova mašta dokučuje tajne, koje njihov razum još ne može razumijeti pa

se osjećaju tuđi svijetu starijih, koji im je stran. Neprijatelj je očičen u oficiru kvistingu, i Mališan, koji to sve priča u prvom licu, nakon ravnodušno i s uvjerljivom dozom dječjačkog junačenja, smišlja kako da kvistingu likvidira. Međutim, pisac nije na tome gradio, nego na problemu šoka, što doživljuje svako dijete na svoj način u trenutku, kad počinje sve dublje ulaziti u nepoznatu šumu odraslih ljudi i njihovih odnosa, koji ga zbunjuju. Mališan se zadržava na stvarima, kako ih je doživljavao, i to daje poseban čar njegovim zapažanjima o strahu od policije, o ilegalcima i životu gradila pod okupacijom i pod avionima, što prijete bombama. U tekstu, koji govori o susretima i dodirima djece s odraslima, interpolirani su kurzivom štampani fragmenti, u kojima se izljudava autentična dječja uobrazilja. Neki od tih odlomaka djeluju poput pjesničkih bizarnih proza Henri Michauxa, unoseći svježi dah detinjstva, što je zadržalo u pamćenju trupinu srušenog aviona, koji je prošao iz jednog lijevka svijetla u drugi, kao mrtva čelična ptica i simbol zaranja, koje donosi rat. Rat koji djeci donosi „nered i rani bol“, kako bi to rekao Thomas Mann, i koji ih čini starijima prije no što su odrasli. „Bio je ispaljen hitac i ubio je mene. Zapravo me nije u-

bio. Metak se dva centimetra od mene zabio u zid“. Tako zaključuje autor, ali — ipak — metak je simbolički ubio onog dječaka iz pripovijesti, koju je taj isti dječak tako ležerno ispričivao bez ikakvih krivih namjera, jer toga dječaka više nema: ušao je nepovratno u drugi lijevak svijetla — sada ne više dijete! — izašavši, i ne znajući to, vjerojatno, iz onoga, u kome smo ga zapamtili. „Neprijatelj“ je jedna od najboljih pripovijedaka poslijeratne generacije naših prozaika, i znatno bolja od svega što je Slamnog u prozi napisao.

Posve drukčije prikazuje dijete u ratu Čedo Prica, koji u romanu „Nekoga moraš voljeti“ iznosi neposredno svoja iskustva djeteta, koje je rano ostalo bez majke, a za vrijeme rata pred njegovim očima ubijen mu je i otac. Zašto? Zašto? Pitanje na koje on ne će naći odgovora, jer je rođen za ljubav, a ne za mržnju i osvetu. Prica svoja iskustva iznosi rečenicama prelijepim i specifičnom sentimentalnošću. Premda neke scene, realistički očitane, imaju očigledno simbolički karakter, Prica proza je izrazito poetska i psihološka, analitička, pa ne spada pod naziv ovoga članka.

Simboličnost, makar samo periferno, ulazi i u djela prozaika Fedora Vidasa, Ivana Kušana, pa i

LJUDI I GODINE

Sećanje na Nervalu

Sto pedeset godina od rođenja

Nedavno je Francuska proslavila godišnjicu rođenja Žerara de Nervalu, pesnika sanjara, čije jedinstveno delo danas sve više privlači pažnju umetnika i naučnika; prvi ga cene zbog velikog uticaja na evropsku književnost (Kokto smatra da se taj uticaj „uopšte ne da proceniti“), drugi, psihoanalitičari, uglavnom frojdisti, u Nervalovim ponorima u potsvest i onome što je otuda izneo na videlo svesti, nalaze potvrdu za tačnost svojih teorija.

Na Nervalov psihički život već u detinjstvu utiču izvesne nenormalne okolnosti, među kojima treba posebno zapaziti uststvo materinske ljubavi. Pesnikova majka umrla je u Rusiji, kuda je otišla sa mužem, vojnim lekarom Napoleonove armije, kad je Žeraru bilo svega nekoliko meseci. Tako je on nikada nije video, i samo je po očevom pričanju znao da je lepo pevala stare provansalske romanse i da je bila čudno slična Pridonovoj gravuri „Skromnost“. Maštajući o majci, koja za njega postaje pojam ženstvenosti i lepote, Nerval je proveo detinjstvo u francuskoj provinciji, u mestu Valoa, gde se nalazilo vrelo pesnikove inspiracije, vezane za folklor, za legende i pesme koje su bile na izdisaju, za srednjovekovnu atmosferu zamkova i princeza, za večeri provedene pod mesecom u društvu ljupkih devojčica, od kojih je jedna, pevajući starinske balade, očarala Nervalu i zauvek ostala u njegovom sruću:

„Za taj napev jedan, u čijoj sam vlasti,
Dao bih Vebera, sveg Mocarta!
Koban Starinski je napev, sve cvileći groban,
On samo za mene ima tajne slasti“.

U biblioteci svoga ujaka, Nerval je okružen gomilom starih knjiga, većinom religiozne i filozofske sadržine. On detaljno upoznaje stare grčke i jevrejske mističare, tumače snova i kabaliste, čija su učenja izvršila snažan uticaj na njegovu prijemčivu psihi. Kabala — fantastično jevrejsko učenje o tumačenju znakova i brojeva — često se sreće u Nervalovim delima, a kasnije, za vreme njegove bolesti, prepliće se sa ludim snovima; često su slučajno kabalistički vezani brojevi bili povod da se pesnikova ekstaza pretvori u bolest.

Još u Valoa Nerval počinje da piše stihove („Peti maj, Bitka na Mon Sen Zanu“); objavljuje zbirku narodnih pesama „Nacionalne elegije“. Uskoro postaje poznat, ali mu slavu donosi prevod „Fausta“, povodom koga mu je Gete uputio pismo sa lepom pohvalom: „Sebe sam najbolje razumeo čitajući Vaš prevod“. Tada Nerval, kome je dvadeset godina, prelazi u Pariz, postaje prijatelj Viktora Igoa i učestvuje u čuvenoj raspravi oko „Ernaraja“. Tako počinju njegovi boemski dani u prestonici, gde živi napušten od oca, pišući za novine, u društvu Teofila Gotjea i Kamila Rožiea, s kojima učestvuje u skandalima,

Žerar de Nerval

jedino mogućim u to vreme i u Parizu.

Međutim, ako je Žerar de Nerval i žrtvovao nešto romantizmu, on u suštini nikad nije bio romantičar. Ovaj pokret uticao je na njega više svojom spoljnom stranom, primorao ga da primi boemski način života; ali ako njegov trag tražimo u pesnikovom delu, videćemo da ga nije lako pratiti. Tačno je da je nemačka poezija, intimno vezana za popularne legende, uzbuđivala Nervalu i inspirisala ga da se, objavljujući „Pesme i legende iz Valoa“, pobuni protiv zaboravljanja francuskog folkloru, kao što je istina da je i ime Aurelija uzeo od E. T. A. Hofmana; ali u Nervalovom stilu najpre se oseća draž koju nalazimo u sonetima „Mariji, Jeleni i Kasandri“, draž koja čini posebno obeležje Ronsara i Plejade — traženje nijanse, a ne boje.

Ljubavi prema zamišljenoj majci i francuskoj starini uskoro se pridružuje i platonska ljubav prema Ženi Kolon, zvezdi varijetea, vodvilja i komičnih opera, za koju je jedan nervalovac rekao da su „njene pamet i njeno srce isto tako laki kao i njen glas“. Ali to je žena zbog koje je Nerval osnovao pozorišni časopis da bi je u njemu slavio, to je Aurelija, koju je Žerar de Nerval okružio bljeskom za sva vremena francuskog jezika, za sva vremena ljudskog sna i izraza. Iako Ženi Kolon, izuzev retkog sazajenja, ništa nije osećala prema pesniku, on nikako nije mogao da se oslobodi njene vizije, koja je u njegovoj uobrazilji dobila božanstvene crte, i sve njegove docije ljubavi, bilo prema Bečki Mariji Plejel, bilo prema Arabljanki Salemi, u krajnjoj liniji svode se na Aureliju.

Nerval je često putovao. Poznato je da je boravio u Italiji, Beču, Nemačkoj, na Srednjem Istoku. Toliko ga je uzbuđio dugo željeni put u Nemačku, Meku romantizma, da se čudno mešanje sna i realnosti pretvara u pravu bolest. Postaje sve

više neuračunljiv i nastran: jedanput ga prijatelji nalaze kako ulicom vuče velikog morskog raka, drugi put, potpuno nag, pod utiskom smrti, stojeći nasred ulice, čeka da mu duh uzleti do zvezde njegove sudbine i njegove smrti. U „Aureliji“, jednom od poslednjih i najznačajnijih Nervalovih dela, koje se ne da uvrstiti ni u jedan književni rod, u kome je, kako je Gotje sažeto rekao, „Razum pisao memoare ludila po njegovom diktatu“, — nalazi se, pored istorije ljubavi prema Ženi Kolon, i autobiografski opis ekstaze i bolesti: „Ostavši sam, s mukom se podigoh i nastavih put u pravcu zvezde u koju nisam prestao da upirem oči. Putem sam pevao neku tajanstvenu himnu... U isto vreme sam skinuo svoju zemaljsku odeću i razbacao oko sebe. Izgledalo je da se put neprestano uzdiže i zvezda neprestano raste. Zatim stadoh raširenih ruku, čekajući trenutak kada će duša da se odvoji od tela, neodoljivo privlačena u oblast zvezde“.

Posle puta po Bliskom Istoku, Nerval se vraća u Pariz da tu provede poslednje godine svog kratkog i tragičnog života. On je u to vreme u stanju stalne ekstaze, otustan od svega. Ovo nestabilno postojanje „među javom i med snom“, veoma ga iscrpljuje. Ali to su dani kada Nerval grozničavo radi na ostvarivanju mnogobrojnih planova: piše libreta, feljtone, izdaje zbirku pesama „Himere“, koja se danas smatra za najznačajnije pesnikovo delo u stihu. U tom periodu nastao je svoja najvrednija dela — „Aureliju i Silviju“. Poslednja stvar, objavljena 1853, predstavlja pesnikov prilog traganju za izgubljenim vremenom, lirsko sećanje na dane mladosti, na Valoa, izmišljeni pesnički dnevnik dečaka iz pokrajine „u kojoj je duže od hiljadu godina kucalo srce Francuske“. To je „božanstvena Silvija“, kako je pisao Prust, na koga je Nerval izvršio uticaj ravan Sternovom.

Tako je Nerval uspeo da na svega sto dvadeset stranica, koliko iznose „Silvija i Aurelija“, jasno ocrta svu složenost svoje psihičke ličnosti, koja je u izvesnom smislu i opšte ljudska, da živo predoči svoju čudnu mladost u dekoru francuske provincije, da ispeva jednu od najlepših ljubavnih pesama na francuskom jeziku i da zasluži slavu velikog pesnika.

Januara 1855 Žerar de Nerval završio je život samoubistvom. Koliko je tome razlog bolest, a koliko beda, neka o tome ovde ništa ne bude rečeno. Nerval je imao mnogo uglednih prijatelja, koji su danas ponos francuske istorije. U džepovima mrtvog Nervalu nađeno je tačno — dva su.

Ivan COLOVIC

Zoran Petrović: Poplašeni konj (tut)

Barbisova borba za mir

O antiratnim idejama pisca ratnih romana

Retko je čiji maštu, misao i osećanje uzbudivao problem rata i mira kao Barbisovu. Od velikih pisaca koji su se bavili svetskim problemima on je najviše pažnje poklanjao antiratnoj borbi, njome se inspirisao i unosio je u svoju svakodnevnu aktivnost. Više nego što se obično misli.

I kad je reč o Barbisu kao antiratnom piscu najviše se govori o *Ognju*. Unekoliko s razlogom, jer pisac ni u umetničkom ni u idejnom pogledu nije prevazišao ovaj „dnevnik jednog odreda“. Ali delovi i potonjih romana i knjiga koji se bave ratom ni u čemu nisu izostajali iza *Ognja*. I da bi se dobila potpuna slika Barbisove o danosti miru kao izrazu vlastitog osećanja potrebno ju je stvoriti i na osnovu ostalih antiratnih stranica njegove umetničke proze, delatnosti i privatnog života, pošto se obazre i na njegovo najslavnije delo.

Ognj je podelio kritičare na dva tabora — prema njihovim gledištim. Jedni su hteli da ga stave u red bezvrednih dela koje je „namerno ocrnilo rat“. Drugi su ga glorifikovali. Anatol Frans je govorio da prevazilazi u epskom redu Iga i Zolu, Lenjin i Gorki su isticali značaj knjige u budenju revolucionarne svesti, a čitalačka publika se izjasnila u bezbroj oduševljenih pisama kojima je zaslula Barbisa.

Barbis je gledao rat očima običnog vojnika, pokazao da serdanci i seljaci i sitni službenici naterani u rat bore bez oduševljenja. Pored njih nema onih koji su ga pokrenuli, niti onih koji se daleko u pozadini bogate koristeći ratne okolnosti. Sva tragika dela je izrasla na suprotnosti između prirode i želje čoveka u uniformi i nemilosrdne smrti na koju je, za korist drugog, osuđen. Ona je slikana na ovom sumornom platnu crnim bojama, koje je Barbis uzeo s fronta (tamo ih nije bilo svetliji) i upotrebio ih namerno, jer „bi bio zločin prikazati rat drukčijim nego što jeste“, kako je jednom napisao u *Ognju*.

Ali Barbis humanist — recimo s Lalom — nije mogao svom odredu da dosudi tako besciljnu smrt. On je u delu izneo nadu da će ratova nestati kad nestanu društvene suprotnosti koje ga uslovljavaju; da će biti suvišni kad pobedi običan vojnik, radnička klasa. U vreme pojave dela, a i docnije, ona je bila draga mnogim ljudima zamorenim od rata.

Slava koju je piscu doneo *Ognj* nije se razvila samo na revolucionarnoj ideji, koja, uostalom, nije bila samo njegova. Unesena u delo kao spoljašnji društveni faktor, bez krajnje piščeve doživljenosti, ona ne bi mogla da bude produkt i emotivne Barbisove ličnosti koja izlazi ispod naoko hladnog i bezličnog izraza njegova romana. Pisac je nedeljivo spojio svoje nade i ideje sa ubeđenjem i verom običnog vojnika, stopio svom snagom svog talenta lično osećanje, stvarnost i umetničku formu. Zaustavimo se sa umetnikom usred okršaja i oslušimo kako se stapa život i umetnost, kako se rafali, pucnji i eksplozije od pojedinih, povremenih napada pretvaraju u dugi monotoni jek u kratkim zbijenim i ispresecanim rečenicama koje se postepeno združuju u produženi jednolični val zvonkih i silvenih reči. Ili podimo, zaustavljenim dahom, u atmosferu bolničkog mira, pa čemo osetiti sve bogatstvo izražajnih sredstava počev od boje predmeta, upoređenja, do izbora reči punih prikladnih fo-

netiskih osobina, kojima pisac ublićava i do savršenstva daje impresiju tišine. Ili tamo gde revolucionar dokazuje, razvija i zanosno svojim ubeđenjem i odanošću, gde njegova kompozicija dobija oblik sve ubedljivije gradacije iz koje trepti umetnikov žar. I dok se na tom jedinstvu stvarnosti i forme razvila ona često isticana raznovrsnost Barbisova stila, bogatog kao i sam život, neposrednost u slikanju pisca bliskog junaka izrazila se i u neprestanoj naizmeničnosti jezika: vojničkog argoa i piščevog književnog izraza.

Doživljenost Barbisova dela i poezija slikanja učinili su da je *Ognj* zauzeo jedno od najvidnijih mesta u bogatom poglavlju francuske književnosti o ratu. On je zasenio *Plamenove u rukama* od Žeraldija, više uzbudivao od dramatične *Posade Žozefa Kesela*, zaklonio sasvim *Mog dragog Tomia* od Prevoa i doneo dosta neprijatnih časova Benžamenu, koji je zbog toga što je kritika često upoređivala njegova *Gaspara*, prodavca školjki sa pariskih ulica iz doba rata, sa *Ognjem* uzalud pokušavao da napiše svoje istoimeno delo koje bi nadmašilo Barbisovo.

Barbisova mržnja prema ratu i mala je vazda jaku osobenu notu i zato će se već i u romanu „Svetlost“ dešavati tri četvrtine radnje u ratnim prilikama.

Manja je epizoda o ratu, ali snažno deluje u Barbisovom romanu *Okovi*. I ko jednom pročita ovaj tako upečatljivo pisani odlomak neće nikad zaboraviti misao da su mase vojnika te koje ratuju i da one treba da otkazu poslušnost novim pokretačima ratova.

Barbisov gnjev i ogorčenje su isto tako veliki, ali „bolno prigušeni“ kad je video da Prvi svetski rat nije doneo željeni mir i da se zaboravljaju njegove strahote. Po Hitlerovom dolasku na vlast i u doba priprema za Drugi svetski rat, on uzima svoje poglavlje o ratu iz prethodnog romana, proširuje ga i objavljuje zasebno pod naslovom *Što je bilo biće*, kao „epilog i sintezu“ čitave svoje antiratne umetnosti. Još jednom on potseća na užase koje je ljudima donela prošla katastrofa, uzbuduje i razdražuje revolt čitaoca pred novim krvoprolivom.

Težnjom da se čitaocu omrzne rat nadahnute su i nekoliko priponetke u zbirci *Svakodnevni događaji*. U romansiranoj, živoj i zanimljivoj biografiji *Zola*, Barbis nije mogao propustiti da svom učitelju prigovori, Sezanovim rečima, što i sam nije išao na front (dok se za njegova života ratovalo) kad je smatrao da je rat u prirodi ljudi, nego se bavio svojim sitnim poslovima. Ideju da rat ima opravdanja samo kad se vodi za slobodu čoveka, radi nezavisnosti potlačenih naroda Barbis je razvio u napisu *Reči jednog borca*.

Što se senka rata više tuštila i kretala nad Evropom, Barbisova antiratna borba je bila razvijenija, svestranija. On je nazirao grdnu snagu nemani koja je pretila svetu i želeo da skupi ogromnu situ koja bi bila u stanju da joj se odupre, koja bi se sastojala od miliona ljudi združenih u razne svetske organizacije. Time je ispunio veliki deo svog revolucionarnog rada.

Pisac *Ognja* je proveo dosta nemirnih noći uz misao: kako sprečiti rat. Proputovao je mnoge zamorne dane i prelazio granice pojedinih zemalja da bi se našao sa slavnim ljudima i drugih ideologija i da bi ih ubedio u potrebu borbe za mir, izlažući se i neiskrenim prijemima (na primer, Fridrih Adler mu je iza leđa krišom namestio stenografu, koji je beležio svaku Barbisovu reč).

Barbis je tražio vazda načina da ujedini ljude raznih shvatanja i isticao da je „mir stvar svih ljudi“. Ponavljao je, duboko iskreno, da je potrebno u toj borbi preći preko različitih filozofskih pogleda i partijskih ciljeva i tražio samo jedan uslov: biti protiv rata i imperijalizma. Ali u tom pogledu morao je savladati dvostruke teškoće: uskuđenost ne samo ljudi drukčijih i suprotnih ideologija, nego i ograničenost pogleda koji su se javljali i u redovima njegovih političkih drugova.

Ne jednom, i inače, napadan od nekih komunista sektaša zbog svoje širine, Barbis je u svojoj antiratnoj delatnosti morao, i mogao samo svojim jakim ličnim autoritetom da održava nadstranački duh pokreta za mir začeto na Međunarodnom kongresu protiv rata 1934. U prepisima sa nekim svojim političkim drugovima iz komiteta formiranih za odbranu mira, sklonim da izjednače ciljeve svoje partije i pokreta za mir neprestano je ponavljao: „Partija i pokret za

mir su dve različite stvari, koja svaka za sebe imaju svoj raison d'être“. Kad god je znao za sektaštva i uska shvatanja nekih partijaca u antiratnim odborima, u porno im je govorio da su to „zablude zbog kojih je teško ostvarenje jedinstva u borbi protiv rata i fašizma“. A kad bi između njih i pristalica drugih partija dolazilo do polemike, Barbis je imao velike muke da nekoje svoje saborce ubedi da polemiku ne treba voditi s brda s dola, nego na osnovu precizno utvrđenih činjenica, da se ne sme uopštavati tako da se u jednoj uvredi napadaju svi ljudi iz partije s kojom se raspravlja, niti da ona sme biti a priori iznošena.“

Kao i u književnim delima, Barbis je u antiratnoj delatnosti bio human, zastupao „male ljude“. Dolazio je u dodir sa neznanimima što sačinjavaju mase boraca da bi se nadahnulo njihovom mišlju, poneo njihova osećanja i pomogao da svet sazna njihove želje. Kroz njegov „veliki glas“ kako ga je Lenjin nazvao, čuo se očajni krik žene u strahu pred novim ratom: „Žene, ne budite majke, to bi bio zločin“; odjeknula je bolna konstatacija jednog bivšeg borca da „nikad nije imao dvadeset godina“; i upućeno svetu očajničko pitanje jednog radnika koji je znao da će opet biti nateran u rat: „Kad će čovek već jednom imati smelosti da se ne žrtvuje“.

Rat je večita piščeva opsesija. Sa tribina međunarodnih kongresa, ona će ga goniti i preko Okeana, u Ameriku, da i tamo silinom svog ubeđenja i reči potrese svesti i okupi u borbi za mir. Bilo na kom delu Zemljine kugle da je planulo žarište rata opeklo bi

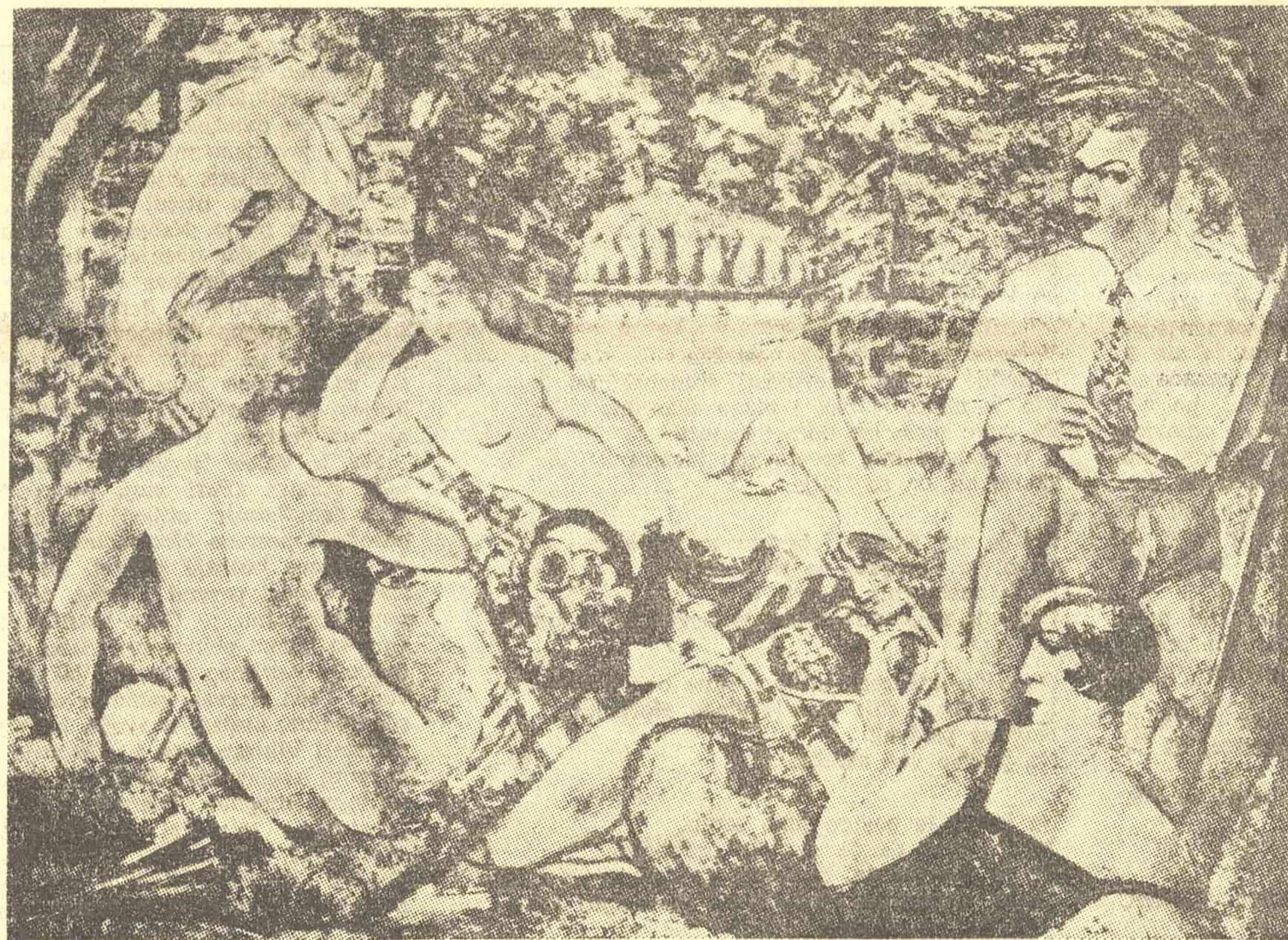

Anri Barbis

nitom barbisovskom ljubavlju prema čoveku.

I da nije bilo one „nesvakidašnje lepote“ Barbisova *Ognja*, kako je oduševljeno govorio pisac Sirana od Beržeraka, a dodajmo: i svih stranica koje je autor posvetio borbi za mir, njegov humanizam, iskrenost i širina pogleda bili bi dovoljni da se u vreme priprema najstrašnijih uragana, koji prete da unište svet, u doba omalovažavanja stremljenja miru svih naroda, bez obzira na sistem njihove vladavine, i često nedopustive isključivosti nekih njihovih pretstavnika, potsetimo na ovog velikog prijatelja mira.

Pera POLOVINA

Sava Sumanović: Doručak u polju

Barbisovo srce. Naročito su ga vredali kolonijalno-osvajajući ratovi. I kao da je baš njima bilo dato da mu uznemire poslednje časove života. Barbis se našao u samrtnoj agoniji kratko vreme posle upada Italije u Abisiniju. Njegove poslednje, u ropcu iskidane reči, izražavale su zabrinutost za sudbinu etiopskog naroda.

Pisac *Ognja* nije mogao da se miri sa mišlju da će uvek biti ratova kao Doržes. On je pokazao da većina ljudi mrzi ratove i da je čovek stvoren da živi u sreći i miru. Svojoj slici o ratu davao je epsku širinu i opšte ljudsko obeležje. Ne zaboravljajući da u malo prodornih poteza očrta i ratnu tragediju pojedinaca on se nije zaustavio samo na sitnom sekciranju duše ranjenika na onoj uskoj granici između života i smrti kao Dijamel u svom *Životu mučenika*, niti je iz rata izneo sporedne epizode kao Benžamen. Pristupio je ratu dublje, šire i sveobuhvatnije, i hteo da ukaže, na makar i trnovite, puteve ka mirnoj budućnosti. Pa iako se u novije vreme ti putevi, možda u nekim pojednostavljama drukčije trasiraju nego u doba nastajanja *Ognja*, ipak ostaje trajno vredna i savremena ona osnovna Barbisova želja da se u borbi za mir ide široko, iznad religija, ideologija i ideoloških religija, da ona bude zasnovana na poštovanju prava velikih i malih naroda, obavijena i prožeta plemen-

*) Vidi: Anette Vidal, H. Barbusse, *soldat de la paix*, Paris, 1953.

Čedomir BRAŠANAC

Podnevni pejzaž u jednoj palanci

Bilo ih je tamo prilično
čitava grupa na kraju te ulice
potpuno slepe i sa tarabom
koja je mogla slobodno i da ne bude
tamo gde je bila

kvareći sklad

o presecajući hlad dva bagrema
na nejednake nepravilne delove
ostavljajući uličnom crevu
samo krpice senke u leto
izjutra i uveče

u tople letnje dane

pored tarabe koja je tako gluvo
zatvarala vidik prema reci
bila je tu u kasno leto
već sasvim na završetku u avgustu
posle kiša i prvih svežih noći

ali sunce se još otimalo

dižući obe ruke i kovercajući lišće
Nije važno šta su sve pričali
da budem iskren: jedan roman
i najmanje tri drame no

svějedno.

Svako ima svoj komentar

dva bagrema procvetala u avgustu
a jedan čovek sa čvorugama na
čelu i malo grbav ali sasvim malo
na stranu na desnu stranu
u lopatici i ramenu

ali je nosio kuku

zaboravljenu kuku bagremovu
u nuždi. Reče (ODLAZEĆI NIKO GA
NIJE ČUO a to je mislim dobro)
kad bi moglo dođavola sve otkidaju od naš
te godine kakva snaga

da i mi nešto otkinemo

jedno puca cveta ne sto grozdova
kao bagremovi nego jedno puca:
jedan tučak jedan polen
jedno zrno cvetnog praha
život je tako grub prema nama.

GRIGOR VITEZ:

„Povjerenje životu“

„Narodna prosvjeta“, Sarajevo, 1938

Izdavačka kuća „Narodna prosvjeta“ iz Sarajeva štampala je, treću po redu, knjigu pesama *„Povjerenje životu“* istaknutog pesnika i prevodioca Grigora Viteza. (Prvu knjigu pesama *„San boraca u zoru“* objavio je 1938 godine.)

Grigor Vitez je jedan od onih savremenih pisaca, koji, skoro uvek, daje određene ruke svom stvaralačkom instinktu, nepomućenom i nepropterećenom riskantnošću eksperimientisanja. U tematskom poetskom kolu Grigora Viteza, s podjednakim pravom, rame uz rame, stoje ovaploćene reminiscencije doživljene strahote ratnih haranja na Banjici, u Jajincima, i mnogim drugim mestima na geografskoj karti sveta, koja, prevedena, isto znače: smrt i prkos, prkos smrti; kao i živa, sublimna meditiranja na toplim raskršćima novog života, ozakonjenog „rumenom ružom slobode“. To su, ujedno, dve najsnažnije Vitezove poetske preokupacije; one su neodoljivo prisutne u svakoj pesnikovoj reči.

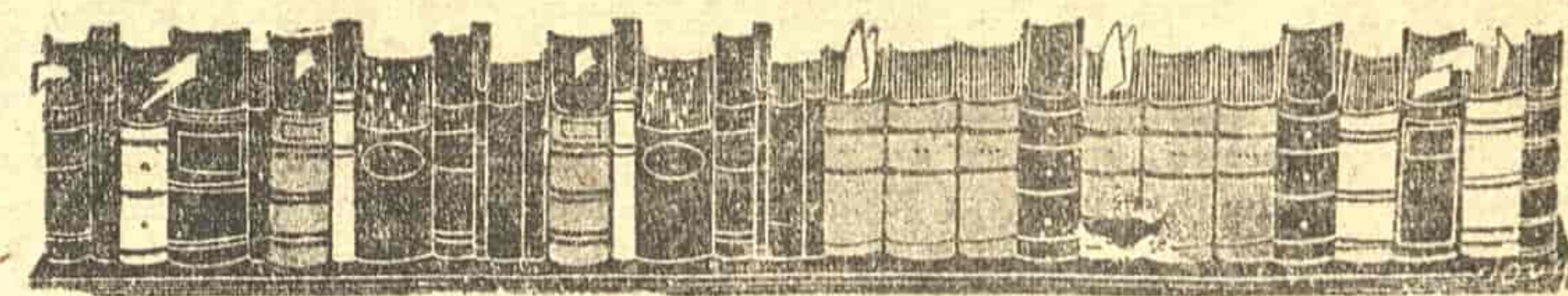
Jednostavnost, ali i ne jednostranost poetskog sagledavanja sveta, daju poetskom govoru Grigora Viteza elementarnu jasnost i upečatljivost, te dve vrne vrline svake prave poetske reči. Najilustrativniji primer za to je izvorsna pesma *„Epitaf vojniku koji je pao u času potpisivanja primirja“*: tu, vreme neumitno pobeđuje čoveka: delić sekunde uništava hiljade ljudskih života. Dovoljan dokaz visoke vrednosti ove pesme je i činjenica da je ona dosad oduševljeno prevedena na desetak svetskih jezika.

Sigurnost kojom Vitez drži u svojim rukama sve niti poetske atmosfere upravo impresionira; Vitezu leži poetsko fabuliranje materije: jedan trenutak života po receptu biološke formule tražanja, razvoja se, gravira, ali ipak čuva aromu elementarnosti, celovitosti.

„Povjerenje životu“ podeljeno je u tri ciklusa: *„Povjerenje životu“* (najveći i najbolji ciklus u kome pesnika okupiraju pustoši rata), *„Dimnjaci i ljubice“* (čovek je i posle rata nastavio bitku, ali drugim sredstvima (oruđem umesto oružja) i u drugom, slobodom ovenčanom životnom prostoru) i treći ciklus — *„Recite vjetrovi daljina“*.

B. P.

M. BLEČIĆ

KNIŽEVNE NOVINE

S. Kasapoli: Devojka

JANTRA

VODA STAROSTAVNA

(Zapis iz Trnova)

Trnovo, 21-VI-1956

Na sofiskom aerodromu nema prozivke — povjerenje na veresiju. Ljudi ulaze u avion kad se ovaj postavi pored barke ispred glavne zgrade pristaništa. Zatim bijeli „Iljušin“ počinje da kruži, obazrivo se udvarajući Vitoši koja stoji pored Sofije kao opomena.

Kao da nas u Trnovu čeka nešto znano, želimo da što prije minemo glavni planinski vijenac koji je vito rebro na geografskom tijelu Bugarske. Neko nam tamo u drevnom gradu iznosi bocu dobrodošlice. Možda stara priča o drugoj bugarskoj prestonici zapamćena u školskoj klupi. Možda kolor-impvizacija sa turističkog prospekta koja tako poznatički obećava doživljaje. Možda zadnji osmijeh i grč prvog jugoslovenskog pisca Rastka Nemanjića. Nijesam pošovalac onih očeva koji svojim sinovima daju imena poznatih ličnosti, ali zažalio što na domu ne mogu zvorniti Rastkovim imenom nestalnog dvogodišnjaka. Ne sa iluzije da se nastavi literarna tradicija započeta Rastkom Nemanjićem, nadvadno visoko dignuta od jednog drugog Rastka, modernog pjesnika koji je umro kao emigrant sa Afrikom u srcu i pet dolara u džepu...

Okolo bijeli humulusi, a dolje žuta jezera njiva sa kontrolisanim obalama, zatim po bregovima gusti šuma u kojima još živi mogućnost za legendu i skazočna događanja. Visinomjer pokazuje nesmanjeno nadoblažje. Čovjek osjeća dio izmišljene moći antičkog boga, zatim razmišlja o tome kako su nas ptice morale prezirati sve do trenutka kad smo potočeli na sopstvenim krilima. Jer — dolje se pruža znana slika — ista na svim geografskim širinama: automobili se poštavaju tojagom i kukavno gmižu cestama!

Ipak, autobus naglo otkriva, pa zatim zaklanja kućama i krošnjama lipa, prvi trnovski pejzaž. Kaleidoskopski se pomalja i gubi rijeka

Božo BULATOVIĆ

Jantra — žuti kasi oko trnovskih bregova...
Tri najvažnija punkta Trnova — Preobraženski manastir, arheološki muzej i crkvu Četrdeset mučenika obilazimo taksijem po nesmanjenoj vrućini.

Prema muškom manastiru ka kome nas nosi neaerodinamična „Varšava“, nalazi se, s druge strane rijeke, ženski manastir. Između dva bogougodna zdanja razapeta je premostiva Jantravoda. Ali između momaka u crnim rizama i djevojaka koje su se odlučile za nebeske slatkarice — Jantra je ognjena voda moralnih granica. Ali ne može biti da se nekad, bar jednom, nije napisao ovdje ljubavni roman i sakrio u korice sa listovima i pečatima voska i tamnjana.

Prvi kaluder nije momak — odbacujem pomisao na avanturu između monaha i lijepe monahinje. On je star i hrom — otkleca stazom životarenja pravo u gomilu zelenila. Između zgrada za stanovanje — izljudljeni razni oglasi koji otkrivaju savremenost: biti budan prema požaru! Bog ne čuva svoje stado ako se ono ne zaštiti, jer starac sa neba može i manastir sagorjeti samo da dokaže svoje postojanje. Manastirske su loze posute plavom galicom — ni tu bog nije htio da interveniše, pa se pribjeglo hemiji. U jednoj sobi lipov cvijet i komplet „Pravde“ — miriše na slovensku dušu i politiku. Sveti Sava gleda sa jedne freske sitnim očima onoga koji je prodao muškost za znanje. Jedna crkva sišla u zemljine dubine da bi se uz molitvu povelila i nacionalna borba za oslobođenje.

U arheološkom muzeju Leon Filipov priča jezikom maketa o starom Trnovu i njegovoj okolini. Soba miriše na fosfor. Vodič kroz muzej priča kao da postoji samo ovaj muzej i samo on kao vodič. Smatra da ćemo primiti kao uvredu lapidarnost i isticanje najvažnijeg. Jedino ostaje u sjećanju čitava lepeza legendi oko Balduinove kuće — svaka izgleda lažna, ali zanimljiva.

Stara crkva u slavu Četrdeset mučenika dočekuje memlom koju siše iz Jantra i taloži u temelje i zidove. Vrijeme se nataložilo po mračnim uglovima i ubajtilo do pljesni.

Možda bi odatle mogao nastati penicilin kojim bi se liječila zapaljenja političkih ekskluzivnosti! Žena koja objašnjava zna mnogo i sve je napamet naučila. Između nje i gramofonske ploče nema razlike — i jedna i druga su kratkovejeke i promuknu na kraju. Miriše na ručak koji je došad spremala, ali se brzo uhodala po novom kolosijeku. Najzad nas odvodi do mjesta gdje je bio sahranjen Rastko Nemanjić. To je hodnik između dva dijela crkve, malo sakriven. Dolje je improviziran nekadanji grob, a gore na metalnoj tabli piše: „TUK POČINALI OSTANKITE NA SV. SAVA SRBSKI, SVAT NA VELIKIJA BLAGOVEREN BŪGARSKI CAR IVAN ASEN II“. Negdje u blizini Trnova nalazi se Srpska livada — mjesto gdje su se nosioci Savinih kostiju zaustavili da odahnu. Zatim gledamo kalendar u slikama, a preko toga se zliava kazivanje o prvom bugarskom princu koji je odbio da se diplomatski oženi jednom princezom i uzeo za svoj putokaz otkucanje srca...

Nosi nas korak ka Carevcu, brdu na kome se ne nalazi dvor. Na drevnom kapiji nema ni stražara ni pokretnog mosta. U prolazu vidim kako se prethodnice noći zavlade u šupljine bigor-kamena u starim zdanjima Trnova. Vrućina silazi, sunce tinja na zalasku — osipa se žutim pepelom gašenja. Sa Trapezice sjenice bivaju sve duže i pružaju prste ka Carevcu. To mrtve velmože idu ka mrtvom caru — da ga zagriju i zadave, a on diže kožni most sa Jantra u želji da mu sjekira ne vedne u san...

Jedna crkva zazvoni melodiju koja je bliža muzičkoj sekvenci nego molitvanju. Tripot po tri BIM, dvaput po dva BAM. To i nije nikakvo moljenje, već izvinjenje bogu što molitve nema, što

je zvono promuklo. U srcu mi odjednom i tuga i ponos nad pravoslavljem koje je bilo desna ruka naših balkanskih nacija. Tuga što je nepotrebno, istorijski prevaziđeno, ponos što se ono sada tiho povlači, bez otrova i podzemnih zavjera. I ne čudim se što ja, bezbožnik do sedmog korijena, stojim nad crkvom i odajem priznanje toj divnoj čovjekovoj zabludi o višoj sili, široj pravdi, sveobuhvatnoj ljubavi. Toj zabludi koja je bila neophodna mladom čovjeku na proputovanju kroz prašumu istorije...

Jantra je više nego sve starine u Trnovu sačuvala stare melodije nekadanjeg življenja. Stigla je ovamo po magli, sudarala se sa bregovima, a bila i jaka i mlada da bi odustala od pravca. Gvozdenom pesnicom probila je sebi tokove, zamijala, sagradila mnoštvo prirodnih utvrda i poluostrva. Sada, u predvečerju, zagalamo nekakvim staroslovenskim aplauzom. Mogao bi to biti poklič prvih slovenskih prosvetitelja pred othodjenje za Moravsku. Ili srdba naroda koji je bio sabijen u Asenovoj Mahali između Carevca i Trapezice, između dva bogatstva. Možda je Jantra jedna od onih rijeka koje se neprekidno vraćaju, pa pokušavaju, kao magnetofonska traka, odati nekakve zapamćene glasove. U tom njenom šumu što se prosu preko sumraka bilo je i zveketa pokretnih mostova na prilazu Carevcu, mostova koji su bdili nad neprolazima i čuvali silnike na Carevcu. Još jednom izletješe iz vode, kao jato pastrmki, nerazumljiva mrmoljenja, sada već vodena, nemušta pričanja koja razumije samo trnovski modro-zeleni arhipelag neba i zemlje.

Ruševine su groblja bez kostiju. One su tu nepotrebne. Iskopine su radoznalost savremenika za život pradavni. One su opomena, ali ne za izgub snage i vjere, već za uzlet da se za kratkovejeke bitisanja ostvare savremena djela. Iskopine se jezivo, modrim usnama, smiju nečijem zaboravu. Jer život je krać, a na stabu u crkvi savremena djela. Iskopine se jezivo, modrim usnama, smiju nečijem zaboravu. Jer život je krać, a na stabu u crkvi savremena djela. Iskopine se jezivo, modrim usnama, smiju nečijem zaboravu. Jer život je krać, a na stabu u crkvi savremena djela.

Četrdeset mučenika stoji zapis: „I najbolji čovjek mora da umre“. A ovi na Carevcu, čiji dvorovi izrastaju iz pepela i zemlje, nijesu bili svjesni toga. Gradili su rezervoare za vodu, skladišta za vina, vjerovali da nema sile koja bi oborila njihove tvrdozidne kule. A sad je sve to pod nogama momka i djevojke što su se zaboravili na ivici zida, sa glavama u oblacima, sa nogama u okeanima.

Mora da se u starom Trnovu ljubilo do jutra, do usijanja. Okolo strah od upadnika i divljih plemena, unutra mir bezbjeda. Tvrde pleći grada od stijena i debelih zidova štitele su noćno taloženje mirišljave tišine. Sa njegovih bregova nazirala se varljiva budućnost kao duga iza kiše. Dio svega toga prepleten je i sada ovdje, sa svakom granom lipe i akacije. To je ovo dvojno gledanje sa Carevca kroz koprene vremena čak iza Ivana Asena i kroz mreže prostora čak iza Arnauskog predgrada.

Na Lobnu Stijenu silazi klupko mraka da se sakrije trgovci krvi bačenih izdajnika otadžbine i umotaju u vatu noći njihovih jezivi krič iz polomljenih dubina.

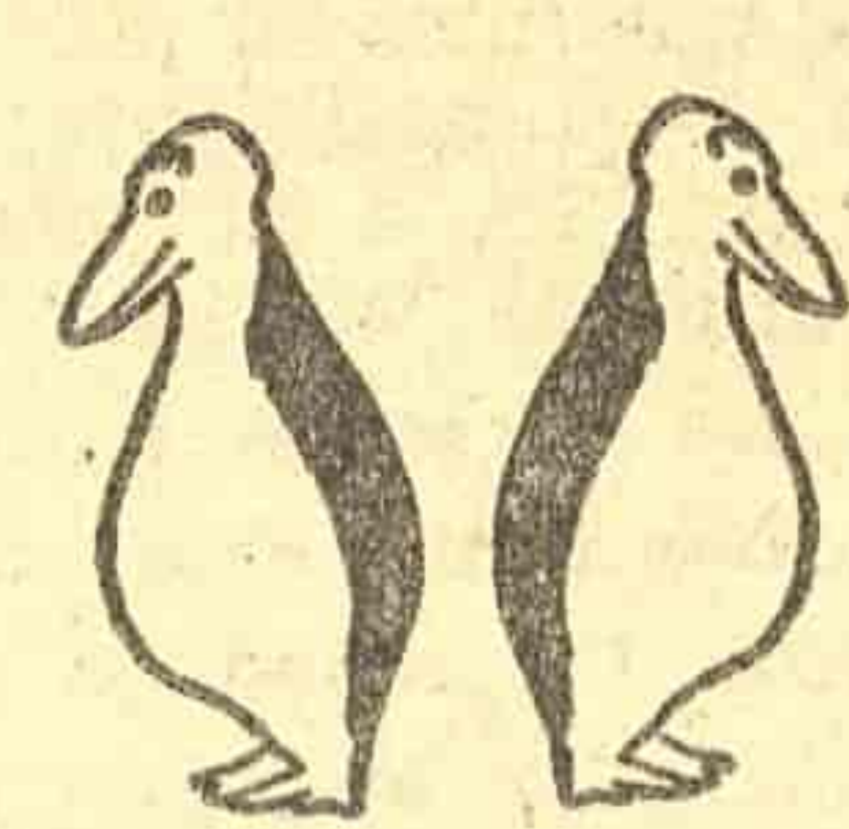
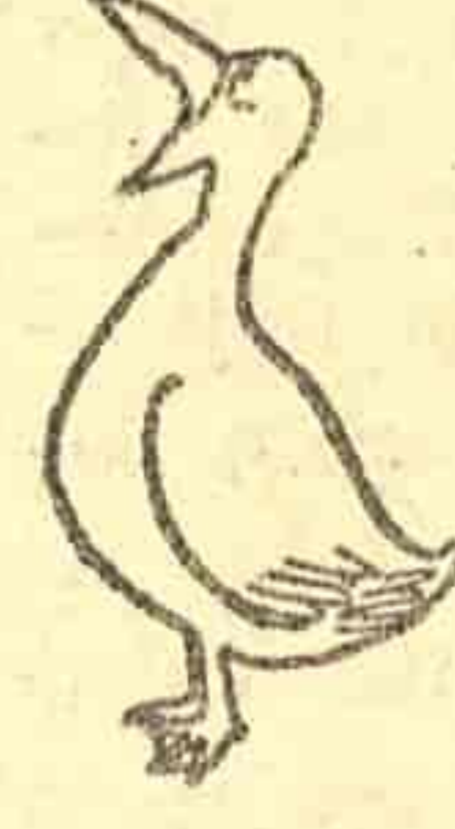
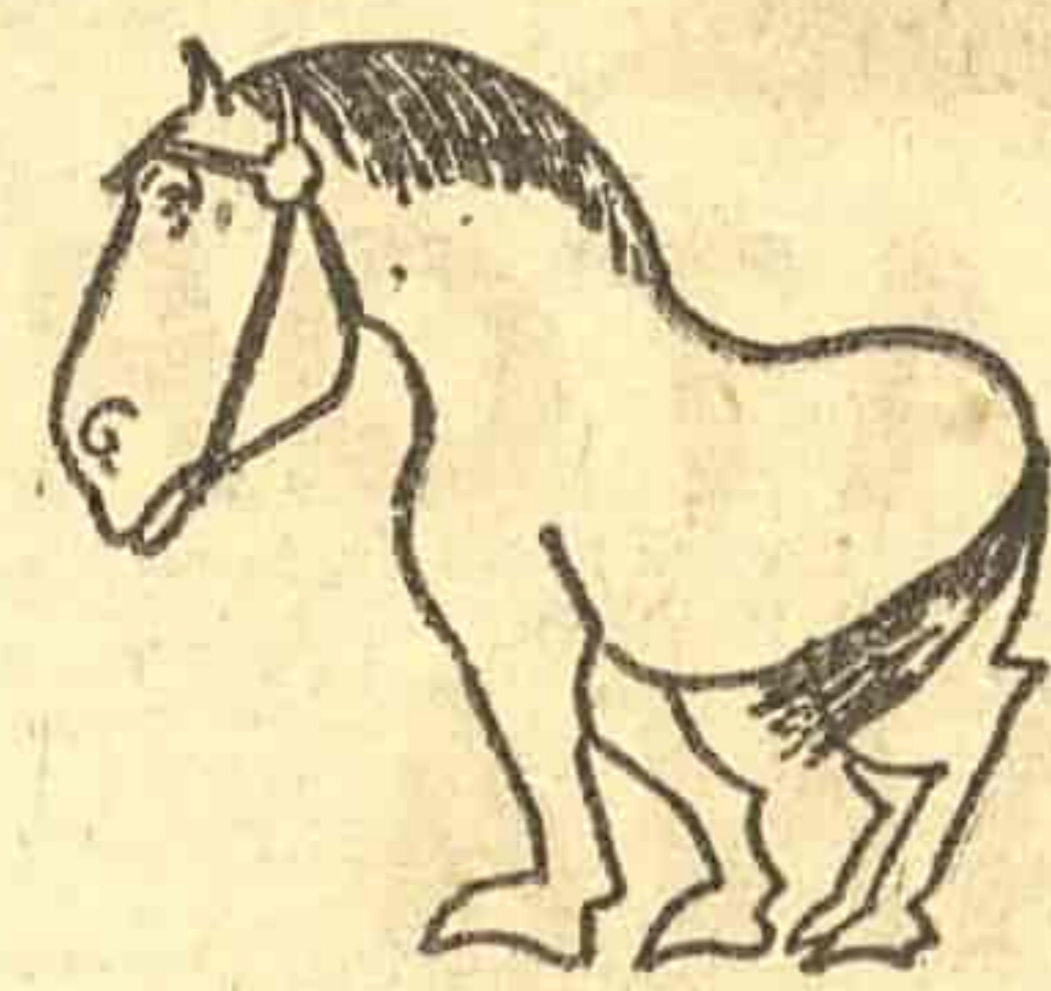
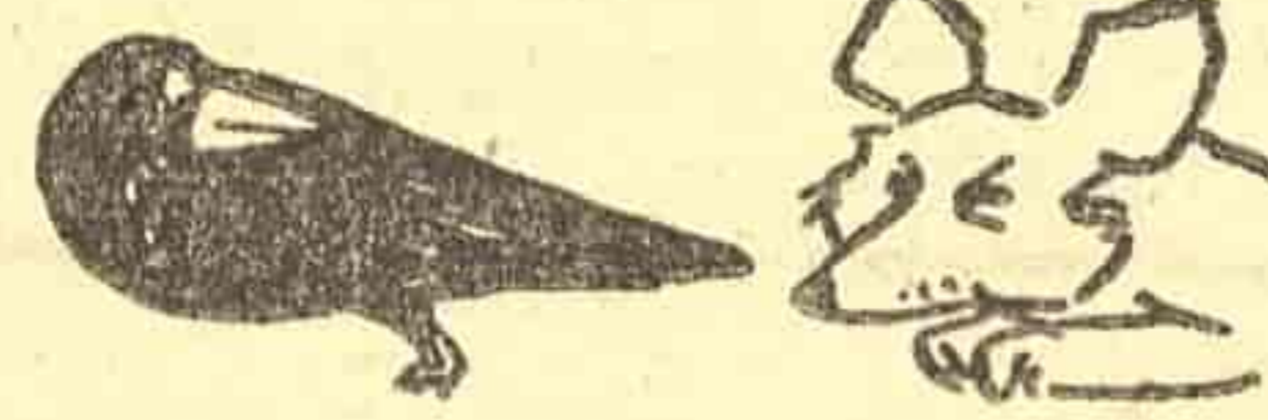
Smrt se, znači, prikrada i ovdje, i sada, i prije, i svugdje. Nekad ovako sumrakom, nekad prvom maglama, nekad sakrivena i okovana srebrom mjesecine. I ako je ista garancija pobjede nad smrću, onda je to čvrsto saznanje sadašnjeg čovjeka da je smrtan.

Mrak se zgušnjava. Toliko da pod prvim zvijezdama može išetati drevni grad i njegov mrtvi žitelj, da iz pećine „Bačo Kiro“ izadu ljudi u kožusima, nosioci slobode i prezreni bugarski „sebri“ sa Tinovim lelekom na gornjoj usni... Da iz seoske mogile kod sela Hotice dignu tanjunske vrat ljeptopca sa divnom posudom od keramike u sedef-rukama. Blizu je česma i njen srebrni mlaz pod lunom koja je i tada bila jesenjski bona... Da pred mojim očima, u nekome od susjednih sela, polože uz mrtvo tijelo susjeda i rodaka „silnicu“ — staklenu epruvetu sa suzama... Da krčag sa novcem stavi u zemlju velmože Gordiana III — u nadi da ga ljudi ne pronađu i ne odnesu u buduće arheološke muzeje... Da sagledam niz strmine i stepenice trnovske neizabrane prvakinje ljepote u onim zlatotkanim haljinama ispod kojih ne cepti žensko bedro, već slonova kost...

...Da čujem kako dolje, ukraj Asenove Mahale, blizu sirotog bugarskog puka, kašije prehladeni Rastko, a bogojavljenka noć, koja mu je udarila pečat gorušice na visoko čelo, smije se kikitom razudanih mečava. To on umire, ali nema sina da mu nad čelo prošapće toplu riječ, a kašniji opiše zadnji njegov tren kao što je Rastko učinio sa blagovjernim Nemanjom, svojim ocem...

Silazimo polako, zastajemo. Saputnici nešto razgovaraju, nešto strašno praktično i potrebno. A ja se, iako tek sutra putujem iz Trnova, oporastam sa gradom na neulovljivim obalama Jantra. Zbogom! Ne smijem reći dovidenja ako ta riječ treba da me obaveže na povratak. Ne bih želio da lažem, bar ne želim to u ovaj sumrak... Zapiši, drevni grade, koju moju riječ na bijelom papiru brezova stabla. Zapamti koji moj korak između lipe i akacije. Neka ih čuje moj sin kad ovamo dođe sa svojom nestalom ženom iz svijeta ritma i pjesme. Neka ih iznenadi taj glas između stabla prve ljubavi sa bjelocvijetom i drveta koje miriše na slovensku dušu.

Sa tvojih lipa, grade, cijedi se nektar za grubobolne i one koji su željni priča o prošlosti. Ti si vječan i mlad, a ja mek kao mulj na obalama Jantra, mek i povijen, svjestan da za kratko nosim ovo divno i teško breme...

Dzems Terber i njegovi crteži iz knjige basni

BASNOPIŠAC našeg vremena

Dzems Terber (James Thurber) poznati američki humorist i satiričar, objavio je pre dve godine knjigu basana pod naslovom *Further fables for our time*, u kojoj je, služeći se jednim starim i zastarelim književnim oblikom, uspešno nastavio izlaganje svojih pogleda na ljudsku prirodu, pomažući se često jednostavnim i duhovitim crtežima. U ovom broju donosimo dve Terberove basne iz te knjige.

FILOZOFI I BISERNA ŠKOLJKA

JEDNOG DIVNOG JUTRA šetao je kraj mora filozof — onaj koji traži veličanstveno objašnjenje za svoje ništavilo — i tamo naiđe na bisernu školjku koja je u svojoj ljusuri ležala na pesku.

„Ona nema razuma koji bi bio opterećen sumnjom“, razmišljao je filozof, „nema prste koji bi radili dok ne postanu sama koža i kost. Ona nikad ne može da kaže: „Noge me ubijaju“. Ne čuje o zlu, ne gleda televiziju, ne govori gluposti. Nema dugmeta koja bi otkopčavala, nema zip koj bi zatezala, nema kosu ni zube koji bi joj ispadali“. Filozof ispusti dubok uzdah zavisti. „Ona stvara veoma sjajan kamen, velike ili neprocenjive vrednosti“, reče on, „onda kad bolest zavlada njenom anatomijom, ako biste jednu takvu čudnovatu, izuzetnu bezobličnost mogli da nazovete anatomijom“. Filozof ponovo uzdahnu i reče: „Kad bi nešto ja mogao da se prenem iz bunila sa dijamantskim kružićem na svom grozničavom čelu. Kad bi nešto, sem toga, moja kuća bila moje utočište, zdravo i sigurno kao odaja za sefove“.

Baš tada se morskog galeb krčuč: ustremi s neba, zgrabivši bisernu školjku u svoje kandže, ponese je visoko u vazduh, i pusti da padne na jednu veliku vlažnu stenu, razbivši ljusuru i rasuši njenog posednika u kapljice. Među ostacima nije bilo nikakvog sjajnog kamena, od ma kakve vrednosti, jer je pokojna biserna školjka bila vrlo zdrava biserna školjka, a u svakom slučaju, nijedna biserna školjka nije nikad imala koristi od svog bisera.

POUKE: Sračunavaj vlastite blagodeti, i pusti svog suseda da sračunava svoje.

Tamo gde nema televizije ljudi takođe stradaju.

KUM I NJEGOVA KUMICA

JEDAN SVETSKI SAKUPLJAČ, koji je prošao Zemlju uzduž i popreko, sakupljajući sve što je mogao da ustremi, ili kupi, ili sa čim je mogao da utekne, svrati, kod svoje kumice, male petogodišnje devojčice, posle godinu dana sakupljanja po raznim zemljama sveta. „Hoću da ti dam tri stvari“, reče on. „Ma koje tri stvari iz kojima ti srce žudi. Imam dijamante iz Afrike, i nosorogov rog, egipatsko drago kamenje u vidu kotrljana, smaragda iz Gvatemale, šahovske figure od slonovače i zlata, losove rogove, signalne bubnjeve, obredne gonocve, zvona sa hramova, i tri retke i neobične lutke. Reci mi sad“, završi on, tapšući malu devojčicu po glavi, „šta želiš više od svega drugog na svetu?“

Njegova mala kumica, koja ne beše oklevala, nije oklevala. „Želim da ti slomim naočari i da ti pljunem na cipela“, reče ona.

POUKA: Mada statistika našeg vremena o tome ne piše, na ovom svetu čovek hoće mnogo a Žena još više.

(Preveo S. D.)

Smela, oštra merila

Nastavak sa 1 strane

je nikada uspeo da se otrgne sa svim od njih. I on je više markirao, obeležio svoje principe i program no što ih je na delu mogao da razradi, i on je još uvek, gledan iz ove vremenske perspektive, više publicist, književni publicist, no književni kritik, više polemik i pisac književnih maksima i aforizama, no književnik i književni mislilac i zakonodavac u strogoj smislu. Ali, uzimimo u obzir vreme, pa tešku bolest od koje je patio celoga veka a ranu smrt.

Nedić je studirao logiku i poznao je dobro englesku i nemačku književnost. Tražio je, dakle, od naših književnika: kad misle da misle pravilno, a kad izražavaju osećanja da ih izražavaju ozbiljno, usredsređeno, kao što to čine pesnici velikih naroda. On je bio i suviše ozbiljan da bi bio snob, ali je ipak prvi među našima tražio da književno delo domaćeg pisca bude na visini za svako razdoblje svojstvenih estetskih zahteva koji se svuda stavljaju kao preduslov književnoj radnji.

No, primenjujući svoje načelo i provodeći svoj program čišćenja i preuredživanja, on je koji put zahtevao i preterao, u nekim slu-

čajevima i teško se ogrešio.

To njegovo teranje u krajnost, tu njegovu strast da se, oprostite mi tu reč, „ispizni“ na nekoga, mnogi svode, na njegovu bolest. Vežan za sobu, šta više, za stolicu, odvojen od aktivnog društvenog života, tobože nije ni čudo što je postao „mrzeći“. Me ne mislimo tako. Česti su slučajevi da u bolnom telu živi vedar, optimistički duh, pun uvidavnosti i prastanja. Nedić bi, verovatno, bio onakav i da je bio zdrav kao kremen i da se bio umešao i u naše tadašnje društvene i političke, veliškolske prilike, i da se dnevnoro rukovao i prepirao s desetinama ljudi. On je bio takav, terao je svoju pravdu, svoj „vent“, kako bi rekla jedna njegova velika žrtva, Laza Kostić. Jer mnogi kritičar njegove vrste ima uopšte, od rođenja nagon da tako „dela“. U tom se i razlikuje kritičar od prikazivača i literarnog istoričara, što neće da samo posreduje i registruje. Kritičar se ne zadovoljava da, tobože, indirektno stvara, povodom izvornih književnih dela, kao što izvorni književnik stvara povodom životnih pojava oko sebe i svojih doživljaja, tačnije rečeno, kritičar se ne zadovoljava knji-

škim doživljajima već ga njegov kritičarski demon tera da i neposredno utiče i stvara u književnom životu, u spisateljskoj republici, razume se, slično političaru i državljaniku u društvenom i državnim životu. Da, konkretno rečeno, stare vrednosti ruši, a nova pušta u optičaj. I zato svaki kritičar od rase kao što je bio Nedić, i nesvesno menja durbin svoje čudi i ocenjivanja, prema veličini pisca o kome raspravlja. Obično, utvrđene reputacije, stvaraoce opsežnoga dela, posmatra obrnutim doledom. Umanjuje mu razmere, ili pak lupom istražuje hrapave podrobnosti na njima, a skromnije radnike posmatra uveličavajućim staklom, s unapred preduzetom dobrom voljom, snishodljivo, dostavljajući se na svakoj povoljnoj sitnici i pobeđonosno ukazujući na konture koje se, razume se, na manjem lakše daju obuhvatiti. To je jedno prisne kritičarsko zadovoljstvo, samom sebi nepriznato opravdanje postojanja, iluzija stvaranja novog reda stvari i novih vrednosti.

Tako je Nedić napisao poraznu ocenu o Zmaju, o Lazi Kostiću, o Mletu Jakšiću, a, u isto vreme, uzdigao do nezasluzene visine Kačanskog i Jovana Ilčca.

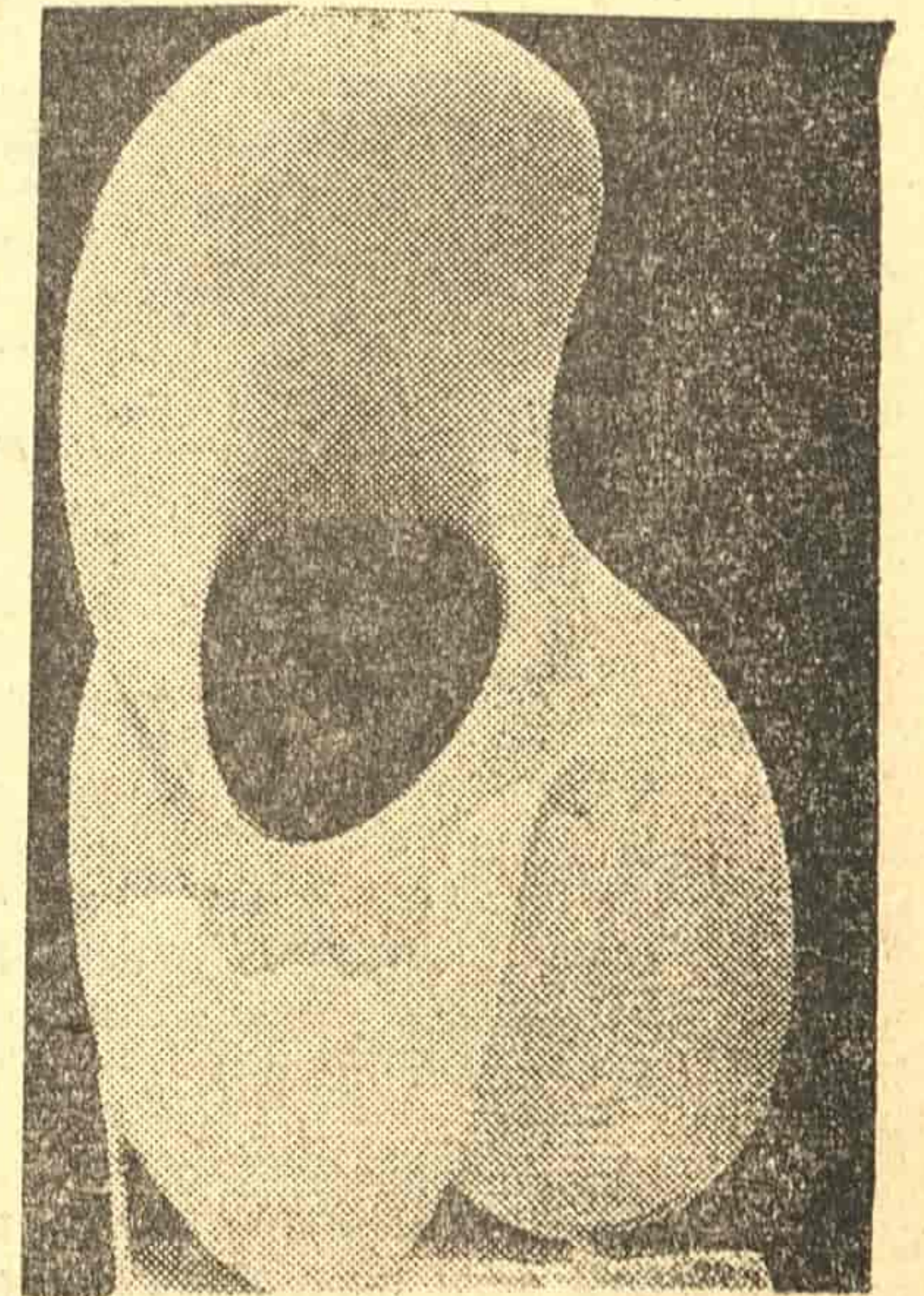
Suviše, s nešto malo autorske bezazlene pakosti i uzaludne odmazde, moglo bi se reći i to: da kritičari radije pronalaze, kao neke nezapažene vrednosti no da se saglašavaju sa sudovima, boljereći, s oduševljenjem ili odbijanjem „gomile“, više vole autore da briđuju, kao jaki nejahe, da ukazuju na oblike koji se zapažaju od jednog nego da dižu pogleda na likove većih razmera. To je tako ljudski: imat' veće zadovoljstvo od uloge protektora no od one poklonika.

Dokle je išla i njegova pristrasnost (zato i jer se ona nalazi kod mnogih kritičara, naročito kod onih koji su i sami pokušavali da se bave poezijom), vidi se iz onoga: na šta se Nedić obično okomio bio prilikom kritikovanja njemu nesimpatičnih pisaca i poeta. Zato što je stavljao pred sebe pisca a ne delo, on je, zbog izvesnih promašenih radova, odbacivao sve od njega; usredsređujući se na slabije tačke prevodao je i ono što je i vreme potvrdilo kao pozitivno. Čak je umeo, za druge oblasti kao što su udžbenici logike, fizike ili anatomije, možda, i važekom analizom, da raščlanjava izražajne tananosti lirskih izliva. Tako je postupio s jedinstvenom Kostićevom baladom „Mnadir“ ili s M. Jakšićevom „Ludom pticom“. A prošao je, ne slep već iz pizme stisnutih očiju, porađ, naprimer, on: „Medu javom i međ snom“ i Miletića, u nas prvih i do danas svojstvenih, oduhovljenih pejzaža, retkih susreta nage čovečje duše s prirodnim utišanim i silovitim moćima. Pazite šta on čitira: obično tako istrgnute radove kojima se može da potsmehe. Odaće priznanje i prilozima. M. K. Dragutinovića (što baš da ne!), ali nigde znaka o tom da je svečan velikog dela jednoga Stevana Sremca.

Ali, ma koliko da su te njegovs nepravedne kritičke zaseke bile u lične sudbine pojedinih naših velikih pesnika, to nije od prvoročne vredne važnosti za njegov rad. Vreme leči i ispravlja, naposletku. I ono je već to učinilo. Mnogo je važnije ono što je Nedić uradio za postavljanje visokog i strogog merila, kriterija, naše književne proizvodnje, za podizanje razine našeg književnog života uopšte.

Čini se, kadgod nastupi u jednoj književnosti stagnacija, kad uzme maha neodgovorni diletantizam te razne tendencije izvan književne umetnosti potisnu opšteljudsku sadržinu i poeziju, kad kao prirodna posledica tome, dođe od toga da se publika počne odbijati od književnosti, rodi se potreba za takvim jakim kritičarima, kao što je bio Nedić, koji svojom ma i nemilosrdnom i često nepravednom cenzurom, zavedu nov red u metužu, uliju ponovo poverenje u pisce i u čitaoce, i probude ponovo u publici interes za dobru i lepu domaću knjigu. Oni, što i sam Nedić vidi i predviđa, ne stvaraju talente ni dela, ali, raskršćući izdikalu budaj, omogućavaju da se istinski darovi održe i razvijaju.

Veljko PETROVIĆ

Alberto Viani: Kompozicija

FALSIFIKATORI ROMANA

Jožef DEBRECENI

Jedne večeri u nekoj varošici u unutrašnjosti, u nedostatku bolje razonode, usao sam u neki bioskop pod vedrim nebom, jedan od onih provincijskih bioskopa — bašta koji su se u poslednje vreme razmnožili poput gljiva. Sa malo izazetaka, u ovim improvizovanim kinematografima prikazuju se, uz jevtine ulaznice, iskidane kopije starih filmova. Pored očekivanog svežeg vazduha, priznajem da me je u bioskop namamila jedna okolnost: plakat na ulazu oglašavao je da se u blagovremenoj večeri prikazuje filmska varijanta Vajldovog romana „Slika Dorijana Greja“, čiju premijeru svojevremeno nisam imao prilike da vidim, a groteskna fabula u tom karakterističnom delu velikog engleskog pisca decenijama spada u moje najuzbudljivije čitalačke doživljaje.

Producent i režiser filma primili su se, besumnje, teškog zadatka. Podvig nije uspeo i nije ni mogao da uspe. Ako ima romana koji ne podnose filmsku kameru, onda je to „Dorijan Grej“, ta fantastična priča sa ekshibitivnim autobiografskim elementima, bizarnim psihološkim zapletom i sa jednim tajanstvenim portretom u prvom planu, koji, takoreći, prima na sebe grehe glavnog junaka. Uživanja raskalašnog života na čudasan način boraju obrze portreta, dok živi Dorijan i posle desetina godina provedenih u bančenju i u grehu ostaje mlad. Ali čemu iznositi sazrežnu priču? Knjiga o Dorijanu Greju izazivala je, od prve do poslednje stranice, jezu u stetinama hiljada, štaviše u milionima čitalaca. Čuveni junak romana jeste ovaploćenje Vajldovih hedonističkih nazora, ili „estetskih života“ — da se poslužimo omiljenim autorovim rečima. U svom krajnjem akordu roman aludira na vanredno čest unutarnji proces padanja u greh i, na kraju, propadanje bednom smrću slabije ličnosti pod kobnim uticajem jače.

Naša stvarnost, naravno, nema nikakve veze sa snažnom, tuitamo erotičkim bojama protkanom tendencijom romana. Lord Henri koji bez prestanka sipa aforizme, Dorijan koji je obuzet obožavanjem samoga sebe i slikar — zanesenjak Bazil pretstavljaju za nas samo manje više dobro ispunjene lutke, a za ljubav istine moramo da dodamo da ni u autorovo doba nisu baš vrtili ti osobenjaci, željni „estetskih senzacija“. U našim očima lordovi „Dorijana Greja“ sa njihovim orhidejama i kameama jesu prosto naprosto prazni besposličari, čija čista svest je takode u pitanju.

Medutim, sve ono što u romanu pretstavlja vrednost, na filmskom platnu se gubi. Radnja je mršava, karakteri se ne razvijaju iznutra unapolye i ne kroz akcije nego kroz unutrašnje borbe, što režiser nije mogao prikazati drugačije nego putem glasnog razmišljanja junaka. Rezultat toga bila je neizbežna razvučenost, slike koje stoje duže nego što bi trebalo i mnogo tame. A tama — to znamo odavno — na pozornici i na filmu ne znači ništa. Tu treba da se govori jasno.

Sam po sebi film ne zavređuje neku iscrpnu analizu. Medutim, on izbacuje na površinu jedno suštinsko pitanje. Šme li pisac scenarija da zahvata u bit fabule romana? Jer ovde je to slučaj, i ako bismo rekli da je film falsifikat „Dorijana Greja“ — to bi bilo blago rečeno.

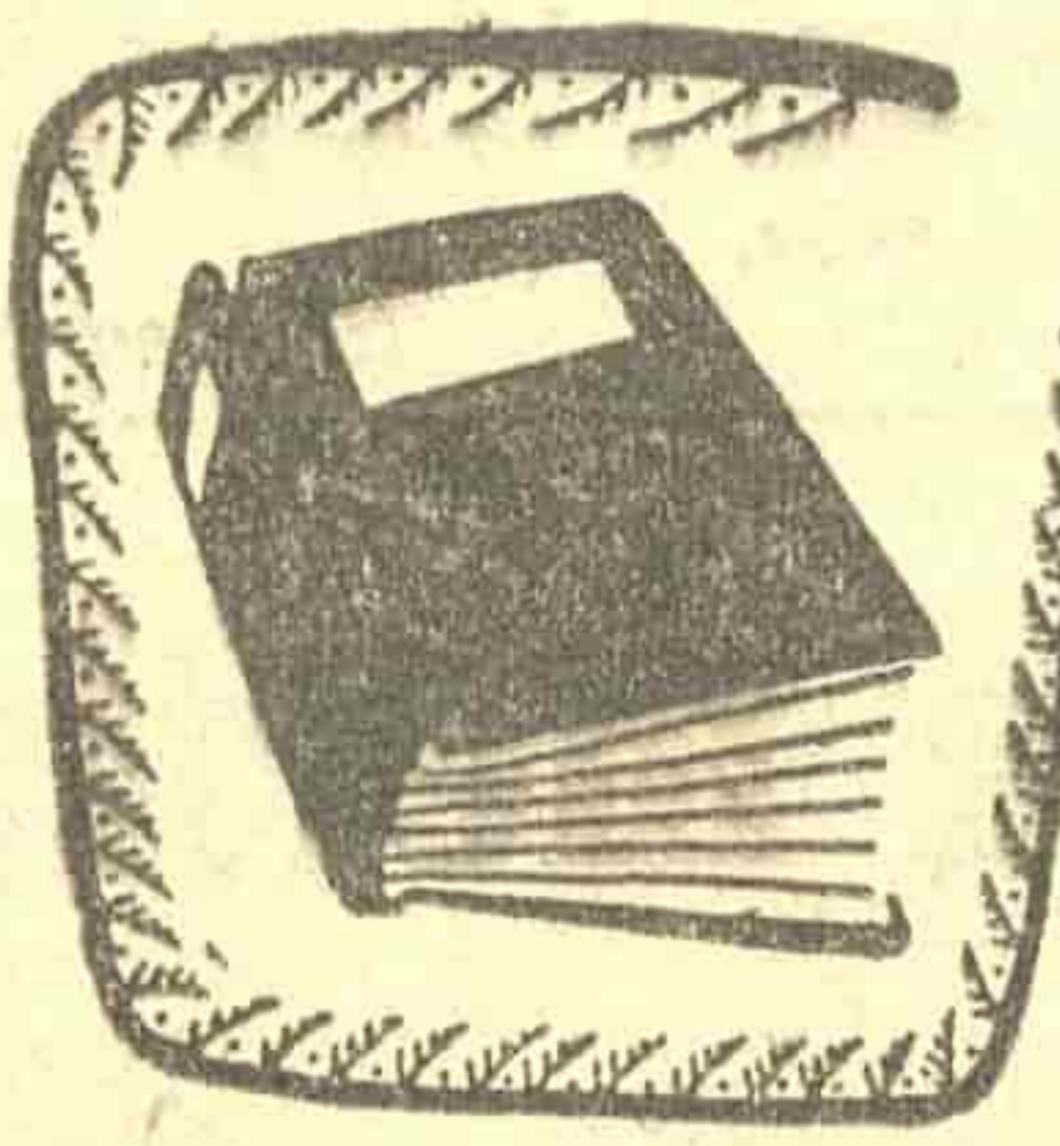
U filmu su, naime, prikazani novi akteri, u njemu nalazimo nove motive radnje i shodno tome pro-

ces greha i ispaštanja ima drugi tok. U romanu Dorijanova verenica, lepa Sibil je obrazovana glumica Šekspirovih uloga a ne orfeumska primadona kao na filmskom platnu. Dalje, u romanu ona razočarava svog verenika ne time što ne može da izdrži jednu prilično besmisleno ljubavnu probu nego time što se pokazuje nesposobnom glumicom. To, a ne nešto drugo dogutiralo je Dorijana Greja koji obožava „estetski život“ i zbog toga mora nesrećna Sibil Vejn da umre. Očigledno je da ovo važno psihološko odstupanje mora samo po sebi da transponuje motive.

Ali i od ovoga je teži atentat protiv istine to da dok je u Vajldovom romanu slikar Bazil zaneseni umetnik, koji, na svoju nesreću, gaji erotično obojena osećanja prema lepotanu Dorijanu, u filmu je on sveden na nivo sivog malograđanina. Sasvim samovoljno, pisac scenarija izvodi pred nas jednu devojkicu i jednog ljubomornog mladića, od kojih ovaj poslednji, da bi se osvetio Dorijanu što mu je preoteo draganu, počne da traga i na kraju otkriva strašnu tajnu Dorijanovog dvostrukog života — koji međutim u romanu ostaje večitaj tajna. Čitava masa učenika: Gledis (pomenuta devojkica), mladić, Sibilin otac i majka, a sledstveno tome i duševne antecedencije i okolnosti pada u greh, ubistva i, najzad, samoubistva — sve, sve to su samovoljna umetanja, odnosno prost falsifikat scenariste.

Tako se ne bi smelo postupiti s jednim romanom. Pogotovo ne kada je reč o romanu Oskara Vajlda. Pisac scenarija može da modda vrši sažimanja, skraćivanja, da difikuje raspored događaja, može oduzimati, izostavlja, štaviše — u krajnjem slučaju — može i da dodaje. Ali ovo poslednje samo tada ako novi akteri i novi događaji ne kidaju baš najvažnije niti višestruko isprepletanih karaktera i događaja. A ovde se dogodilo upravo to. U porok Dorijana iz romana autor je nastojao da unese ljudske crte, ali usled mnogih razblaživanja, usled nastojanja da se ubrza radnja u filmskoj adaptaciji su se baš ovi ljudski elementi utopili u kal najobičnijih podlosti. Dorijan sa filma nije nikakav escentrični viveur nego ludak, koji nema ama baš nikakve veze ni sa psihologijom, ni sa Vajldom, ni sa gledaocem.

U svemu ovome najčudnovatije je to da je film engleski, proizveden, znači, u zemlji koja je odgovorila, ubila i kasnije rehabilitovala pisca romana. A od engleskih producenata gledalac na kontinentu mogao bi da očekuje više poštovanja prema tragičnom delu tragičnog autora.

Ostrvo mira

Pozivaju se narodi svih pet časti na hitno zasjedanje. Avioni neka ne uzmu kurs prema jednom poznatom gradu zemaljske kugle. Pozivaju se do promjene pravce svojih transportata i dopreme svo oružje na jedno mjesto, negdje ukraj debelog mora, i potope ga — svejedno da li kod Havaja, Hirošima, Brača ili Azora.

Neka se stvori novo ostrvo od granata i željeza — ostrvo bez zelenila i kveada, tvrda stijena željeza, bratstva i dobrih nada. Ovu novu geografsku kartu, ovaj spomenik mira, neka podigne sebi čovjek

radi majki na oranicama jesenjim, radi zlatnih kovrdža dječijih, radi zaliva — očiju djevojačkih, radi ptica što rone u plavet, radi rijeka što teku tako nevino i krotko.

Na tom ostrvu zasjedajte, besjedite, Mir će onda trajan biti, riječi će postati ubojni batalj. O, odahnuće, odahnuće milioni.

Diplomate svih pet časti hitno zasjedajte. Vaši avioni neka ne uzmu kurs prema tjeđnom poznatom gradu zemaljske kugle.

Huk motora i huk ljudskih srca neka bude upravljen prema ostrvu mira!

Janko ĐONOVIĆ

M. Kampilji: Kompozicija

Nebo zatravljeno blagom tugom

Nastavak sa 1 strane

pokazuje. I kad god je prinuden da „kupi“ svoju vizuelno-figurativnu ornamentiku koja veštački izrasta oko jednog patetičnog ritma ili re-torske misli, pesnik ne pokazuje dovoljno sistematskog napora niti brižljivije cizelatorske tehnike da bi uvek sprečio upad banalnog i trivijalnog. Ili čisto prozni ritam prvobitnog naslućivanja i formulisanja jedne misli ostaje za njega u krajnja forma umesto da naknadno bude poetski transponovan (ima jedna stvar, Ljudska zvezda, ali i druge pesme delimično).

Ova nam zbirka donosi, pored već poznatih raspoloženja, i potpuno sveže i nove akcente. Kao najznačajniju notu istakao bih najpre onaj biljni pohod protiv smisla i besmisla u kosmičkom sklopu našeg bivstvovanja, onu zgrusnutu, sočnu organizaciju flore koja hvata i prelijeva u sebi svu suštinu integralnog života. To su izvanredni Biljni pejsaži, naročito Kaktus. U jedan prirodni okvir pesnik je upleo misaonu tematiku, filosofiju besmislenosti i bespuća koje se ravnodušno uskladjuje i uravnotežuje sa mogućim smislom života. Dve krajnosti postojanja simetrično se u njemu raspoređuju čistom organskom strukturom biljnog života. Uopšte, besmislenost i ništavost kao misaona kategorija bića savladuju se i svode na perifernu važnost pojave samo organskom strukturom, organskom tvorevinom života. Reči i misli tu ništa ne znače, treba na ime organski upiti u sebe i ovaploćiti besmislicu života jer se ona samo tako prevazilazi: prevazilazi je mali kaktus, čovek koji misli — ne, sve dok ne nauči da na nju reaguje poput svog malog biljnog prijatelja. A pesnik je to naučio. Biljna organska struktura i morfološka tvorevina malog kaktusa samo je simbol za njegovu misaonu raspetost, raspetost čekanja na užarenom raskršću vremena i besmisla. Biljna organizacija života identifikuje se sa pejsažom ljudske misli, ali pritom nijedan atribut unutarnje organske suštine i njegove morfološke spoljne manifestacije nije zanemaren, tako da je sve povezano jednom simboličkom koja se prelijeva prirodno iz svog organskog okvira u kosmički pejsaž. Simboličkom svog biljnog skeleta, svoje biljne egzistencije kaktus se razastro, živrežio između neba i misli, stvrdnuo se bodljikavi puzavac u džinovsko raspeće kroz koje struji u podjednako me-

ri smisao i besmisao univerzalnog kosmičkog bitisanja.

Ovom zbirkom struji jedna elegična intonacija, jedna tuga bez naričanja, jedna seta bez oplakivanja, jedno razočaranje bez prebacivanja, jedno saznanje profanosti, nezadovoljstva, iščeznuća, kratkotrajnosti, besmislenosti na kraju svih pregnuća, jedno kosmičko saznanje o sveopštem, neuzdrmanom i konačnom toku i udesu svih stvari i pojava. Ovo je neka vrsta kosmičkog nihilizma i svemirske rezignacije skupljene nad mrvicom, nad organskom kapi svemira koja se u ovozemaljskoj projekciji zove čovek. Prvi dodir, prvo iskustvo sa Prirodom za njega je potpuno saznanje pravog smisla sveukupnog bitisanja: pesnik počinje sa krikom, plodnim i lelujavim krikom, krikom zbog ravnodušnosti koja vlada u prirodi i koja je ovde solarno osenčena, jer to blagotvorno i užareno sunce, izvor života i plodnosti, samo je nepristupačno središte ledene ravnodušnosti koja okružuje čoveka u njegovom udesu...

Dalje putovanje kroz saznanje život nije ništa drugo do adaptiranje, pokušaj da se stvori neki modus vivendi sa opštim besmislom koji na nas na kraju čeka. Najpre je to ljubav, ono čulno „razvještanje“ što nezastavljivo u svemu kuca i u čijoj zanesenosti i ustreptalosti treba da se uguši i potone jeka „razbijenog razumskog zvona“. Razni su oblici tih ljubavnih avantura, ali posle svega ostaje nad nama i dalje zatravljeno nebo bez smera i smisla.

Gde je onda izlaz iz ponora mraka i bespuća očajanja? Ni u jadikovki, ni u zavaravanju, već u potpunom i jasnom saznanju do kraja. Nikakvi zastori ne pomažu, ostaje na kraju britki ubod svesti koji moraš da izdržiš: svet je beskrajn, a mi u njemu izgubljeni, izgubljeni u prostoru, u kratkotrajnosti života, u velikom ništa koje sigurno jednom ima da dođe za sve nas i koje će da poravnja sve naše odnose, merila, napore, vrednosti. Ako hoćeš da živiš, upravo da bi mogao da živiš, moraš svakog trenutka biti svestan tog

velikog kosmičkog Ništa koje nam na kraju pretstoji, to je kao neka proba za život; ako je izdržiš, život će ti jedino moći da dobije smisao, smisao koji je u svesti o sveopštem besmislu, — jedino saznanje koje može da te učvrsti i veže za život. Samo se tako prevazilazi kosmički besmisao i individualno-organska ograničenost života, smrt: bez bola, bez roptanja, stoički mirno i kontemplativno ravnodušno treba zagnjuriti, urotiti u to saznanje, treba ga shvatiti kao prirodni proces, kao sastavni deo samog života, života u prolaznosti, smrti i konačnoj besmislenosti; jedino kad se ispuniš tim saznanjem, život ti više neće biti stalna pretnja smrću niti će džinovski polip vasijske besmislice isisati iz tebe tražilački nagon za „tvrdim obrisom takozvane Istine“. Saznanje je tako postalo bezbolno kataraktičko sredstvo protiv životne apatije i nihilističkog uboda kosmičkog Ništa.

Pošto je saznanjem uspeo da o-buzda, bar za sebe intimno, razarački hod Prirode, pesnik, koji je stalno u ambivalentnom odnosu prema prirodi — jer joj je suprotstavljen kao čovek, dok istovremeno kao čovek utapanjem u predeo traži odgovarajuću intonaciju koja jedino može da stiša sve njegove besove i očaje, bolove i neušlišane krikove — pesnik se nosle svakog beznadnog saznanja vine u zvezdane ljudske visine: zvono vremena je opomena i potsećanje na divna razorenja i pepeo rastućeg i bolnog iščeznuća, ali onde gde bi se za drugog sve završilo rezignacijom, podiže se himnička apoteoza čoveku u svoj njegovoj majušnosti i o-lujnoj kavgi sa Vremenom, toj čestici „najpostojanije prolaznosti“. I zato, sav zasićen bolom, gorčicom i sumnjom, sav ispunjen doživljajem varljivosti i uzaludnosti, pesnik se nijednog trenutka ne gubi u lamentacijama, već sigurno ide svom stojećističkom ishodištu: „sām i uspravan do tame, do o-zvezdanog granja“, — to je njegov odgovor na sve zlokobne i neizbežne propasti koje nas očekuju. Ništa efikasnije, ništa prkosnije i ništa nepatetičnije čovek zalista ne može suprotstaviti svom udesu.

I zato, kad posle svega dolazi „čutanje“ sa stvarima, jedno meko i lagano zamiranje u sebe i oko sebe, zar to nije samo neophodni predaš posle koga će opet doći strasno razbukta želja i pohod u nove podvige o kojima pesnik govori?

Zoran GLUŠČEVIĆ

BIOGRAFIJA STENDALOVOG BIOGRAFA

Skoro na sam svoj rođendan (25 april 1882 — 21 april 1958) umro je u pariskoj bolnici „Saint-Antoine“ Anri Martino, pesnik, esejist, književni istoričar i najveći autoritet u pitanjima stendalizma, „stendalistički papa“, kako ga je nazvao stari akademik Emil Anrio, ili „Stendalov prvosveštenik“, kako je pisao u skorašnjem nekrologu novoprimljeni akademik Rober Kemp.

Roden u omanjoj varoši u Kulonžu na rečici Otzi, u okrugu koji natapaju dve Sevre i niz njihovih pritoka i gde je priroda blago romantična, Martino se odaje poeziji, piše pesme ni parnasovske, ni simbolističke, ni verlibrističke, ili, bolje reći, pesme koje su sve to ali koje teže da prevaziđu sve dotadanje pravce. Jedva je ušao u dvadeset i drugu godinu kad su mu rasičovski neoklasničar Žan Moreas, simbolist Anri de Renje i socijalno raspoloženi Emil Verheren doделиli kao najboljem pesniku prve desetine XX veka nagradu tada najpoznatijeg, za ono vreme modernističkog časopisa La Plume.

Medutim, to ne odvajja mladog Martina od njegovih studija. 1907 godine on postaje doktor medicine i u svom rođnom mestu preuzima mnogobrojne pacijente svoga oca.

Biografi Anria Martina — a on zaskružuje da ih ima — svakako će se baviti opširnije trgovima njegovih medicinskih studija i naučnih razmišljanja u njegovim delima. Ti uticaji — da ovde pomenemo samo slučaj-dva — očevdini su u njegovim kosmičkim stihovima.

A i kad je pisao svoju studiju o Zoli, koja je i danas posle pedeset godina vredna pažnje, Martino je razmatrao njegov „naučni roman“ i njegove Rugon-Makare sa stanovišta medicine. Meni se čini da i primordijalne motive njegovih simpatija za Stendala treba tražiti u tome što je stendalovska misao potekla najvećim delom iz filozofije čuvenog lekara Kabanisa. A svakako je u Martino još živeo medicinski stručenjak kada je pristupio kritičkoj analizi glavnog junaka u Armansi.

U početku, mlad lekar i talentovan pesnik, bio je rastrgnut između medicine i književnosti. Ta borba završila se onako kako je to čest slučaj u Francuskoj. I Anri Martino je postao odbeglica lekarskog staleža, kao Rable, kao tvorac francuskog novinarstva Teofrast Renodo, kao romansijer Zorž Diamel, kao čuveni hirur Anri Mondor koji je sad književni kritičar i najbolji malarmelst, ili kao Rene Dimenil, doktor medicine koji je danas jedan od najčuvjenijih muzičkih kritičara i jedan od najvećih stručenjaka u muzičkim pitanjima.

Dve godine posle promocije za doktora medicinskih nauka, kad je već bio stekao glas odličnog lekara i ugled plemenitog čoveka i kad mu je lekarska zarada bila sasvim dobra, Martino se prepušta književnosti i u svom poatuskom gradcu osniva Le Divan, jedan od onih malih časopisa koji su intelektualno uporište celog jednog kraja i iz kojih izlaze značajni pesnici, bistavi esejisti ili veliki književni istoričari. Do krajnosti istra-

jan, Martino je za jedanaest godina od svog provincijskog časopisa napravio takmaca mnogih prestoničkih poduhvata te vrste, a 1922 godine ga je preneo u Pariz i izdavao do same smrti.

Martino se te godine čvrsto ukotvljuje u haotičnoj posleratnoj prestonici. Oko njega se okuplja „école fantaisiste“, jedna od najneobičnijih „škola“, škola bez programa i bez dogmi, slobodna tvoračka mašta bila je jedino njeno, prečutno, pravilo. Odatle su izrasli pesnik „sentimentalnih ironija“ Tristan Derem, Kornejev biograf Pjer Lev, istoričar umetnosti i slavopjevac Koreda i Vatoa Žan-Luj Vodoaje, branilac Vijona i svih čergara i beskućnika sa Monmartra Francis Karlo (umro ove godine), Emil Anrio koji nekih četrdeset godina, od 1919, piše hroniku francuske književnosti (u Le Temps i Le Monde), prvakinja Francuske Komedije i njen istoriograf Beatriks Dusan, i, najzad, pesnik i slikar Leon Lekler kome je bilo milije da se prozove Tristan Klingzor i koji je jednim impresivnim uljem ostavio precizan i uzbudljiv dokument o celoj toj grupi, kad je odavala poštu Polu-Žanu Tuleu, „pesniku juga, ostrva, opijuma i španske čokolade“, „metričkom akrobatu“ čiji je jezik spajao ronsarski stil-banvilsk razigranost i argo.

Na toj slici najmanje se vidi Anri Martino, skoro neprimetan, mada je on još tada bio vatren pristalica Pola-Žana Tulea, kome će posvetiti niz studija, i mada je bio bodrilac cele te grupe.

Martino je u to vreme imao već lepu deseto-godišnju književnu prošlost. Posle nekoliko zbirki pesama: Fumées, Les Vignes Mortes, Mémoires, Acceptation, on je od poezije prešao na eseje, na eseje u kojima je bilo „i erudicije i duha“ i koje ne može obični niko ko danas hoće da izblize proučava francusku književnost, naročito pesništvo, u prvih desetipama XX veka (Fransoa Eon, Pjer Fons, Edmon Žalu, Gij Lavo, Ežen Monfor, Fran-soa Porše, Pjer Benoa, Luj Toma itd.).

U vreme tog prvog Martinoovog stvaranja pada i početak njegovog interesovanja za Stendala. Svoju nameru da kao tezu za medicinski doktorat da studiju „Stendalova fiziologija“ napustio je, ali je svojim ogledom Les itinéraires de Stendhal znatno doprineo tadašnjem obnavljanju slave nekad zanemaranog i nepriznavanog romansijera.

Sa prelaskom u Pariz, pesnik i esejist, kojima je bio ustupio mesto lekar, ustupaju ga sad izdavaču, knjižaru i naročito stendalovcu.

Kad se posetifac Pariza sa Sene, sa čuvenog Ké Malake, uputi ka trgu Sen-Zermen-de-pre, proći će kroz ulicu Bonaparte, usku, sa starim zgradama, sa antikvarnicama potamelim od vremena, sa do-trajalim izlozima; ako se zaustavi kod broja 37, sagledaće neke plave i žute poslovne prostorije. To je knjižara „Le Divan“, književno središte koja je Anri Martino stvorio u Parizu i podigao ga na stepen neke vrste svetilišta. Odatle su potekle mnoge studije o raznim piscima, delima i književnim pokretima. Tu je, naročito, ličnost Anria

ŽIRODU NA LONDONSKOJ SCENI

Vlado MAĐAREVIĆ

Poslije velikog uspjeha Stratfordskog memorijalnog teatra na gostovanju u Jugoslaviji s „Titusom Andronicom“ porastao je interes naše kazališne publike za engleski teatar. Shakespeareova domovina uživala je uvijek veliki ugled u kazališnom svijetu, a ovo gostovanje potvrdilo je ne samo značajne engleske scenske tradicije, nego je ukazalo i na žive sile modernog scenskog izraza.

Kad sam dakle kao kazališni kritičar iz Zagreba posjetio London, još pod dojmom toga gostovanja, želio sam da provjerim i proširim sve svoje utiske u tri pravca. U prvom redu, naravno, da u domovini Shakespearea doživim njegova djela u originalnoj izvedbi slavnog Old Vica i Stratforda. Zatim da upoznam neka savremena engleska dramska djela u odgovarajućoj izvedbi i, konačno, da ocijenim kako engleska kazališta tumače najpoznatija strana djela iz savremenog svjetskog repertoara.

Kratak boravak u Londonu dovede kazališnu kritičara u nedoumicu, jer mu gotovo trideset dramskih kazališta nude šarolik program, sa zanimljivim djelima iz svjetskog repertoara, ali većinom i sa još nepoznatim novim komadima savremenih engleskih dramatičara. Uz obilgatan Shakespearea, mogu da izaberem tek tri ili četiri predstave, a odluka je teška, pa se ravnajući prema informacijama i već poznatim imenima. I tako počinjem svoj teatarski program s vrlo poznatim stranim komadom, kojeg igraju renomirani engleski glumci a režiji značajnog francuskog reditelja Jeana Louisa Barraulta.

Naravno me je zainteresiralo kako će engleski umjetnici tumačiti tipičan francuski komad „Za Lucreciju“ od Giraudoux, to više, što sam taj komad gledao i o njemu pisao u Zagrebu, pa bi usporedbe mogle biti veoma zanimljive i poučne.

U londonskom Apollo teatru daje se ova suptilna i cinična francuska filozofska drama pod prikladnim naslovom „Dvoje anđela“ u izvornom prijevodu Christophera Fryja. Za razliku od režije Koste Spaića u Zagrebačkom dramskom kazalištu, Barrault je londonsku izvedbu

nešto sazeo, spojivši prvu i drugu sliku u jedan čin. Ali je na kraju ostavio u punom opsegu dugi monolog svodilje Barbette nad mrtvom Lucilom, u kojem dolazi s oštrim cinizmom i punom jasnoćom do izraza sva moralna težina i dublji smisao ove profinjene Giraudouxove igre s paradoksom dvostruke ženske prirode. Dva tipična ženska „anđela“ — bijeli anđeo čistoće Lucila, koja poput antičke Lukrecije zasvjedočuje smrću svoj ženski pojam časti i čistote, i tamni anđeo slobodne putenosti Paola, koja ostaje i pred smrću Lucilom u ciničnom stavu uzvišena prezira čiste ljubavi — bore se na sceni riječima i činom za svoju ličnu spoznaju života i ljubavi. Ali to su zapravo samo dva lica općeg ženskog lika, i Giraudoux ih majstorski suprotstavlja u nizu paradoksalnih situacija i duhovitih dijaloga, punih oštrog sarkazma. Barrault je psihološki profil ova dva ženska lika razradio gotovo sasvim oprečno od koncepcije tih likova u Spaićevoj režiji. Takva tumačenja dviju ženskih uloga svakako su također rezultat i drugačijeg načina igre i umjetničkog lika engleskih i naših glumica.

U zagrebačkoj je izvedbi čista Lucila Vjere Zagar Nardelli hladna, gotovo frigidna, u svojoj racionalno spoznatoj i ukočeno uzvišenoj obrani pojma ženske čistoće i časti. U londonskoj izvedbi daje Claire Bloom čistoću Lucilina karaktera sa zbuđenom ustrelalom ženskom senzibilitetom, stalno ispunjena sukobom između poriva i svoga spola i pojmova svoje časti. Taj neprestani unutrašnji sukob ostvarila je engleska umjetnica s divnim modulacijama drhtava glasa i ustrelalih kretnji, tako da se ovakva vizija Lucilina lika potresno nameće gledaocu.

Tamnog anđela Paolu igra u zagrebačkoj izvedbi Mia Oremović s mnogo putene ženstvenosti, kao punokrvenu ženu koja je ponekad na rubu vulgarnosti, ali sa cjelovitim i snažnim glumačkim izrazom tako shvaćenog beskrupuloznog prava žene na ljubav. Vivien Leigh daje opet gotovo oprečan psihološki lik Paole — tumačeći je kao

hladnu i racionalnu ženu, a ne žensku, koju je dugo iskustvo u ljubavi i životu dovelo do neke superiorne distance i ciničnog osuđivanja svih takozvanih čistih osjećaja ljubavi i ženske časti, možda i iz nesvijesnog prkosa što sama ne može da doživi takav dublji osjećaj.

Svako od ova četiri različita tumačenja dva duboko zahvaćena i tipična Giraudouxova lika žene ima svoje opravdanje u sklopu određene predstave i režijske koncepcije, te na svoj način scenski obogaćuje ovu izvanrednu modernu dramu.

Zagrebačka je predstava ritmički nešto lakša i bliža francuskom stilu, čemu osobito pridonose prozirna atmosfera gotovo renoarske inscenacije Božidara Rašice. Londonska

je predstava čvršća po svojoj scen-skoj konstrukciji i glumački ujednačenija, više engleski ozbiljna i gotovo tragički teška na kraju. Snažnijem i cjelovitijem dojmu pridonose, uz suptilnije ostvarene ženske uloge, i vrlo plastični muški likovi — osobito Peter Wyngarde kao Marcellus i Basil Hoskins kao Armand.

Ukusni i bogati kostimi po nacrtima Diora, te raskošan, ali nešto pretrpan i težak dekor od Rogera Furse stvaraju gustu scensku atmosferu vremena „fin de siecla“ za ovu uspješnu londonsku predstavu, koja je ponovo potvrdila znatne kreativne sposobnosti engleskih umjetnika.

A. Klas: Simbol i čar koprodukcije

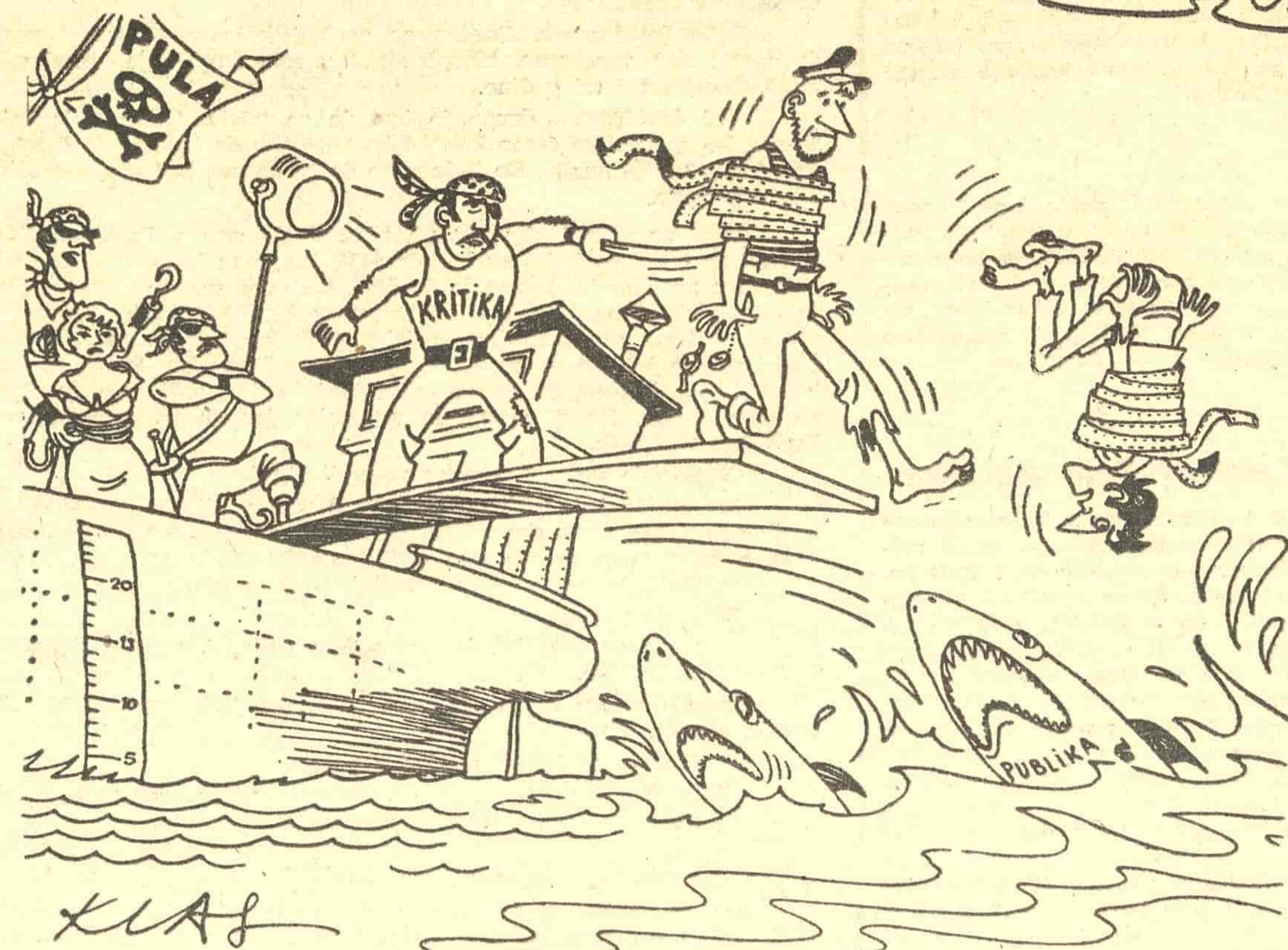
FILMSKO LETO U PULI

Odluka žirija: najbolji filmovi su „H-8“, „Put dug godinu dana“ i „Kroz granje nebo“

Dok u Puli, u slobodnim satima, široko i bujno cveta filmski snobizam i kult naših belih filmskih „zvezda“, bilans u Areni oskuđan je i siromašan. Prikazani filmovi, novi i oni koje je naša publika već videla, još jednom su potvrdili našu standardnu i (izgleda) neprelaznu prosečnost u filmskoj umetnosti.

Najnovije vesti donose ipak izvrsno ohrabrenje: filmovi „Kroz granje nebo“ (prema istoimenoj pripovesti Antonija Isakovića), „Četiri kilometra na sat“ i koprodukcijski film „Put dug godinu dana“ poželjni su izvestan uspeh. (O njima će u jednom od narednih brojeva našeg lista biti više reči).

Približan zaključak o ostalim filmovima moći će, nadamo se, da se sagleda i u karikaturama A. Klasa koje ovde donosimo...

A. Klas: Varijacija povodom filma „Tri koraka u prazno“

LIKOVNA UMETNOST

LIKOVNI PRILOG JUGOSLAVIJE

NA MEĐUNARODNOJ IZLOŽBI U BRISLU

Treba se provozati veselim vagončićima, žutim, plavim ili crvenim što na žici koja polazi od Atomijuma, kao simbola izložbe krstare iznad krovova paviljona nad celim briselskim sajmom, pa tako moći sagledati nepreglednu masu posetilaca što svakodnevno upravu opsega veliku izložbu, kuljajući stazama, ispunjavajući paviljone, parkove, restorane.

Razumljivo je što su se ovde slegli ljudi sa svih strana sveta, jer zaista nema savremenog čoveka, ma kojoj on profesiji pripadao, koji neće naći u ogromnom mehanizmu ove izložbe puno toga što će ga izvanredno zanimati, poučiti, obradovati ili razonoditi. Među posetiocima ljubitelji umetnosti i stručnjaci koji se njome bave kao da imaju povlašćen položaj, jer u čudnom konglomeratu arhitektura paviljona nacija i materijala koji izlažu, a u kome ima i originalnog i duhovitog i vrednog, ali i pretenzionog, praznog i bezvrednog — pokazuje jedna grana vrlo često svoj specifičnu lepotu, ozbiljnost ili dokumentarnost. To je likovni prilog pojedinih nacija prvenstveno u sklopu grandiozne izložbe „50 godina moderne umetnosti“, a zatim posebno, u gotovo svakom paviljonu.

Piše se i govori — i to zaista s pravom — o uspehom paviljonu Jugoslavije, projektu arh. V. Rihtera. U jurnjavi za prestižom, koja je urodila tvorevinama grandioznim ali često praznim i bez duha, on predstavlja pravu malu oazu vedrog i prisnog doživljaja savremene arhitektonske celine. Iznad mermernih površina sivih, ružičastih i crnih, protkanih malim cvetnim prostirkama i ukovljenih zelenilom travnjaka, dižu se lako, na vitkim stubovima, dva staklena kvadra. Njihove se zapremine građene mirnim površinama čistih linija skladno uklapaju u prostor, a unutrašnjost im, natopljena svetlom, dopušta široke vidike jer među staklenim zidovima posetilac je istovremeno i izolovan od spoljnog sveta i povezan sa njim. Svakako da celokupnom utisku paviljona doprinosi i estetska funkcija likovne izložbe sa radovima nekolicine naših umetnika. U malom zelenom parku oko paviljona izložene su skulpture: Bakića, Andeli—Radova-

nija, Tršara, Olge Jančić, Soldatovića i Džamonje. U samom paviljonu radovi su: Smajića, Kratochvila, Olge Jevrić i opet Bakića, Tršara i Andeli—Radovanija. Takođe su u paviljonu izložene slike: Stančića, Protića, Motike, Generalića, Šimunovića, Stupice, Peđe Milosavljevića i Kregara, zatim keramika Ede Murtića, tapiserije Lazara Vujaklija, kao i grafike: Mihelića, Klinerta i Debenjaka.

Već po samim imenima poznavajući vide da su zastupljeni i figurativni i tzv. „apstraktni“ majstori, i oni čija stilska rešenja gravitiraju ekspresionizmu, nadrealizmu ili postkubizmu, ili pak pripadaju najnovijoj umetnosti. Neke strogo jedinstvene koncepcije ova mala izložba nema — uostalom, u ovom sklopu to se od nje i ne može zahtevati. Težište je bilo na prikazu raznorodnih likovnih stremjenja aktuelnog, značaja u okviru naše savremene umetnosti — pa je otuda većina izlagača birana iz redova mlade generacije.

Među radovima koji zaslužuju naročitu pažnju, a i svetska likovna kritika ih nije mamošila, treba svakako istaći: monumentalnog „Bika“ Vojina Bakića, „Kompoziciju“ od dve figure Olge Jančić, i plastični medaljon „Manifestanti“ Draga Tršara, a među slikama: utonulu u atmosferu Stančićevu „Kompoziciju“, tamni Šimunovićev „Pejzaž“, Murtićevu kolorističku viziju i dve Vujaklijeve tapiserije. Sasvim izuzetno mesto zauzimaju u ovom sklopu izvanredni radovi naših primitivaca: Generalićeve slike i Smajićeva skulptura.

Dok ova izložba u paviljonu predstavlja slobodan izbor Jugoslavije u prikazu svog savremenog likovnog stvaranja — radovi jugoslovenskih umetnika u sklopu velike međunarodne izložbe znače priznanje internacionalnog foruma, stručnjaka. Velika izložba „50 godina moderne umetnosti“ po izuzetnoj vrednosti svojih eksponata predstavlja najdublji doživljaj vredan ne samo posebne važnje svakog ljubitelja umetnosti i kulturnog čoveka nego i duboke studije stručnjaka. Ona predstavlja istorijski nasled nast-

janja i rasta umetnosti kroz 50 godina našeg veka. Sa eksponatima koji su često najznačajnija dostignuća ne samo u okviru pravca kome pripadaju, nego i u modernoj umetnosti uopšte, ova nas velika izložba vodi od Sezana preko govizma i kubizma, futurizma, ekspresionizma, konstruktivizma i suprematizma, zatim preko metafizičke umetnosti, dadaizma i nadrealizma, najvnih umetnika i onih koji zastupaju socijalistički realizam, do nefigurativne umetnosti, trudeći se da pokaže što obuhvatnije obilje njenih varijanta.

Jugoslavija je zastupljena sa 6 radova svoja 4 majstora: Generalića, Hegedušića, Lubarde i Bakića, među kojima naročito Generalićev „Pogreb Štefa Halačeka“ i Hegedušićeva „Mrtve vode“ nailaze na veliko interesovanje.

Dela naših umetnika ne više izolovana u posebna odeljenja u kojima su imala kao na ostalim dosadašnjim međunarodnim izložbama da prikažu likovno stvaranje svoje zemlje, sada su izložena među delima drugih naroda. Tako u otkusu „Najvnih umetnika“ nailaze se i Generalićeve slike: „Pogreb“ i „Pod kruškom“ kao i Hegedušićeva „Poplava“. Među slikarima čije delo nosi nadrealističke koncepcije izložene su Hegedušićeve „Mrtve vode“, a među apstraktnim: Bakićev „Ležeći torzo“ i Lubardin „Mediteran“.

Ulo se tako i prilog naših naroda u opšte savremeno likovno stvaranje, tačnije u ono što je u njemu najkarakterističnije — a pred ovom činjenicom suvišna je diskusija: zašto baš ovi umetnici, ili zar baš samo ovi? Umetnost naše zemlje čuvena do sada u svetu naročito po svojim bogatim srednjovekovnim tvorevinama, prvi put je sada ušla kao ravnopravna u sklop jedne međunarodne likovne manifestacije najvišeg kvaliteta. Izložena dela naših umetnika govore ovde prvi put uz dela najvećih stranih majstora o zajedničkim težnjama i zajedničkim rezultatima jedne opšte, svetske — a time i naše — umetnosti prve polovine ovoga veka.

Za našu umetnost, činjenica je to od istorijskog značaja.

Dr. Katarina AMBROZIĆ

Martinoia kao iščezla, izjednačila se sa Stendalom, utopila u njegovu delo, u njegov duh, živela njegovim životom. Odatle je izišlo izdanje Stendalovih dela u sedamdeset i devet tomova i tu su nastali Martinoovi bezbrojni komentari, pravi kodeks stendalizma koji je izradio jedan jedini čovek, žrtvujući mu više od četiri decenije svoga života.

U to svetlište nije ulazio ko je hteo. Sam uhvaćen u koštac sa jednim divovskim poduhvatom, Martino nije imao vremena za besposličare i snobove. Ali je reč „Stendal“ bila uvek sveovtvarajuća propusnica do njegovog radne sobe. Sa uzbuđenjem i poštovanjem sećam se srdačnog prijema na koji sam 1956 godine naišao kod tog preuzetog čoveka koji vam prvo, skoro osorno, postavi pitanje: „O čemu je reč“, pa kad mu kažete: „O Stendalu“, on vas ljubazno poziva da ugodno sednete, bez bojazni, kao kod davnašnjeg znanca. Kakva se duhovna riznica otvara tada pred vama! I koliko je i iskusnih stendalovaca i novajlija u stendalizmu crplo iz nje!

Jer, Martino je znao da će i sam biti veći raspajajući svoj stendalizam i pozivajući u stendalsko kolo. Nije se bojao književnih lovkradica. Dao se pljačkati ne samo u Francuskoj nego i van nje. To mu je i godilo. I stendalovcima i antistendalovcima stavio je na raspolaganje svoje kritičke predgovore koji pred svakom od osamdesetak svežaka Stendalovih dela bacaju na nj u isti mah čarolijsku (Martino je izvrstan stilist) i prodornu svetlost. On je izradio i pustio u svet svoj Kalendar u kome se Stendal može pratiti iz dana u dan, čak iz sata u sat, iz varoši u varoši, iz stana u stan. Njegov Stendalov Rečnik pruža sve što u Stendalovim precima, rodacima, potreba znati o Stendalovim ženama, prijateljima i neprijateljima, voljenim ženama, prijateljima i protivnicima, jateljima, političkim pristalicama i protivnicima. Jedna od dveju raskošno izdanih knjiga Života Anrija Brilara sadrži Martinoovo objašnjenje te naj-Anrija Brilara sadrži Martinoovo objašnjenje te naj-iskrenije autobiografije. Deset knjiga Stendalovih pisama, prava hronika cele prve polovine XIX stoleća, rezultat Martinoovog strasnog istraživanja, i neka je dopušteno jednom prisutnom svedoku da ga ovde zabeleži. Bilo je to u čuvenoj sali Liar, u kojoj su česti sukobi doktoranda i komisije, mada se oni skoro uvek završe najlepšim promovisanjem dobro iskritikovanog kandidata, i najčešće sa ocenom „mention très honorable“. Tezu je branila učena i darovita Francina Maril-Alberes, koja je, vanredno vešto i zgodnim navodima, kod Stendala otkrivala i izvesno religiozno osećanje. To tvrđenje, mada izlagano u najtananimijim prelivima i sa izvesnim ograničenjima, u jednom trenutku naišlo je na ljutit prigovor jednog člana komisije, kome se učinilo da od Stendala prave mistika i pobožnog čoveka. Raskid između kandidatkinja i „žirija“ izgledao je nepremostiv. Bespomoćno, Maril-Alberes okrenula se Anriu Martinou, koji je bio u publici. Svi su pogledi, i sa svečane katedre i sa klupa u sali Liar, bili odjednom uprti u najboljeg poznavaoca najsloženijeg pisca. Anri Martino je pokretom glave dao znak da ne odobrava otečnu profesorovu kritiku. Sorbona se priklonila.

Tako je živio, radio i — suprotno od onoga što se desilo njegovom dragom piscu — uspeo da bude priznat i cenjen još za života najprisniji i najverniji prijatelj Anrija Bela. Blagodareći njemu, najstariji prijatelj Anrija Bela, možda srećniji Stendal je živio svoj drugi život, možda srećniji i lakši od njegove prve, stvarne egzistencije. Tako su inena Stendal i Anri Martino postala nerazdvojna.

Margherita ARNAUTOVIĆ

JONESKO PROTIV SARTRA, BREHTA, MILERA I OSBORNA

Eugen Jonesko, poznati francuski književnik rumunskog porekla, glavni je akter jedne zanimljive polemike koja se poslednjih meseci vodi na stupcima londonskog lista »Opservere«. U pismu upućenom redakciji »Opservere« Jonesko je oštro kritikovao Sartra, Brehta, Artura Milera i Džona Osborna, jednog od vođa grupe mladih engleskih pisaca poznate pod imenom »Gnevni mladi ljudi«.

»Smatram — piše Jonesko u svom pismu — da je ono što nas međusobno razdvaja sama struktura društva ili, ako hoćete, politika. Ona stvara barijere među ljudima, ona dovodi do nerazumevanja«.

Odmah nakon objavljivanja ovog pisma romansijer Filip Tojnbli je odgovorio Jonesku: »Pisati da je ono što nas razdvaja samo društvo isto je što i pisati da je ljudski rod u svojoj slobodi kretanja veoma sputan atmosferom koja teško pritiskuje našu planetu«.

Posle rasplamsavanja diskusije među ljudima od pera, redakcija »Opservere« je primila i veliki broj pisma od svojih čitalaca koji u ve-

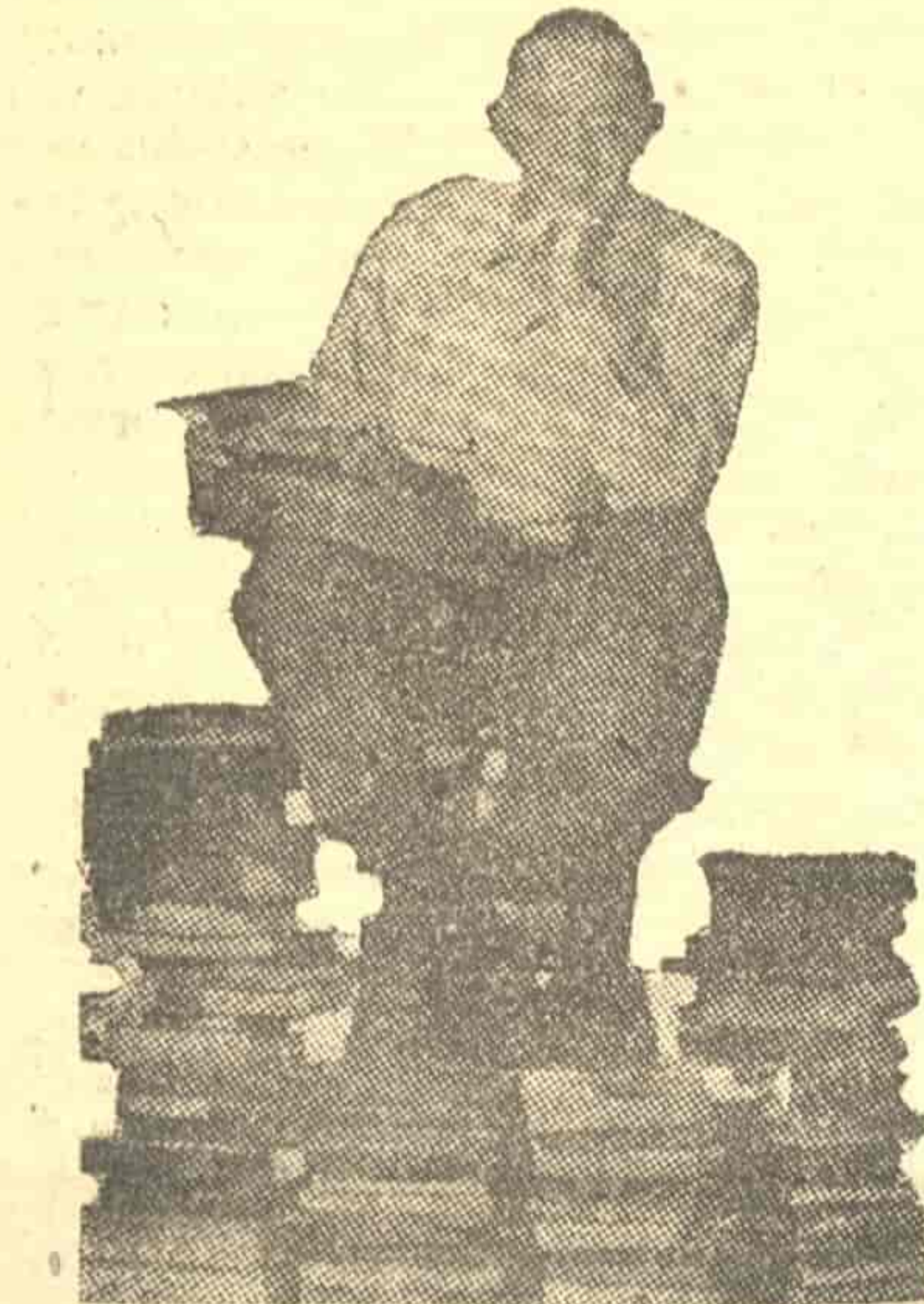
Ežen Jonesko

ćini ističu da literatura ima najveći značaj kada je njena tema čovek u određenoj društvenoj sredini suočen sa svim svojim problemima i pozivajući se na tradicije svetske književnosti.

što slično se dogodilo i sa filmom, kada je, u međuvremenu bio snimljen. Prikazivanje »Male božje zemlje« je zabranjeno u državi Džordžiji i on će moći da se gleda samo u jednoj bioskopskoj sali »kosmo politiskog« grada Atlante.

Erskin Koldvel: „Čekao sam 25 godina...“

U jednom dugom intervjuu, koji je ovih dana dao za književni list »Arc«, Erskin Koldvel je govorio uglavnom o filmu »Mala božja zemlja«, snimljenom po njegovom istoimenom romanu u režiji Antoni Mana. Ovaj roman, kao što je poznato, bio je bestseler svetske književnosti i do-

Erskin Koldvel

sad je prodat u oko osam miliona primeraka, nadmašivši tako i »Duvanski put«. Film »Mala božja zemlja« predstavlja SAD na ovogodišnjem Venecijanskom festivalu.

»Čekao sam 25 godina — rekao je Koldvel dok sam se odučio, jer čim neko proda knjigu producentu, ona mu više ne pripada. U sadašnjim uslovima moj glas se poluje, jer sam jedan od partnera«.

Pošto je izjavio kako veruje da će film u suštini odraziti ambijent opisan u knjizi, Koldvel je govorio o neizgovorenoj želji da se im pričinjene u državi Džordžiji. Naime, Komisija za književnu cenzuru od američke države je odavno zabranila prodaju romana »Mala božja zemlja«. Kada je film trebalo da se snima u Džordžiji, gde se ustvari radnja i odigrava, vlasti su, smatrajući da rad na pamučnim poljima ni u filmu neće biti prikazan u najboljem svetlu, otkazale gostoprimstvo filmskoj ekipi režisera Mana i ona je morala da se preseli u Kaliforniju. Ne-

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja
 Redakcioni odbor:
 Bora Cosić, dr. Mihailo Marković, Peđa Milosavljević, Tanasije Mladenović, M. Panić-Surep, Vladimir Petrić, Đuza Radović, Vladimir Stamenković, Risto Tošović
 Urednici:
 ČEDOMIR MINDEROVIĆ
 I MILOŠ I. BANDIĆ
 Direktor:
 TANASIJE MLADENOVIĆ
 List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, tek. račun: 101-707-3-208
 List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja preplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.
 Tehničko-umetnička oprema: DRAGOMIR DIMITRIJEVIĆ
 Odgovorni urednik: ČEDOMIR MINDEROVIĆ
 Stampa »GLAS«, Beograd, Vlačkovićevo 8

PRIČA „KNJIŽEVNIH NOVINA“

Jara RIBNIKAR

Bila je izgubljena

Dnevnik je spaljen, rata više nema. Treba da se upiše na visoku školu pošto izabare fakultet. Maturu će položiti, vodiće se već računa o tome što nije imao dosad za to vremena. On će im reći svoje, ako ne budu hteli da mu poklone to svedočanstvo o zrelosti. Jesam li ja zreo ili? Oj, devojko, dragaj dušo moja. Daće maturu, još kako će dati, potpisuje je četiri punjene tice.

Ne bi trebalo da toliko mrzi taj gradić kad je tamo buknulo ono proleće, na celom svetu jedino, osatio je iskonsko srce teško kilograma, mesnato i žilavo srce odavno izumrlog džina, srce stano života, srce na tankom lancu, zatvoreno u kavezu rebara, novu planetu. Ljubav. To srce prostor, pustinju, zvono, nju...

Dok je palio dnevnik, sam pred otvorenom peć, reka prošlosti padala je oko njega, razuzdana i, nametljiva, i vukla ga je prema noći u kojoj ju je poslednji put video, planetu, zvono, stenu, proleće, čas vatri okrenut, čas slepilu koje je punilo sobu iza leđa plamena. Slušao je glas sa prizvukom detinjeg pevušenja, maznog prenemaganja. Samo glas. Jer ona nije htela nikakav odnos, ni nekadašnji da nastavi, ni buduć da gradi. Skupila se kao miš, mokra i modra, bestidno pokazujući užas, ne pred njim, već užas pred golemom opasnošću. I ništa više.

Palio je dnevnik. Predao se gorčinu koju samo starci znaju da osećete: zbir uspomena. Mnogo sitnih života slagalo je pred njim život. Dvadeset i tri godine.

Već četrdeset i druge je čuo da se udala. Zašto i da čeka, jačova, ko zna koliko ćemo živeti i ko će glavu da izvuče. Je li mislilo da se ženi? Nije mislilo. Da li je znao da će se sve baš ovako svršiti? Ne, nije znao.

Meci su svirali oko ušiju i tišus ih je pratio. Prošle noći su spavali na travi po kojoj su hodale vaši, jer je tu logorovala pre njih bolnica u povlačenju. Morao je da žuri. Da svrši mnogo štošta. Uzeo je spisak uhapšenih. Napipao su komandu četničke grupe. Njegovi su strpali u šupu sve sumnjive seljake. Soba se osećala na životinju. Šinjel mu je još bio mokar iako nije izlazio čitav dan. Prošle su kroz blato. Deset kilometara za pet sati. A kiša je dalje padala. Setio se onih vašiju. Da li se uvlače u zemlju jer su izgubile nađu za ljudskom toplinom.

Otvorio je vrata i viknuo: probudi Munju. Ko mi je kriv? Hajde da izmenjamo misli, kažem Munji. A moji vojnici me za to cene. Velik je čovek, govore, oca mu je Munja ubio, a on s njim za trpezom sedi i menja misli.

— Ovdje je jedan kupio petrolej, kaže Munja. Buljimo u mapu.

— Ovdje su ukrači vola pre sedam dana. A ovdje, vidiš li, tu živi Bogina devojka. Sekcija menja izgled. Živnula je od krupnih krugova Munjine crvene olovke.

— A ovdje su bacali zemlju u potok. Gleda Munju u oči i čuje noć: oca ti je iz zasede ubio.

— Baba ne laže. Ona kaže za zemlju.

— Pod zemljom su, znači. A krug se steže, odgovara Munji. I dodaje: zvuču te posle saslušanja uhapšenih.

Bio je uveren da se šinjel ni do jutra neće osušiti. I kako će ljudi da se oslobode naslage blata. Ušlo je za njima u školu, oko kazana im noge plivaju u njemu, u snu im grize cokule. Čitao je spisak.

Kad su je doveli, video je da je pogodio. Nosila je tuđe prezime. Ona je bila. Oči su joj bile veće. Rekao je: sedi, sećаш li se? Pogledala je kao vrbac kad leti za mrvom, stresla se, oborila oči. Čutala je. Sedi, rekao je još jednom. Spustila se na pod kraj vatre. Učinilo mu se da joj modrica viri iz rukava no nije hteo da proverava. Ona će mi pomoći da im uhvatimo štab.

— Gde ti je muž?
 — Ne znam.
 — Zašto si se udala?
 — Rat je.
 — Preskakali smo plotove, brali džanarike, sećаш li se?
 — Ne znam.
 — Sećаш li se?

Ustao je i prišao joj sasvim blizu. Šećurila se u vlažnoj svojoj suknji, noge i ruke uvukla kao kornjača, gledala mu je u čizme. Čučnuo je kraj nje, vreli dah je dopro do njenog ramena, grejao je sleva, a zdesna plamen ognjšta. Nemam kud, pomislila je. Ruke stegnute u pesnice držao je na kukovima i njegove su se oči ukocile na malom luku ispod čvora kosti. Ona se topi, nestaje, nema je, kao nekad, kad sam je zatvorio, na plot naslonjenu, između dve raširene ruke.

— Žalio sam te. Mislilo sam da si mala. A ti... odmah drugome. Jesi li se sažvela s njim čim sam selu pokazao pete?

Skupila se još više. Njoj sam dozvolio da čuje moju strast. I dozvolio sam da odgonetne drhtavicu proleća. Jer ona me je izazivala. Njene su se suknje motale po našim plotovima. Njene su se oči mutile kraj moje kapije. A njen smeh je bio pod mojim oknima.

Ubiće me, narediće da me obese za noge, svoju zvezdu izrezaće mi iznad srca, bio je okrutan dečak, smejao mi se kad sam vriskala čim bih ga spazila jer je voleo da me uštine ako se nisam nasmejala lepo, široko govorio je, široko, da ti vidim jezik i zube. Oduvek je želeo da me priklješti i zgnječ, ali ga otera rat, odnese ga priljave vojničke vode. Inače...

Otišao je natrag do prozora. Plamen je ostao u dnu sobe. Da je vraćam kroz kišu u hladnu šupu. Vremena su nesigurna.

Ali kada se, pre deset godina, stravično oglasila zlokobna reč A. Zdanova, svesaveznog stručnjaka i sudije za književna, filozofska i ostala pitanja, u referatu o časopisima »Zvezda« i »Lenjingrad«, sudbina Mihaila Zoščenka (i Ane Ahmatov) bila je najzad zapečaćena. Nema mo dovoljno verodostojnih podataka o Zoščenkovom životu za poslednjih deset godina, ali ne bez razloga pretpostavljamo da nije bio lak ni ružičast. I tako se sada, bez mogućnosti da se više potsmehe sebi i drugima, završio jedan neveseli život. Davno upokojeni Zdanov i svi drugi slični ždanovi mogu sad da budu spokojni...

Ilustracija Slobodana Bogojevića

Ako ode, može joj se svašta dogoditi. Mogu je zadržati do jutra i izmrcvartiti pitanjima, stručno, pod pritiskom želje za snom. Toplina ju je razmekšala.

— Mogu da naredim da vas sve postreljaju kao saradnike neprijatelja. Prugutala je pljuvačku.

Njoj su se leđa i desni bok gotovo sasvim osušili. Pomerila se i namestila drugu stranu prema plamenu, podigla se malo i spustila težnu tela na kolena. Vrelina koja je u iskidanim eksplozijama ispadala kroz njeno telo tako da je koža počela da svrb: i da bridu, a negde da se zateže u nametljivom mirisu, teška vrelina puna sna i lepiljive ugodnosti razlabavila je njen grč, istopila oprez. Ona samo što nije legla na drveni meki pod da bi se sva izložila jezicima vatre.

Da im uhvatimo štab. Da im uhvatimo štab, mislio je.

— Slušaj, bacio joj je reč oštro preko sobe, — slušaj, ti znaš Boginu devojku. I mi je poznajemo. Pronašli smo i kuću gde su uzeli. Videli smo Bogine ljude kad su zemlju bacili u potok jer su iskopali podzemno sklonište. Shvati. M: ćemo samo Bogina, razumeš li, sa svima ostalima spremni smo da pregovaramo. Jasi li čula da je Munja s nama? I on je napustio četnike. Hoće s vojskom.

Borila se sa snom.

— Gde je Bogina devojka? Je li s njim? Da li i ona jede glinu? Pocrkaje tamo, pod zemljom, od gladi. Naši im neće više dopustiti da uzmu vola. Ni pile, razumeš li? Ni pile.

Trgla se.

— Gde je ona? Vreme ide brže nego što treba. Bacio je pogled u spisak optuženih i u oskudne podatke pripojene uz imena. Draknuo je nju: ustani!

Skočila je na noge. Prošao je kraj nje i pozvao kroz vrata Munju.

— Pusti ih sve, neka idu kuć. Ako traže, daj im potvrdu da su oslobođeni. Ona će ostati. Nju ćemo vratiti u šupu.

— Šta imaš da mi kažeš?, upitao ju je kad je Munja izašao. — Videla si da je sa šalom svršeno.

Rekla je lagano: »Tu je. Blizu. Glavu pričuvaj«.

— Bogin? Klimnula je potvrdno glavom.

— Ispod zemlje? — U mlinu, šapnula je.

Ispraznio je sobu kurira da tamo prespava. Postavio pred vrata stražu i otišao Munji.

Uhvatili su Bogina i celu njegovu grupu. Kad su ih sprovođili jedan pobeže. Jurio je i skakao prako kvade kao zec. Taj nije izgubio glavu. Menjao je pravac u razlomcima sekunde. Saginjao se, puzio. Odjeknuo pucanj i čovek pade. Raširio je ruke i srušio se u travu.

— Šta učini?, pitao je Munju.

— Neka ga. Ostao je sam, rekao je Munja.

Blažo ŠĆEPANOVIĆ
 SAN BEZ TOPLIH DRHTAVICA

Čile sjenke skovrdžane u zglob da plamen ne presvučeš iz bedara rijeke ili zla zemljinog oka, ovo kolo žednih zaliva sva voda da se umire pretskazana djeca iz ovoga soka trave i krvi. Svi su se nasukali na bodlje ispod čovjekove odrte kože. Ko ti je zgarište unio u ljubav Jednoga sna bez toplih drhtavica? Ja znam vodu do dušnika znam veselog čovjeka sa zaklanim dječakom u ruci. Jedan je pobjegao s koca a drugi s konopca.

zgužvan u zalogaj mumlao je pjesmu o vulkanu iz lebanje o psećoj dobroti u mraku. Bježalo je meso a zaostajale su kosti. Između prstiju pauk mrežu plete niko ne pristaje da bude uspomena u podjeli na mrtve i žive, kad grad razgrađuje vila usred bijela dana i niko nema volje za svoje prokljalo sjeme dok se oko graha mišići saviju. Ovo sa tijelo zametnuo krikom. Znam majku bez utrobe znam ljetnje nebo bez sunca.

Lagao bi, samome sebi bio bi smešan da priča kako je čeznuo za njom pošto ju je ostavio tamo u selu. Lagao bi kad bi govorio da je mnogo razmišljao o toj noći i o svome uspehu u malom dvoboju s njome. Nije razmišljao. A nije ni čeznuo, naravno.

Bila mu je potrebna kad se vratio. Uvek sam znao da je moguće vratiti se. Da se to dešava. Vratio se, govore ljudi. Jer rata više nema. Treba pronaći ognjište i opružiti se da ti neko vida rane i da leži kraj tebe odano, tiho i verno. Otkad je ušao u kuću roditelja, spopala ga je ta tuga. I odjednom je osetio mnoge rane. Pa i onu noć. I kišu... Osetio je da je devojku nepravedno izgubio, da su mu je oteli svi zajedno: rat, godine, slučaj. Lagao bi na ta mesnata usta, stao bi na njih celom svom težinom, spustio bi na njih teški mali rat, iz sebe bi ga izvodio, iz sebe...

Bila je izgubljena.

A ja?

Polazem ispit zrelosti.

Poslednje stranice dnevnika dogorevale su.